

www.azyb.az
www.ayb.az

- Məhsəti Musanın özüylə söhbəti və reportajı
- Orxan İsmayılovdan "Keçib gedənlər"
- "Altı və sıfır"dan sonrakı EXTRA TIME
- Sevgilər fontanı
- Heminqueyə görə həyat
- Bosniya Sevdalinikası
- Dərgidə kitab

*"Düz xətlər yalnız həndəsədə var,
həyatda və təbiətdə isə yoxdur."*

Herman Hesse



AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGISI
№ 11 (668-669) noyabr-dekabr 2025

BU SAYIMIZDA

ULDUZ № 11-12 (668-669) noyabr-dekabr 2025

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar
Birliyi və "Ulduz"
jurnalının kollektivi

Baş redaktor:

QULU AĞSƏS

Redaksiya heyəti:

Təranə Vahid (Baş redaktor
müavini), Hicran Hüseynova
(şöbə redaktoru), Dayandur
Sevgin (şöbə redaktoru),
Taleh Mansur (şöbə
redaktoru), Anar Amin,
Allahşükür Ağa, Baloğlu
Cəlil (Başqırdistan), Cavid
Zeynalli, Elxan Yurdoğlu,
Elmar Vüqarlı, Elşən Əzim,
Elxan Elatlı, Ələmdar
Cabbarlı, Əyyub Qiyas,
Furqan, Fuad Cəfərli, Gülnar
Ümid, Günay Səma
(Voronej), Həyat Şəmi, Hafiz
Hacxanlı, Xəyal Rza,
Xaqanı Qayıblı (Estoniya),
Qılman İman, Nuranə Nur,
Nargis, Nilufər Şıxlı
(Moskva), Məshəti Musa,
Orxan Cavarlı, Rəsmiyyə
Sabir, Səhər Əhməd,
Seyfəddin Altaylı (Türkiyə),
Saodat Muxammadova
(Özbəkistan), Nazim
Muradov (Şimali Kipr Türk
Respublikası), Şəfa Vəli,
Ulucay Akif.

Bədii redaktor:

Ədalət Həsən

Ünvanı:

AZ1000, Bakı, Xaqani küçəsi,
25 ulduz_dergisi@mail.ru;
www.ayb.az

Telefon: (+99412)498-72-43
Çapa imzalanıb: 25.11.2025.

"Ulduz" jurnalı

redaksiyasında yığılıb,
səhifələnib.

"ASPOLİQRAF LTD"

MMC-də çap olunub.

Sifariş №81, Tiraj: 300.

Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır.

Şəhadətnamə №238

Məhsəti Musa 3

özüylə söhbəti və reportajı

Elşən Mehdi 9

Dəniz, dalğa, göyərçin

Orxan İsmayilov 11
Keçib gedənlər

Vasif Zöhraboğlu 15
Balıq adam

Qulu Ağsəs 18
esse

Təranə Dəmir 20
İstanbul, darıxmışam

Xatirə Salahzadə 24
Qırmızı saat

Şəhanə Müşfiq 28
Sözün işığında

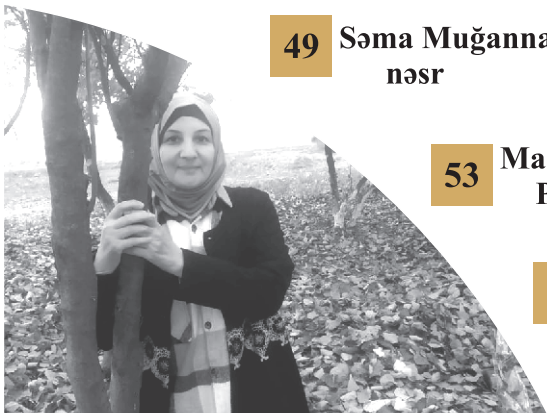
Tərcümə saati 31

Pərviz Arif 35
Yaşıl günlər

Cəlil Nağıyev 37
Bosniya Sevdalinikası

Elvin Paşa 47
Məni elə sev ki...





49 Səma Muğanna
nəsr

53 Marina Svetayeva
Psixeya

57 Elxan Zal
Sevgilər fontanı



62 Süleyman Abdulla
Sözün axşam bazarı

65 Şəbnəm Məmmədova
Tribuna

69 Cavid Fərzəli
Qana batmış yuxu

71 Mina Rəşid
Məktəbə gedən kukla

75 Nəvai Mətin
Dünya bir ev kimidir



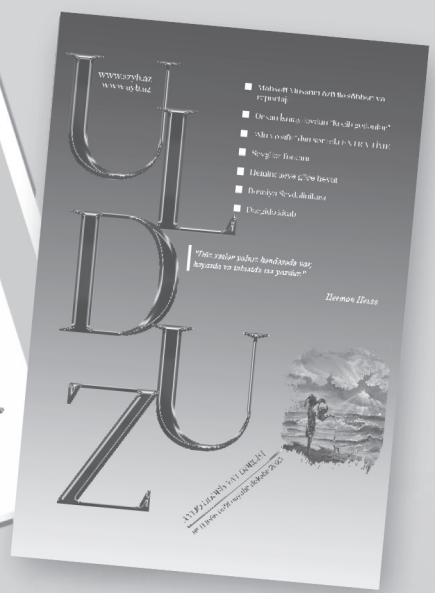
77 Elçin Səlimli
Qərib ocağım

79 Məsud Pənahi yaradıcılığı

85 Nəringül Nadir
Şəhər darıxır

88 Dərgidə kitab





“AZƏRMƏTBUATYAYIMI” AÇIQ SƏHMDAR CƏMİYYƏTİ

“Ulduz” jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
“Mətbuatyayımı” şöələrinə
müraciət etməyiniz kifayətdir.

“QAYA” MƏTBUAT YAYIMI

“Ulduz” jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
“QAYA” mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

Jurnalın
satış qiyməti – 2.00 man.
abunə qiyməti – 2.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

441-19-91
440-16-26

566 – 77 – 80





Məhsəti MUSA

özüylə söhbəti...

Uşaq ikən atamı bəzən öz-özünə danışan görürdüm. Hətta birdən özünə necə qapılırdısa, əl-qol da işə düşürdü. Kənardan onu izləyir, mimikasına dinməzcə baxır, dodağının tərpənişindən nə isə “oxumağa” çalışırdım. Atamın davranışı mənə qərribə gəlirdi. Sonralar ürəklənib ondan soruşdum ki, ata, sən niyə öz-özünə danışır-san? O gülümsəyərək başımı sinəsinə sıxdı: “Qızım, buna daxili nitq deyirlər, özü ilə danışa bilməyən adamlar bədbəxtidir”, – dedi. Sonra bu haqda dəfələrlə söhbətimiz oldu. Və zamanla mən də yavaş-yavaş atama oxşamağa başladım. Böyüdükcə gün ərzində atdığım addımların, danışdığım sözlərin, etdiyim hərəkətlərin hesabatını gecələr özümə verərkən, hansısa işdə özümün, yoxsa qarşı tərəfin haqlı olduğunu götür-qoy edərkən, qərar verərkən, planlaşdırdığım bir yazının, çıxışın mövzusunu xəyalımda qurarkən mənim də dodaqlarım öz-özünə tərpənməyə başladı. Pıçıltılar, gülümsəmələr, kövrəlmələr, öz dünyamda yaratdığım obrazların dili ilə danışmalar... Artıq özümle söhbətimin olmadığı günlərdə nə isə itirdiyimi dərhal hiss edirəm. Daxili nitq mənə həm də istənilən halda qarşı tərəfin hisslərini anlamağa, nələr düşünə biləcəyini hiss et-

məyə, özümü bu adamların yerinə qoyaraq dünyaya onların gözü ilə baxmağa kömək edir. Bir sözlə, özü ilə danışa bilməyən adamlar nəinki başqalarını, heç özlərini də tanıya bilməzlər. Özlərini tanımayanlar isə, atam dediyi kimi, bədbəxtdirlər. Bədbəxt demişkən, bəs xoşbəxtlik nədir? Bu haqda düşünmüşəmmi? Əlbəttə. Xoşbəxtlik o qədər fərqli qavranılan anlayışdır ki... Kimisi ən xoşbəxt anını ali məktəbə qəbul olduğu gün kimi xatırlayır, kimisi ailə qurduğu gün kimi... Kimisi məşin alanda, kimisi şöhrətə ucalanda, kimisi yaxşılıq edəndə, kimisi isə sadəcə, süd qoxulu körpəsini sinəsinə sıxıb yatanda xoşbəxt hiss edir özünü. Amma bu saysız-hesabsız xoşbəxtliklər, sadəcə, anlardan ibarətdir. İnsan heç vaxt əsl xoşbəxtliyinin dadını vaxtında çıxara bilmir. Bəli, bəli! İlğım kimidir xoşbəxtlik. İnsan bir ömür boyu ona doğru qaçar. Lakin qaçdıqca yol da uzanar. Və o, bir gün çevrilib gəldiyi yola baxanda anlayar ki, xoşbəxtlik elə geridə qoyduqları imiş. Amma nə fayda? Özü üçün gec olduğunu anlasa da, heç olmasa gənclərin gözlərini açmaq istəyər. Öz təcrübəsinə əsaslanar, öz həyatını nümunə çəkər və o gənclərin hazırda yaşadıklarının elə xoşbəxtlik olduğunu anlatmağa çalışar, hər anın dəyərini bilməyə çağırar. Lakin səsinə özündən başqa kimsə eşitməz.

Çünki onu köhnəfikirli, geridəqalmış, yeniliklərlə ayaqlaşa bilməyən biri kimi dəyərləndirərlər. Yeni insanlar, yeni ilğimlər, yeni aldanmalarla davam edər xoşbəxtlik axtarışı. Beləcə, atalar və oğulların hərəsi öz həqiqətini qoluna vurub yola düzələr. Dünya isə heç nəyə baxmadan öz-özünə fırlanar.

...və reportajı

Ona Həmidə Cavanşir de!

Əslində, bu muzey haqqında məhz “Ulduz” jurnalı üçün yazı hazırlamalı idim. Nəhayət, məzuniyyətdə olmağımdan istifadə edərək, necə deyərlər, şələ-şüləmi də yığıb yollandım doğma Ağcabədimizin Kəhrizli kəndinə. Amma getməzdən əvvəl rayon qəzetinin nəzdində fəaliyyət göstərən internet televiziyaımız üçün də material hazırlamaq şansımı əldən vermədim. Operatorumuzu da mənimlə getməyə dəvət etdim. Ağcabədinin 40 dərəcə istisinə,

sürücünün bizi aldatmasına, bəlkə də, daha gəlirli müştəri tapdığı üçün telefonumuza cavab verməməsinə baxmayaraq, nəhayət, maşın tapıb yola düzəldik.

Budur, artıq maarfçi, xeyriyyəçi, publisist Həmidə xanım Cavanşirin ev-muzeyinin qarşısındaıyq. Gördüyünüz kimi, mən onu Həmidə Məmmədquluzadə yox, Həmidə Cavanşir kimi təqdim edirəm. Əlbəttə, bu, səbəbsiz deyil. Yadımdadır, mədəniyyət sahəsində çalışdığım vaxtlar elə o sahədə çalışan bir ziyalıımız mənə irad bildirərək demişdi:

– Ay qızım, Cəlil Məmmədquluzadə böyük yazıçı idi. Amma Həmidə xanım da balaca insan deyildi axı. Onun gördüyü işlər ayrıca bir mövzudur... Həm də gör o hansı nəslin nümayəndəsidir?! Xahiş edirəm, bu yerlərin qızını öz soyadı ilə təqdim et. Ona Həmidə Cavanşir de...

Əslində, söhbətimiz daha uzun çəkmişdi və mən bu söhbətdə həm də “ev sahibi” olan bir kişinin qısqanclığını hiss etmişdim. Hansı ki, hələ 1907-ci ildə Cəlil Məmmədquluzadə ilə Həmidə xanımın ailə qurmasını, yəni adlı-sanlı bəy qızının kasıb bir qələm adamına ərə getməsini qəbul edə bilməyən Qarabağ bəyləri öz etirazlarını açıq şəkildə bürüzə verir, hətta Mirzə Cəlilə qarşı təzyiq göstərməkdən də çəkinmirdilər. Odur ki, həmsöhbətimin bu soyad qısqanclığının da kökünün haralara gedib çıxdığını xatırlayıb gülümsəmişdim. Bilmirəm, Həmidə xanım sağ olsa, bu məsələyə necə münasibət bildirərdi, amma elə o vaxtdan bu xanımdan danışanda mən də istər-istəməz bəzi qısqanc həmyerlilərimin etirazını

nəzərə alıb Məmmədquluzadə soyadını, sadəcə, hərdən, karıxanda işlədirəm.

Muzeyə daxil olmazdan öncə həyətdə diqqətimi çəkən qoşa və qoca çinar ağaclarına yaxınlaşıram. Yanaşı ucalan, illərin küləyinə, yağışına, istisinə, soyuğuna sinə gərərək bu evin qarşısında qürurla dayanan ağaclar mənə Həmidə Cavanşirlə Cəlil Məmmədquluzadəni xatırladır. Əl-ələ verərək xalqın təhsil alması, savadlanması, maariflənməsi üçün çalışan, cəhalətə qarşı mübarizə aparan, illərin çox sınağından birgə çıxan bu iki böyük şəxsiyyəti görürmüş kimi hiss edirəm özümü. Qeyri-ixtiyari əllərimlə sıgallayıram ağacları. Bu davranışım, əslində, bir salamlama kimi də qəbul edilə bilərdi... Eşitdiyimə görə, həyətdəki çinarların sayı əvvəl dörd olub. Onları Həmidə xanımın atası – tarixçi, şair, Qarabağ xanı Pənahəli xanın nəticəsi Əhməd bəy Cavanşir əkdiribmiş. Çinarların altında 2 ədəd uzunsov, böyük daş da diqqətimi çəkir. Muzeyin direktoru məlumat verir ki, bu daşları da Əhməd bəy gətizdiribmiş. O vaxtlar Əhməd bəydən, Həmidə xanımdan kömək istəmək məqsədilə müraciət edənlər çox olurmuş və onlar məhz bu daşların üstündə əyləşərək öz növbələrini gözləyirmişlər. Ev-muzeyinin qarşısında gördüyümüz qoç heykəli də, sən demə, əvvəllər tək yox, qoşa imiş. Sonralar heykəllərdən biri harasa aparılıb. Və ehtimala görə, qoçların içində qızıl olduğuna ümid edirlərmiş. Amma aparanda görüblər ki, içi boşdur. Bundan sonra digər qoça dəyməyiblər. Hər halda, o biri heykəlin kimlər tərəfindən və hara aparıldığı haqda dəqiq bir məlumat yoxdur. Qaldı ki qoçun nəyi ifadə etməsinə, Ağcabədidə və bəzi digər bölgələrdə bir sıra qoyun-qoç fiqurlu məzar daşlarına da rast gəlinib və bildiyim qədər, qoç türk tayfalarında şücaətin, qəhrəmanlığın, mərdliyin, döyüşkənliyin simvolu sayılırmış. Bu heykəllər də, adətən, əsgər, igid, qəhrəman kimi tanınanların məzarlarının başında qo-

yulurmuş. Həmçinin bolluq və bərəkətin rəmzi sayılan qoç heykəli mal-dövlət sahibi olan şəxslərin də məzarında yer almırmış. Və məhz evin qarşısındakı qoç heykəlinin nə məqsədlə qoyulduğunu bilməsəm də, çox güman ki, elə o da mal-mülkün, bolluğun rəmzi kimi burada yer alıb.



Həyətdə gördüklərimizi incələyə-incələyə, nəhayət, evin üç tərəfini əhatə edən eyvana doğru addımlayırıq. Muzeyin əməkdaşları elə buradaca samovar qaynadıb, pürreng çay dəmləyib yolumuzu gözləyirmişlər. Vaxtımız az olsa da, zəhmətə dəyər verərək, həmçinin özümüzü bu ləzzətdən məhrum etməyərək XIX əsrin qoxusunu ala-ala çaylarımızı içirik.

Ekspонатlarla tanış olarkən direktor Zeynəb xanım bildirir ki, ümumiyyətlə, bu ev 2005-ci ildən etibarən muzey kimi fəaliyyətə başlayıb. Ona qədər bir müddət məktəb, sonralar isə musiqi məktəbi kimi fəaliyyət göstərüb. Ötən əsrin 90-cı illərində – I Qarabağ müharibəsi zamanı isə öz yurd-yuvalarından didərgin düşmüş məcburi köçkünlər məhz burada məskunlaşıblarmış. Həmin vaxtlar binanın üstünə Cəlil Məmmədquluzadə ilə Həmidə Məmmədquluzadənin bu evdə yaşadığını bildirən lövhə də vurulubmuş və sözügedən yazı hazırda muzeydə eksponat kimi nümayiş olunur.



Hər otaq bir şahid, hər əşya bir xatirə

Ev-muzeyi beş otaqdan ibarətdir. Bunlardan qonaq otağı, yataq otağı və s. kimi istifadə olunub. Ekspozitlərə gəldikdə isə, onların içərisində məhz dövrün təəssüratını yaratmaq üçün muzeyə hədiyyə olunanları da var. Amma bunlarla yanaşı, Həmidə Cavanşirin öz əşyalarından dovğa qazanı, yağ qabı, çit parça üzərində onun özünün saplarla tikdiyi əl işi, yenə də özünün tikdiyi xonçaüstü, şamdan, divar saati, xurcun, kəlağayı, çiraq, qıfıl, müxtəlif əlyazmalarının surəti və digər əşyalar nümayiş olunur. Həmidə xanımın ailə üzvləri, o cümlədən qohumları, hətta faytonçularının fotoları da burada sərgilənir. Beləliklə, operatorumuz çəkiliş aparır, muzeyin direktoru danışır, ekspozitlər haqda məlumat verir. Onun üzünə baxıram, dinlədiyimi bildirmək üçün başımı təsdiq əlaməti olaraq yelləyirəm, amma hərdən bu səs qulaqlarımdan tamam çəkilir, bütövlükdə otaqların səssizliyinə qarışıram. Lakin bu səssizliyin özündə bir başqa səs var. Vitindəki əlyazmalar, ailə şəkilləri, əşyalar özləri mənimlə danışır. Məsələn, əlyazmalardan birində Həmidə xanımın öz xətti ilə bayatılar yazılıb. Köhnə vərəqdəki bayatıların bir neçəsini çətinliklə oxumağı bacarıram:

Mən aşiq, qar qalandı,
Qar yağdı, qar qalandı.
Qarğalar adam oldu,
Laçınlar qarğalandı.

Gəl gedək Ərzuruma,
Sən də gəl Ərzuruma.
Biz hökumət quluyuq,
Dözərik hər zuluma.

Zamana bax, zamana,
Aləm düşüb yamana.
Yabılar arpa yeyir,
Erkək baxır samana.

Həmidə xanım bu bayatıları, sadəcə, folklor nümunəsi kimi toplayırmış, yoxsa eləcə öz qəlbinin səsinə də vərəqə köçürürmüş, bilmirəm, amma ortada olan budur ki, məhz bu mövzulu bayatıları yazmaqda var idi bir narahatlıq, gərginlik. Elə o gərginliyin daha bir nümunəsi kimi Həmidə Cavanşirin xətti ilə yazılmış ərizə də “diqqətlə baxın, mən burdayam” deyir. Ərizənin başlığı belədir:

“Şuşa rayonu seçki komissiyasına Həmidə Məmmədquluzadə tərəfindən Ərizə”

Bu əlyazmadakı mətni də tam oxumaq çətinidir, çünki bəzi hərflər silinib. Ancaq oxuya bildiyim qədər müəyyən etdim ki, bu, Həmidə xanımın seçki hüququndan məhrum edilməsinə qarşı yazılmış bir ərizədir. Burada o, Cəlil Məmmədquluzadənin də adını çəkir, özünün isə Azərbaycan vətəndaşı olaraq hüquqlarından istifadə etməyə layiq olduğunu qeyd edir. Əlyazma yarımçıqdır. Ola bilsin ki, sadəcə, qaralama olduğu üçün ardı yazılmamış qalıb, yaxud da əlyazmanın davamı başqa bir vərəqdə olub və o da hazırda muzeydə yoxdur... Bildiyimiz kimi, sovet rejimi varlılar, zadəganlar, tacirlər və din xadimlərini “etibarsız təbəqə” hesab edir, onları seçki və dövlət idarəçiliyi hüquqlarından kənarlaşdırırdı. Bəy qızı olan Həmidə xanım da bu sıraya aid edildiyindən, Kəhrizli kəndində şəxsi mülkləri, özəl torpağı olması səbəbindən həmin illərdə seçki hüququndan istifadə edə bilməmişdi. Əlbəttə, bu, bir maarifçi və ziyalı qadın üçün böyük haqsızlıq idi. Bu haqda araşdırma edərkən qarşıma maraqlı bir məlumat da çıxdı. Sən demə, Cəlil Məmmədquluzadə həmin məsələni “Molla Nəsrəddin” jurnalında (1929-cu il, №8, səhifə 8) karikatura vasitəsilə işıqlandırılmış. Karikatura Həmidə xanımın bəy qızı olduğuna görə səsvermə hüququndan məhrum olumasını əks etdirir. Sözügedən karikaturada nənə qızdan soruşur:

– Qızım! Sən ki iki texnikum qurtarmısan. Sənin səsinə nə üçün aldılar?

Qız:

– Deyirlər, nənən ev sahibidir.

Bəli, muzeydəki ərizə də məhz Həmidə xanımın atasından qalmış mülkə görə səsvermə hüququndan məhrum edilməsinə qarşı bir etiraz idi. Həm də təkcə Həmidə xanımın yox, çoxlarının etirazı.

Maarifçi ruhun izi

Məlum olduğu kimi, Həmidə xanım Cavanşir 1912-ci ildə Kəhrizlidə öz vəsaiti hesabına məktəb açıb, Mirzə Cəlillə birgə ilk olaraq cəlb etdikləri 30-u oğlan, 10-u isə qız olan 40 şagirdi dərslərdən təmin edib və özü də burada dərslər deyib. Onun xatirələrində də qeyd olunur ki, kənddə oğlanlarla qızların bir yerdə oxuduğu məktəb açmaq atamın mənə vəsiyyəti idi. Muzeydə Həmidə Cavanşirin müəllimlik fəaliyyətini əks etdirən rəsm əsəri eksponatlar arasında diqqətimi xüsusən çəkir. Təəssüf ki, kətan üzərində, yağlı boya ilə işlənmiş bu və digər bir rəsmin tarixi və müəllifi haqda heç kimdə məlumat yoxdur. Sonradan nə qədər araşdırsam da, müəlliflər haqda heç nə əldə edə bilmədim.



Xeyriyyəçi qadının qəlbi

Ev-muzeyində Həmidə xanıma məxsus digər əşyalarla yanaşı, yeni bir eksponat da var. Muzeyin direktoru həmin eksponatı – köhnə xurcunu bizə həvəslə təqdim edir. O deyir ki, bu xurcunu bizə Teymur Şərifza-

də ad-soyadlı bir şəxs hədiyyə edib. Həmin şəxs hədiyyəni verərkən deyib ki, babam çox imkansız imiş, övladlarını saxlamaqda çətinlik çəkirmiş. O eşidir ki, Kəhrizlidə Həmidə xanım imkansız ailələrə çox yardımlar edir, onlara əl tutur. O da Həmidə xanıma köməklik üçün müraciət edir. Və elə bu xurcun həmin vaxt azuqə ilə doldurularaq babama verilir. Söz yox ki, Həmidə xanımın xeyriyyəçiliyi, yardımsevərliyi bu xurcunla məhdudlaşmırdı. Bu səxavətli qadın varını, sərvətini istər Kəhrizli, istər ətraf kəndlərin insanların yaşayışı, maariflənməsi, işləməsi üçün sərf edirdi. Amma bu gün həmin kiçik xurcun böyük əməllərin yadigarı, nişanəsi kimi muzeydə öz yerini tutur.

Bir neçə saatlıq Həmidə xanım olmaq...

Artıq bütün eksponatlarla tanış olduqdan sonra planlaşdırdığım çəkilişə başlayıram. Həmidə xanım haqqında hazırlayacağımız verilişdə həm jurnalist olaraq, həm də Həmidə xanım obrazında iştirak etməli idim. Bir gün əvvəldən bütün dost-tanışa, necə deyirlər, hay salıb ağ kəlağayı istəmişdim ki, bu obrazi yaradanda istifadə edim. Çünki fotolarda Həmidə xanımın ağ rəngli, kənarları isə bənövşəyi naxışlı kəlağayıda olduğunu görmüşdüm. Dostlar da sağ olsunlar, onların sayəsində tez bir zamanda istədiyimi tapdım. Çəkilişdə də elə bu baş örtüyündən istifadə olundu. Amma sən demə, muzeydə Həmidə xanımın öz kəlağayı da nümayiş edilirmiş. Çox köhnəlib süzülə də, kənarlarının naxışı solsa da, onu ehtiyatla başıma örtürəm. Veriliş üçün olmasa da, özüm üçün bəzi çəkilişləri məhz bu kəlağayı ilə edirəm. Yumşaq, zərif kəlağayı üzümə toxunduqca ürəyim titrəyir. Elə bilirəm, yanağımı həzincə sıgallayan, boynuma toxunan kəlağayı deyil, Həmidə xanımın nəfəsidir, əlləridir. Dəhşətli dərəcədə isti havada qalın geyim və baş örtüyü gərək nəfəsimi kəsə idi. Amma bir neçə saatlıq bu nəcib xanımın obrazında olmaq o qədər xoş və

məsuliyyətli idi ki, istini də, vaxtı da unutmuşdum. Mən həmin an Həmidə xanımı yaşayırdım. Onun evində idim, onun əşyalarına toxunurdum, onun kəlağayısını örtmüşdüm, onun nəfəsini hiss edirdim, onunla eyni ərazidə doğulub böyüdüyüm üçün qürur hissi keçirirdim...

Bunu da yaz, bunu da yaz!

Muzeydən çıxanda artıq hava qaralmışdı. Getmək istəməsəm də, bu vaxtadək iş-gücünü buraxıb bizimlə olan muzeyin direktorunu da anlamağa çalışıram. Amma sürücü gələnə kimi çinar ağaclarına bir də yaxınlaşıram. Əllərimlə ağaca toxunaraq gözlərimi yumuram. Bir anlıq keçmiş təsəvvür edirəm. Həmidə xanımın yaşadığı dövrdəki insanları, onların düşüncəsini, həyata baxışını xəyalımda canlandırıram. Bu bozluğun, bu qaranlığın içində Əhməd bəyin öz qızı Həmidə haqda dedikləri səslənir qulaqlarımda: “Aslanın erkəyi, dişisi olmaz. Yaxşı təlim-tərbiyə almış qız oğlandan geri qalmaz. Mənim qızım elə olmalıdır ki, biz kişilər ölüb getsək, bizi şərəflə əvəz eləyə bilsin”... Sonra qəfil dahi Üzeyir Hacıbəylinin səsi gəlir: “Qoy ədəbiyyat tarixində yazsınlar ki, Sabir kimi şairi təqdir edən bir kişi olmadı, bir arvad oldu ki, şairin səhhəti üçün öz varından keçdi”... Getdikcə səslər daha da çoxalır: “Yaz, qızım, Həmidə xanımın öz xalqının

rifahı üçün etdiklərini yaz. Yaz ki, o, doğma Kəhrizlidə təkcə məktəb yox, toxuculuq fabriki, xəstəxana da açmışdı”. Başqa bir səs: “1906-cı ildə Qafqaz Müsəlman Qadınları Xeyriyyə Cəmiyyətini qurduğunu da qeyd et”. Səslər dayanmır: “Kənddə su kəhrizləri çəkdiydiyi, bayramlarda əhaliyə sovqat paylamasını unutma ha... Bilirsən də, “Molla Nəsrəddin” jurnalının yaşamasında da Həmidə xanımın böyük rolu olub. O, bizlərin maariflənməsi üçün maddiyyatını əsirgəməyib”...

Səsləri dinləyə-dinləyə daha nəyi yazacağımı özüm də fikirləşirəm. Və onun Azərbaycan tarixində ilk məruzəçi qadınlardan olduğu, 1912-ci ildə Tiflisdə Zaqafqaziya Seymində Qarabağın təmsilçisi kimi çıxış etdiyi də mütləq vurğulamalı olduğumu düşünürəm. Hətta həmin vaxt Həmidə xanımın məruzəsini redaktə edərkən Cəlil Məmmədquluzadənin zarafatla xanımına dediyi “Arvad da doklad edər?” fikri yadıma düşüncə dodağım qaçır. Çünki həm də yadıma ötən il Ağcabədi Rayon İcra Hakimiyyəti başçısının Kəhrizli kəndində keçirdiyi səyyar qəbul düşür. Media olaraq iştirak etdiyimiz digər qəbullarda çıxışçıların daha çox kişilər olduğunu müşahidə edirik. Qadınlar çox vaxt utanır, problemini dilə gətirməkdən çəkinir. Lakin Kəhrizli kəndindəki qəbulda qadınlar kimsəyə danışmağa aman vermədilər. Kəndlə bağlı bütün problemləri məhz onlar

söz alaraq diqqətə çatdırdılar. Axırda qəbuldakı bəylərdən biri dözməyib səsinə qaldırdı: “Ay balam, səhərdən ancaq qadınlar danışır, imkan verin, biz də sözüümüzü deyək də”... Bu narazılığa bəzilərinin dodağı qaçmışdı, bir nəfər isə yerdən pıçıldamışdı: “Bəs nə bilmişdiniz? Bura Kəhrizlidir e, Həmidə xanımın yerliləri necə olmalıdır ki?”





Elşən MEHDİ

Əzbərçi savadımı susqunluq əvəzlədi,
Əvvəl deyirdim, sonra bildim, Allah kərimdi,
İndi bildim, qocalar dərdin niyə gizlədir,
Həyat yaşadığımdan başa düşdüklerimdi...

Sahillər uzandıqca sakinlər tox yatırlar,
Dənizə tor atırlar, balıq oldu-olmadı.
Həqiqət bir yoldursa, dayananlar çatırlar –
Qismət göydən düşən yox, yerdən bitən almadı.

Sözü sehr bilmirəm, hardasa dörd-beş ildi,
Bint bağlayan yaşımı gözə bağlı yarama,
Üç nöqtələr azaldı, suallar dəyişildi:
“Necə ağlayıram?”dan “Niyə ağlayıram?”a...

Dəniz, dalğa, göyərçin...
Liman, gəmi, adamlar...
Səma, bulud, xəbərçi...
qoca, eynək, bir damla...

Liman, gəmi, adamlar...
Signal, sevinc, həyəcan...
Əsgər, qadın, sədaqət...
Sürət, addım, balaca...
Mərmə, tüstü, məhəbbət
Liman, gəmi, adamlar...

Sərçə, dəniz, həmahəng...
Ata, xoşbəxt, şaurma...
Külək, azad, çərpələng...
Uşaq, xoşbəxt, dondurma...

Liman, boşluq, mahi-tab...
Qaya, qayıq, qayıqçı...
Həyat, qırıq, iztirab...
Ömür, ömür, yarımçıq...

Poçtalyon xoş xəbərçün qapıları döyürdü,
Saçı ağaranların çoxu namaz qılırdı,
Uşaqlar ağaclarla hər fəsil böyüyürdü,
Pul necəsə olurdu, hardansa tapılırdı...
Sonra necə oldusa, insan evdə darıxdı,
Səmasında şəhərin qara bayquş göründü,
Adını bilmədiyim qonşular üzə çıxdı,
Xəbərlərə inanan sonuncu nənə öldü...
Yaşlı kişi görürəm, yuxudur elə bil ki,
Nə rahibdi kilsədə, nə məsciddə nasehdi;
Üç-dörd saat danışır, axırda da deyir ki,
Bağışlayın, cənablar, coğrafiya taledi...
Nə dünya dəyişəcək, nə güldüyüm adamlar,
Mən bu hekayələri hardansa tanıyıram,
Talesiz ölkələrin yorğun aydınlarına
Göyərçin qanadında yuxu arzulayıram...

Adam-adam azaldıq, fikir-fikir dəyişdik –
Dostlar çıxıb getdilər arzuların iziylə,
Küçədə hərdən-hərdən, yadlar kimi görüşdük,
Hə, qayğılar çox şeyi aparırmış özüylə...

Hə, sən demə, cavanlıq yarımçıq əlyazmadı,
Qırıq-qırıq yaşanıb itir ay işığıtək,
Heç kim onu günahsız, göz yaşıyla yazmadı,
Eh, bu canavar nəfs, eh, bu yırtıcı istək...

Məzarlıqdakı “otaq”ları dostluq bağlarına görə qurun,
Yanbayan basdırın eyni dərddən qocalanları,
Damlara göyərçin şəkilləri çəkin,
Dənizə uzaqdan, ancaq diqqətlə baxın həmişə,
“gəmidir, yoxsa adacıq?” sualına cavab tapıb korlamayın sualı.
Qadından “Niyə susursan?” soruşub
itirməyin o şəffaf sirri.
Sevmədiyiniz əminizə nifrət etməyin,
atanızın sizin qədərinizdən yan keçən modelidi pis əmi.
Çox şükür!
İnternata ancaq xüsusi günlərdə getməyin,
Uşaqlar şəkərbura deyil.
Nəzir qutularına xeyirxahlıq barədə məktublar yazın atın,
Ümidin öldürücü qüvvəsinə inanmayın.



KEÇİB GEDƏNLƏR

Gənc ikən (indi də qocalmamışam) öz arzularımın və meyllərimin əsirinə çevrilmişdim. Bunlar isə şəhər həyatının vüsətində reallaşdırmaq daha asandır, nəinki kənddə. Etiraf edirəm ki, yay tətillərində kəndə gedəndə dözülməz də-rəcədə darıxırdım. Əslində, kəndə se-vinə-sevinə gedirdim, amma bir müddət-dən sonra oranın yeknəsək həyatı məni yorur, cizgiləri gözlərimə boz və tutqun görünürdü. Kənd camaatı da – qonşu-larım, qohumlarım – nə isə xüsusi, inad-cıl, adamayovuşmaz idilər; onlarla olan münasibətim qısa və quru dialoqlarla məh-dudlaşdı. Onlar (cod saqqallı, arıq üz-lü kişiler) mənimlə təşnələşəndə qaşqabaqlı halda “Bir işin qulpundan yapış”, “Tez oyan” deyirdilər. Özümə apardığım kitab-ların hamısını tezliklə oxuyub qurtarırdım. Mənim üçün orada artıq bircə məşğələ qa-lırdı: balıq tutmaq. Deyim ki, balıq tutmaq olduqca orijinal bir işdir. Səni sakitləşdirir də, əsəbiləşdirir də. Çəmənin kənarında boy verən qarağacın altında oturub həm

qarmağına balıq düşməsini gözləyirsən, həm də ot-ələfin, gəncliyin, həyatla bağlı olan qorxularının rayihəsi ilə ciyərləri-ni doldurursan. Düşünürsən, düşünürsən, sakit-sakit düşünürsən. Bəzənsə qarmağı-na suyun üzüylə axıb gedən sax-şəvəldən, zir-zibildən savayı heç nə düşmür və bu anlarda balıqçılığa olan münasibətində qərəz yaranır; bu qərəz elə həddə çatır ki, ümitsizlikdən tamam başını itirirsən.

Mən qəlbimi də tez-tez bəxş edir-dim. Adətən, qısa ömürlü olan məhəbbət macəralarından əlahiddə zövq alırdım. Qızlara bəslədiyim münasibət isə kübar mühitdə qəbul olunmuş qaydalardan, zahiri utancaqlıq pərdəsinə bürünmüş əlamətlərdən uzaq idi; mən dəniz qamışı kimi tez alışır, adətən, istəyimə tez çatır və tez də sönürdüm.

Lakin mən kənddə bir dəfə ciddi aşiq olmuşdum. Ürəyimi çalan həmin qızı toy-da görmüşdüm. Bu əhvalat belə olmuşdu: birinci kursu bitirib yay tətilində kəndə qayıtmışdım. Qonşuluqda toy vardı, yol-landım ora. Kürəyimi stulun söykənəcəyi-nə dayayıb yenidən oturmuşdum ki, birdən

gözüm dikdaban tuflilərdə üzərinə xalça sərilmiş uzun pilləkənin pillələriylə gümrah addımlarla enən tünd-qara saçlı, qonur gözlü, gülümsər çöhrəli, qədd-qamətli qıza sataşdı. Bu, qonşumun nəvəsi – Səbinə idi, uşaqkən birlikdə o qədər cırcırana tutmuşuq ki... Heyranlıq və utancaqlıq ifadə edən baxışlarla bir xeyli süzdüm onu, başımda saysız-hesabsız fikirlər cilvələndi.

Evə gələn kimi oturdum, üzümü tutub elə hey onun barəsində fikirləşdim. Onunla elə burada, bu kənddə uzun və xoşbəxt bir insan ömrü yaşaya bilərdim. Bir çox adamların yaşadığı kimi... Evimizdəki hər kəsi öz inadımla dalana dirədim. Dedim, ya universitetdən imtina edib əsgərliyə gedəcəyəm, ya da o qızı mənə alın. Bu düşüncə canıma-qanıma işlədi, beynimdə bunun üçün onlarla vadaredici səbəb kök saldı. İnadkar və usandırıcı təkidlərimə baxmayaraq, razılıq vermədilər. İki-üç gün ac qaldım. Qayıtdım Bakıya. Zəng vurdum evə ki, bəs universitetin qabağında, qızgılə getməsəniz, ərizəmi yazıb çıxacağam. Məndən bir az vaxt istədilər, razılaşdım.

Aylar keçdi, dərs başlandı. Öz təbiətim və vərdişim etibarilə unutmam olmağım həsədimin bütün hüdudları aşmasına əngəl törədir və bunun nəticəsi olaraq mən zamanla qızı tamam unuttum.

Şəhərdəə başqa bir qız mənə aşiq olmuşdu. Buna tam əmin idim. O, dolu bədənli, mehriban baxışlı bir qız idi, adı Zərintəcdi, uzun hörüklərlə əhatələnmiş xoş cizgili sifəti vardı; hər məni görəndə qızarırdı, nə vaxt əlindən tutsam, əli əsirdi, baxışlarımız çarpazlaşanda gözlərini yerə dikirdi, bəzən isə nazlanaraq dodağımdan ona qarşı xoş sözlər qopmasını gözləyirdi. Mən isə özümdənrazı halda onun qulağına "Səni sevirəm" deyər pıçıldamışdım. İstəyirdim ki, o, mənə tez isinişsin, heç nədən çəkinməsin, mənim onu oxşayıb-sığaladığımı kimi, o da sıxılıb-utanmadan mənə cavab versin. Ancaq o, utancaq idi, mənim çox da irəli getməyimə mane

olurdu. Hiss edirdim ki, o, məndən yalnız pak, təmiz nəvazişlər, mehriban, amma şəhivətsiz oxşamalar istəyir, istəyir ki, bu yaxınlığın sonu izdivacla nəticələnsin, əvvəl ruhumuz, sonra da taleyimiz birləşsin. Hətta mənə elə gəlirdi ki, qız səbirsizliklə bizim toyumuzu gözləyir, mənim isti nəvazişlərimdən daha çox bu təhər şeyləri xəyal etməkdən zövq alır. Qız məni əməlli-başlı çıxılmaz vəziyyətə salmışdı. Bu, həqiqətən də, çıxılmaz vəziyyət idi və ola bilsin ki, məhz buna görə mən laqeydlilik göstərərək bu məsələnin dərinliyinə getmədim. Mən öz ehtirasımı cilovlamaqdan yorulmuşdum, anlaşılmaz taqətsizlik əldən salmışdı məni. Elə hey dərinə köks ötürürdüm. Nəhayət, başa düşdüm ki, bu yorğunluğun, köks ötürmələrin səbəbi mənim səbirsizliyimdir. Bundan sonra da istəyimə çatmaq üçün səbir təşnəsinə çevrilə bilməzdim, ona görə də ən yaxşısı ondan qaçmaq, bacardıqca uzaqlaşmaq idi. Bunu isə ona yadlaşdığımı göstərgöstərə, qəlbində özümə yer tuta bilmədiyimi anlada-anlada, axmaq davranışlarımla onun rəğbətini qazana bilmədiyimi sübut etməyə çalışa-çalışa etdim. Amma mən heç də uzun, hüznü və tənha günlər keçirmədim, yeni münasibətlərə can atdım, yeni başlanğıclara həvəsləndim. Bəli, məni bu baxımdan tam mənasilə bəxti gətirən adam adlandırmaq olardı. Lakin bununla bərabər, mən həmişə həyatımda nəyinsə çatmadığını hiss edirdim. Niyəsə elə zənn edirdim ki, təkam, bir kimsəm yoxdur. Bilaixtiyar tez-tez düşünürdüm ki, yanımda mənə həyan olacaq, əzizləyəcək heç kəs yoxdur. İstəyirdim ki, həyatımda elə bir adam olsun ki, onunla daha sadə və daha dostcasına əlaqələr quraq. Birlikdə olanda özünün, şəxsən özünün nə istədiyi, nəyin xəyalı ilə yaşadığı haqda müfəssəl sorğu-suala tutam onu. O isə hər şeyi açıqdan-açığa danışa, nəyisə etiraf etməyə çəkinməyə.

Mənimlə münasibət quran qızlar çox qısa müddətdə xarakterimin sabitsizliyi-

nin nə demək olduğunu öyrənirdilər. İkicə həftəlik yox olanda və bundan sonrakı ilk görüşdə bizim söhbətimiz çox uğursuz olurdu. Qızlar açıq və kobudcasına mənim məsuliyyətsiz olduğumu deyir, bu münasibətin ömrünün uzun olacağına inanmadıqlarını bəyan edirdilər. Mən bununla razılaşmağa məcbur qalsam da, nə hey-rətlənir, nə də kədərlənirdim. Əksinə, bir andaca onlar üçün yad və uzaq bir adama çevrilirdim. Çünki mən qızlarla, adətim üzrə, sadəcə, öz başımı qarışdırmaq, əylənmək üçün söhbət edir, “sevgi-sevgi oynayırdım”. Ayrıldığı qızlar isə məni unuda bilmirdi. Məndən hər nə qədər uzaq olurdularsa da, bir o qədər məni görmək arzusu ilə yanırdılar.

Amma bir gün elə bir şey oldu ki, bu, həyatımın bundan sonrakı dəqiqələrini zəhərləmək gücündəydi. Bu hadisə bir payız günü, günorta baş verdi.

Elmlər Akademiyasının qarşısındakı insan qaraltılarıyla dolu parkda veyil-veyil dolaşırdım. Hava sərin, eyni zamanda qar havası kimi təmiz idi. Günəş şəhərin qərb qurtaracağı üzərində dayanmışdı, yerdə uzun kölgələr sürünürdü. Oturacaqlarda oturan bir dəstə bıkar adam ötüb keçənlərə göz qoymağa idi. Bir də baxdım ki, incə, zərif boyunlu, qəşəng, qonur gözlü bir qız yumşaq addımlarla, quş kimi süzən yerləşlə parkda gəzinir. Başladım quzu güdən canavar kimi ona göz qoymağa. Amma bir neçə addım atıb onu daha yaxından görəndə hey-rətimdən çaşıb qaldım. O, mənim kənddə aşiq olduğum qız – Səbinə idi. Mən onu tamam yadımdan çıxarmışdım və bir də görəcəyimi (özü də şəhərdə) güman etmirdim. Geridə qalan illər ərzində heç dəyişməmişdi, hətta saçlarının daranişi da o vaxtkı kimi idi. O, nəhayət, boş skamyaya tapıb əyləşdi. Əyləşən kimi də başladı telefonuyla əlləşməyə. Ürəyimdə dedim: “Görəsən, o, məni tanıyacaq? Əgər tanımasa, kim olduğumu mütləq ona deməliyəm. Hətta bir neçə il bundan qabaq ona bir andaca dəli kimi aşiq old-

uğumu da bildirməli, fürsət tapıb bunu ona deyə bilmədiyim üçün üzr də istəməliyəm”. Bu fikir canıma-qanıma işlədi və onun nə dərəcədə uğurlu olacağını indi, məhz indi yoxlamaq istədim. Yeri-yib düz Səbinənin yanında oturdum və oturan kimi də nəzərlərimi ona yeritdim. Onun parıltılı qara saçları səliqə ilə arxaya daranıb hamarlanmışdı (sonuncu dəfə görəndə də belə idi). Göyümtül sviteri sinəsini şux tuturdu. Sol biləyində zərif əl işi olan bilərzik, üzərində isə kiçik, dairəvi saat vardı. Zərif barmaqlarının yüngül hərəkətiylə telefonda qurdalanır, gözünün ucuyla da mənə baxmırdı. Özümü itirdim, bilmədim nə edim, başladım əsnəməyə. O qədər əsnədim ki, lap ağzım aralı qaldı. Gördüm yox, onun diqqətini cəlb edə bilmirəm, bəm səslə yanıqlı-yanıqlı fit çaldım. Yenə bir nəticəsi olmadı. Bu dəfə başladım öskürməyə, boğazımdan ard-arda quru, xışıltılı öskürək qopdu. Bu da yetkin sifəti ehtiraslı və gözəl olan Səbinənin eyninə olmadı. Nəhayət, əzabverici utancaqlılıqla “Deyəsən, tələbəsiniz?” – deyə soruşdum. Gözlərini telefondan ayırmadan həvəssizcəsinə “Aha” – dedi. Dilim açıldı. Dedim, mən də tələbəyəm. Səbinə dinmədi, iri, qara gözlərini yuxarı qaldırıb gülümsündü və təzədən başını aşağı saldı. Yox, o, məni tanımamışdı. Mən özümdə güc tapıb adımın Orxan olduğunu deyəndə də bu ad ona xüsusi gəlmədi və o, sükutunu pozmadı. Artıq başa düşdüm: o, ümumiyyətlə, məni görməzdən gəlirdi! Birdən telefonunda nəsə oxudu və bu zaman onun gözlərinin parıltısı ən qiymətli ləl-cəvahirat parıltısını üstələdi, yanaqları çiçək kimi açıldı və o, cəld ayağa qalxdı. Titrəyən səsimlə “M-mən, bilirsiniz, h-hansı Or-xa-nam....” dedikdə isə arxasını mənə tərəf çevirib sözümü ağzımda qoydu. Tələsik və vüqarlı addımlarla üzü metroya yol tutdu. Damağıma bir siqaret qoyub tərəddüdsüz onu təqib etdim. O yeridikcə arxadan onun yaraşıqlı vücudunu seyr edirdim. Səki boyu irəliləyib metronun xəyalət kimi

ucalan ön fasadının qarşısında dayandı. Burada oynaq gözlü, cılız, kəkilli, seyrək, sarışın saqqalı uzunsov sifətinə bir az da eybəcərlik qatan bir oğlan onu qarşıladı. Hərərətlə qucaqlayıb görüşdülər. Oğlan boz paltosunun döş cibindən rəngli kağız bükülüsü çıxarıb Səbinəyə uzatdı. Sevincindən çılğına dönən qız yerindən sıçrayaraq oğlanın əlləri arasına aldığı eybəcər sifətini öpüslərə qərq etdi. Onlar bəxtiyar halda qol-qola girib yolun o biri tərəfinə keçdilər və burada nəyisə gözlədilər. İki-üç dəqiqədən sonra əl-ələ tutub gələn oğlanla qız onlara yanaşdı. Qızlar öpüşərək, oğlanlar isə əllə görüşdülər. Yeni gələn qızın cizgilərini tam görəndə mənə elə bir ildırım vurdu. Yerimdə quruyub qaldım. O, bir vaxtlar mənə sarsılmaz məhəbbətlə sevən qız – Zərintac idi. Onun əlindən tutan oğlanın görünüşü isə əsl gicbəsər görünüşü idi. O, uğultulu-cingiltili səsiylə “Tələsməliyik, yoxsa gecikəcəyik” dedi və bir neçə addım atıb yolun kənarında dayanmış taksiyə yaxınlaşdı. Başını sürücü tərəfdəki açıq pəncərədən içəriyə doğru uzadıb nəsə danışdı, yaqın, gedəcəkləri yeri söylədi və qiyməti öyrəndi. Ardındca əl işarəsiylə yoldaşlarını çağırdı. Özü qabaqda oturdu, Zərintac, Səbinə və kəkilli oğlan isə arxada əyləşdilər. Maşın tərpəndi.

Ah, nə böyük məyusluq! Bir anlıq sinəmdə kəskin ağrı duydum, sanki ürəyimə iynələr sancıldı. “Sən bir işə bax” deyə mızıldandım. Sarsılmış, ruhdan düşmüş mən, labüd fəlakəti dəhşətlə gözləyən adamlar sayaq yerimdə vurnuxdum. Ya tələyin bu oyununa inana bilmədiyim, ya da pərt olduğum üçün bir anlığa qorxudulmuş kiçik kimi inildədim. Üzümü çevirəndə gözlərim dayanacağıın yanında qoyulmuş zibil qabına sataşdı. Niyəsə elə hiss etdim ki, zibil qabı ağzını geniş açıb mənə gülür, göz vurur, “zavallı” deyir. Özümü saxlaya bilmədim, yaxınlaşıb tutarlı bir təpik ilişdirdim ona. Baxmayaraq ki, ayağım ağrıdı, birdən-birə içimdəki qəzəb soyudu və sakitliklə əvəz olundu. Sanki zibil qabı-

na vurduğum zərbə güclü bir sakitləşdirici kimi dərhal öz təsirini göstərdi. Damağım da yanıb qurtaran siqaretin kötüyünü yerə tullayıb qranit pilləkənlərlə qalxdım, metrəyə girdim.

Şeir VAXTI



Vasif ZÖHRABOĞLU

NƏ GÖZƏL YARAŞDI AYRILIQ SƏNƏ...

Nə var şair üçün qələmdən əziz,
Şeir dəftərimə közərən şamsan.
Mən səni unutsam, acizdən aciz,
Sən məni unutsan, böyük adamsan.

Zəriflik, gözəllik, möcüzə dolu,
Günəş qaynar gələr, ay ilıq sənə.
Gedəndə bəzədi gedişin yolu,
Nə gözəl yaraşdı ayrılıq sənə.

Nə umsa izindən yol eyləmişəm,
Vəsfinə dünyaca söz işlətmişəm.
Getdiyin yollarda qul eyləmişəm,
Getdiyin yollarda göz işlətmişəm.

Şeirim dillərdə oxunub deyə,
Yanında özümü öyməmişəm heç.
Gülüm, yerişinə toxunub deyə,
Yolun da xətrinə dəyməmişəm heç.

Könül ilhamımı yenidən oyat,
Hamıdan əzizim, öz məhəbbətim.
Mənə ayrılığı doyunca yaşat,
Şair məhəbbətim, söz məhəbbətim...

BALIQ ADAM

Başı üstə mamırlı qayalıqlar
Pullarını yosunlarla əzizlər.
Şəhər-şəhər üzüb gedər balıqlar,
Öz içindən yetim qalar dənizlər.

Dalğaların səkinsinə qısılib
Göz işləməz sonsuzluğa ha baxsaq.
Boş balıqçı tilovundan asılıb
Kasıb süfrə kənarında darıxsaq.

Ah, bu dəniz neçə baxış-göz yorub
Üşüyəndə bu kainat qəfəsdə.
Arzuların yoxuşunda diz yorub,
Balıq adam, göz yaşında nəfəs dər.

Ölüyükmü? Ölməmişik, ölsəydik,
Güzgülənər kölgəsində işıqlar.
Biz üzməyi bilmədik ki, bilsəydik,
Ayaq açıb yeriyərdi balıqlar.

Dərd adamım, dərd adında nə var, çək,
Udum-udum qurtumlayıb duzunu.
Qollarımla sonsuzluğa avar çək,
Çırpıb gedək göy suların tozunu...

Başı üstə mamırlı qayalıqlar
Pullarını yosunlarla əzizlər.
Şəhər-şəhər üzüb gedər balıqlar,
Öz içindən yetim qalar dənizlər.

GÜL İNDİ

Özün öz yoluna baxıb gül indi,
Hansı yol bitmədi, haçalanmadı.
Mənim daş inamım iki bölündü,
Sənin daş inadın parçalanmadı.

Küsmədim könlümün qəm yeməsindən,
Dərd deyil gözümlün yuxusuzluğu.
Bu qərrib sükutun vahiməsində
Qorxuyla yenmişəm qorxusuzluğu,

Bu da quş ömrüdür, payızda qovur,
Üşüdür bir qərrib yuvada bizi.
Bizi bu dünyaya bir qadın doğur,
Yüz qadın öldürür dünyada bizi.

Neynəsəm mənimki ola bilməyən
Tuş gəlib bu yetim məhəbbətimə.
Bir qadın könlünü ala bilməyən,
Gülmüşəm şairlik məharətimə...

Özün öz yoluna baxıb gül indi,
Hansı yol bitmədi, haçalanmadı.
Mənim daş inamım iki bölündü,
Sənin daş inadın parçalanmadı.

AKVARIUM DİVARLARDA DARIXMAQ

Darıxmazdım bu qədər,
Darıxmazdım göz işləməz
yollar uzununu...
Darıxmazdım bu qədər,
Darıxmazdım... götürsəydin
kirpiyinlə həsrətimin tozunu...

Darıxmazdım bu qədər,
Darıxmazdım...
Əgər bilsəydin ki, sevmək
Tanrıyla eyni fikirdə olmaqdı.
Nə var ki sevməkdən gözəl
bu fani xarabalıqda?!
Nə var ki...
Ürəyim doludur, buludda yatan,
Ağrıdır sükutda yatan...

Darıxmazdım bu qədər,
Darıxmazdım...
Okean arzularımla sıxılmış
akvarium divarlarda,
Darıxmazdım şüşə ömrümü
sındırıb getməsəydin.

Darıxmazdım bu qədər,
Darıxmazdım...
Bir bilsəydin ki,
Həyat bəzən
həbsxana pəncərələrinə bənzəyir –
Azadlığı göstərir, ancaq yaşatmır.
İkimizə bir qandal bilərzik də bəs idi,
Getməsəydin...

Darıxmazdım bu qədər,
Darıxmazdım...

DUR, TƏLƏS BU GÖRÜŞƏ...

Közəren bir zərif işıq bəsdir,
barmaqlarımızın ucuyla tapaq bir-birimizi.
Bu şəhərin ən gözəl günü bu otaqda
axşamlasın.
Pərdənin sonuncu sancağından boylan
ay da qovaq getsin.
Dur, tələs bu görüşə!

Tavandan asılan qoşa yarasalar kimi
səslə yürüyək,
Yürüyək İsa çarmıxdan düşənəcən,
Yürüyək İbrahim odda bişənəcən,
Sındıraq içimizdəki bütün məbədləri.
Dodaqların pıçıldasın nəfəsimin yanında,
Görüm ki, azadlıq keçir qəfəsimin
yanından...
Yatağıma dağılan saçlarını yığım,
Dəstəsi bir öpüşə,
Dur, tələs bu görüşə!

Saçını oxşayanda küləklərin gözəli,
Darıxanda səninçün ürəklərin gözəli,
Tanrıların qəşəngi, mələklərin gözəli,
Dur, tələs bu görüşə!

Göyə dəyib qayıdar duam keçsə dişinə,
Bəlkə, dönüb açasan qolumdakı qandalı?
Gəl bir tanrı yaradaq, duraq sitayişinə
Məndən kabab çəkəndə
Nəmrudun daş manqalı!
Dur, tələs bu görüşə!

GÜN İŞIĞI SAÇLARINA TƏSBEH ÇƏKƏR

Bəxtəvər küləklər,
Çılğın küləklər,
Gün işığı saçlarına təsbeh çəkər.
Hər telini zikr eləsəm,
Tərifli Tanrını aşar,
Açsam sancağından,
Sənəmin üstündən daşar...

Bəxtəvər küləklər,
Çılğın küləklər,
Pay çəkər küçənin tozundan sənə,
Pay çəkər dənizin duzundan sənə.
Öpsə, dodağının boyası gedər,
Mənim ürəyimdə bir işıq sönər,
Bütün leyləklərin yuvası gedər.
Məni qısqandıra,
Oxşar saçlarını bu kür təbiət,
İlahi, mənə də qismət...

Bəxtəvər küləklər,
Çılğın küləklər,
Qoymaram yolunu yanından alar,
Uzat əllərini, tut ətəyindən,
Gəlib qisasımı donundan alar.
Unutma,
Bir şair də sevər səni,
Bir şair də şeir qoşar.
Gülüşlərin səhnə alsın,
Üstünə alqış daraşar...

Bəxtəvər küləklər,
Çılğın küləklər,
Dağ kimi durmuşam önündə sənin,
Qalxıb göy üzündə buludları qov,
Görməyim yerlərə enəndə səni.
Görməyim bu qızı pıçıldayanda,
Görməyim bu qızı dinəndə səni!

Bəxtəvər küləklər,
Çılğın küləklər!

“ALTI VƏ SIFIR”DAN SONRAKI EXTRA TIME



Qulu **AĞSƏS**

Hasarın üzərində yazılıb: “Narahatlığa görə üzr istəyirik”.

Altından da yad dildə:

“Sorry for the inconvenience”.

Yapon yazıçısı Yasunari Kavabata deyirdi: “Fərqli dillərin yaranması bir qəbilənin digər qəbilədən öz sirlərini qorumaq istəyi ilə əlaqədardır”.

Hasarın üzərindəki elanda bir dil başqa dilə sirrini açır.

İkinci dili köməyə çağıran birinci dil hasarı ö üzə özü təkbəşinə aşa bilmir.

Dünyasa hasarın o üzündədi. Və beləcə biz dünyaya çıxma bilmirik.

Fransız Jül Renarın remarkası: “Fransada oxucusunu tapmayan yazarlar özlərini sakitləşdirmək istəyəndə deyirlər ki, onları Almaniyada oxuyurlar...”

Bu yerdə Əli Bağışdan zəng gəlir.

İkimiz də eyni anda sözə başlayır, bərabər susuruq.

Xalq artisti Yalçın Adıgözəlovla bir məclisdəydik. Ağız deyəni qulaq eşitmirdi. Yalçın bəy cibindən bir siqar çıxardı. Hamı susdu. Elə bildik, əlindəki dirijor çubuğu-
du.

Əli Bağış mübahisəni sevir və həmişə haqlı çıxır. Onun “dirijor çubuğu” ayrıdı. Davanın şirin yerində votsapa bir “məcun” şəkli yollayır: “Sən heç bundan içmisən ömründə?”

Mən də ona “qədəhəlti” göndərirəm:

Nə xoş sabahdı,
saatıma qonan qar dənəciyi
dondurmaq istəyir vaxtı...

İkimizin də kefi durulur. Ayılıb görürük ki, bir kitablıq yazışmalarımız qalıb. Deyirəm gəl belə eləyək, “Kəlamlar”ı ayrı bir qovluga topla, at mənə.

O, uşaq təəccübüylə:
“Kəlam nəyə deyirsən?”

Mən redaktor inadıyla: “Haqlıyam-sa, yanımda deyilsənsə, lənət olsun sənə, haqsızamsa, yanımdasansa, lənət olsun mənə”.



Görür ki, vəziyyət nəzarətdən çıxır, sabahacan möhlət umur və bir gün son-

ra növbəti sifariş alır: “Publisistikanı da poçtuma at!” Onu da göndərəndən sonra videozəng edib ürəyimi üzümdən oxumaq istəyir. Yəni sənin fikrin nədi.

Stanislav Kurilovu köməyə çağırıram. 14 dekabr 1974-cü ildə sovet gəmisindən okeana atılan, 3 günə 100 km məsafə üzən “fövqəladəm”i.

Jurnalistlər ondan soruşanda ki bəs okeandakı heyvanlardan qorxmadınız, nə desə, yaxşıdı:

– Bir neçə saatdan sonra elə bildim, mən də akulayam, delfinəm, balınayam...

Hiss edirəm, Əli Bağış onun yaradıcılığını izləməyimdən məmnun qalıb. Səhəri gün poçtumdə təzə hekayə görürəm: “Dörd tabut” müharibədən yazılıb. Qarabağ savaşından. Onu çoxdan bir yol oxumuşdum. Yenə də hiss-həyəcanla gözdən keçirirəm.

Pəncərəni açıram ki, başımın tüstüsü evə dolmasın.

Bəni-Adəmin beş duyğu hissi var.

Yaradıcıların altı – intuisiya.

Bir hiss də var: məsuliyyət hissi.

Əli Bağış “Dörd tabut”un altına o hisslə girib.

Məsuliyyət hissiylə.

Qarabağ müharibəsindən çox hekayə yazılıb: Azərbaycanın və Ermənistanın gözü ilə.

Əli Bağış bu müharibəyə “üçüncü” ölkədən baxıb.

Məncə, müharibə Tanrının dünyanı insanın idarəsinə buraxdığı məqamdı.

Hə, insan, buyur görək sən neynirsən?

İnsan bir-birini qanına batırır.

Bu yaxınlarda məşhur kəşfiyyatçı Xan minaya düşüb şəhid oldu. Savaş üçün doğulanların missiyası bitdi.

“Dörd tabut”un epiloquna inanaq:

“Anuş suya, iki körpəyə, gəlininə, Sonaya və Sonanın gəlininə baxa-baxa pıçıldadı:

– Siz türklərdə su aydınlıqdı. Bəlkə, heç bir-birlərini öldürmədilər...”

Bu hekayədən sonra Əli Bağışın şeirlərinə bir də baxasıydım. Ehtiyac duymadım. Kitabdan oxuyaram.

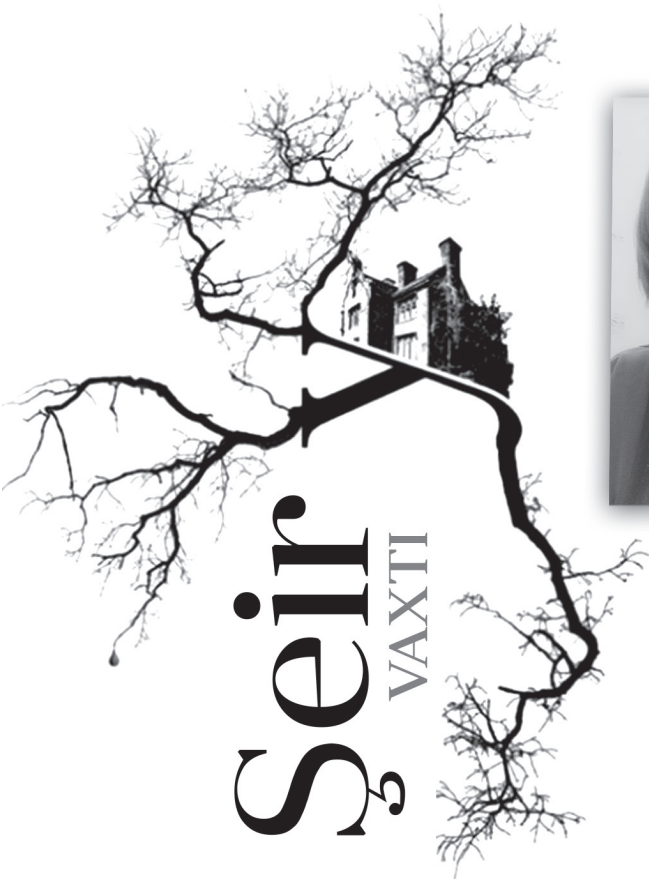
Əli Bağışın yaxşı hesab verməyi var. Yazdıqları da hesabdı. Amma bu dəfə “çölə” yox, “içəri” verdiyi hesab...

P.S. Həmişə çalışıb ki, dostlarının başını uca eləsin. 60 yaşında ənənəni pozmaq istəyir: hamı başını aşağı salsın və bu kitabı oxusun...

P.P.S. “Altı və Sıfır” dörd fəsildi. “Kəlamlar” – yaz, “Publisistika” – yay, “Nəsr” – payızdı. “Şeirlər”sə... qış deyil...

4 oktyabr 2025





Təranə DƏMİR

Döşəməsi gil, divarı şirəli evlər vardı,
Pəncərəsi səmaya baxardı...
Çəpərləri qamışdan,
Doqqazları taxtadan quruluydu,
Qapıları qonaqlı-qaralıydı.
Dörd tərəfi çiçəkli, otlu ydu,
Qızları həyalı,
Oğlanları ağ atlıydı.
Çörək ətirliydı,
Sevgi çətirliydı.
Tox idi iti, pişiyi,
tavanından asılırdı uşaq beşiyi.
Xallı, xalçalıydı,
Mütəkkəli, nalçalıydı.
Gecələr hamı lampə başına yığışardı,
Nənələr nağıl danışardı,
Nəvələr noğullaşardı.
Göz açıb yumunca dəyişdi hər şey,
Sökdülər döşəməsi gil,
Divarı şirəli evləri,
Qonaqlı evləri, qaralı evləri.

Divar-divar sökdülər,
Hasar-hasar sökdülər.
Yerində daş imarətlər ucaldı,
Bacasından tüstü çıxmayan,
Pəncərəsindən günəş baxmayan.
Nənələr, babalar köç etdi,
Atalar, analar qocaldı.
Sonra cığırıları kol,
Adamları qaramat basdı.

Sevgilər bölündü, azaldı, kiçildi,
Evlər rəngiylə, adamlar paltarıyla seçildi.
Kişiləri adıyla yox, cibiylə çağırıdılar,
Hasarıyla, qapısıyla, bacasıyla,
“Cip”iylə çağırıdılar.
Sonra nifrət başladı,
Sonra paxıllıq, bəddua, göz yaşı,
Sonra hamı şeytanı daşladı...
Döşəməsi gil, divarı şirəli evlər vardı,
Pəncərəsi səmaya baxardı...

Tüstüsü başından çıxır buludun,
Hirsini dağlara, daşlara tökür.
Tökür ağaclara, tökür yollara,
Yuvalara tökür, quşlara tökür,
Mənim bu yağışa yazığım gəlir.

Kimin baharından keçir, görəsən?
Kimin payızına, qışına yağır?
Kimin ocağına, kimin külünə,
Kimin ürəyinin başına yağır?
Mənim bu yağışa yazığım gəlir.

Bulud da sözünü yağışla deyir,
Harayı yağışdı, hayı yağışdı.
Göyündən Yerinə əliboş gəlmir,
Sovqatı yağışdı, payı yağışdı,
Mənim bu yağışa yazığım gəlir.
Pəncərə-pəncərə yağır səhərə,
Pəncərə-pəncərə islanır şəhər.
Yuyunur, daranır yağışın altda,
Yağış paltarında nazlanır şəhər,
Mənim bu yağışa yazığım gəlir.

Ağaclar kökündən yapışib durub,
Külək acığını budaqdan çıxır.
Yayın ortasında, küləyin altda
Ağaclar neçə qat yarpaqdan çıxır.

Döyür gözlərini yenə küçələr,
Edir bir-birinə tənə küçələr,
Təzə paltarında köhnə küçələr
Yenə külək-külək sınaqdan çıxır.

Divarlar küləklə verir səs-səsə,
Hayları, küyləri düşür dənizə,
Bu gün dəli olub küləklər nəşə,
Gah qaradan çıxır, gah ağdan çıxır.

Gah göyə dırmaşır, gah yerdə əsir,
Dənizdə, limanda, sahilə əsir,
Şəhərin üstündə ayrılıq gəzir,
Bir şair hirsini varaqdan çıxır.

Burda zaman dayanıb,
Bu nə sükutdu, Allah?
Gün də qaçıb gizlənib,
Hər yan buluddu, Allah.

Sıra-sıra məzarlar
Hərəsi bir biçimdə.
Dayanıb yol gözləyir
Hamı daşın içində.

Burda gəlib-gedənlə
Ölülər hesab çəkir.
Hərə öz daşı altda
Görən, nə əzab çəkir?

Hayana boylanırsan
Ayrılıqdı, həsrətdi.
Məzar-məzar qaranlıq,
Şəkil-şəkil sərhəddi.

Hər daş yığıla-dura
Keşik çəkir qəbrinə.
İlahi, bu daşların
Səbrinə bax, səbrinə.

Ay əlləri qabarlı,
Üst-başı bulaşmış qız.
Yanağını gün döyən,
Saçları dolaşmış qız.

Bu şəhərin balaca,
Ac sakini, gün aydın.
Bilirəm ağlamısan,
Gözündəki nəm aydın.

Yıxılma, dizlərini
Daş qanadır, yer əzir.
Sənin ayaqların yox,
Baxışların tələsir.

Deyirlər dilənçisən,
Öz adın nədi bəs, qız?
Sevgisi qəpik-quruş,
Xəyalları şikəst qız.

İnanma bu şəhərin,
İşığına, balaca.
Burda qaranlıq düşür
Adamın arxasınca.

Bu şəhərin gecəsi,
Gündüzü yalançıdı.
Açma ovuclarını,
Göy üzü yalançıdı.

Yay gecəsi.
Tənha otaq.
İçimdə fırtına,
Gözümdə qaranlıq,
Qulaqlarımda cırcırma səsi
Asılmışam zamandan.
Yanımda dolaşır ruhumun kölgəsi.
Kırpıqlarım yanaqlarımda,
Ürəyim ovcumda çırpınır.
Ciyərim yanır,
Ocaq qoxuyur nəfəsim,
Dodaqlarım susayır göz yaşlarına,
Saçlarıma sığal çəkir barmaqlarım,
Əllərim utanır.
Baxışlarım rəsmi çəkir darıxmağın,
Gecəylə, бүркүylə, sükutla
baş-başa verib dadın çıxarıyıq ayrılığın.

İSTANBUL, DARIXMIŞAM...

Səhərini günəşlə birgə açırdım,
İşıqlarını bağrıma basırdım hər gecə,
Üzüaşağı, üzüyuxarı ölçürdüm
səni bina-bina, küçə-küçə.
Sokakların udurdu addım səsimi,
bir də kırpıqlarımın kölgəsini.
Yağışında islanırdı,
Küləyində sığallanırdı saçlarım,
Dadını çıxarırdım bəxtəvərliyin.
Havası qəhvə qoxulu,
Səması qağayı sevdalı şəhər.
İpək donlu,
Yaşıl yaxalı,
Dili dualı şəhər,
Ürkək qızıtkan utancaq,
Abırlı-həyalı şəhər.
İstanbul!
Səni dalğa-dalğa, ləpə-ləpə sevirəm,
Dalanlarını, küçələrini,
dağlarını, ormanlarını
gözümə təpə-təpə sevirəm.

Heç nədən yox,
bircə unudulmaqdan qorxan şəhər,
Çiyinini qala divarlarına söykəyən,
Tarixin qarşısına alnıaçıq, üzüağ çıxan
şəhər.
Bütün dünyanı başına yığan şəhər...
Səni Boğazdan seyr etmək var hələ...
Sularınla pıçıldaşmaq, dalaşmaq,
Dalğalarla gözü doyunca sevişmək,
Dənizlə qucaqlaşmaq...
Bir də hay-küylü Taksimdə yorulunca
dolaşmaq,
Dolaşdıqca bütün dünyanı unutmaq,
Unutduqca tanımadığın insanlara ürək-
dolusu "Mərhəbə" demək eşqi...
Sonra pay-piyada Eminönünə düşmək,
Sərinləmək...
Balıq qoxuyan sahilə dayanıb gedən
gəmilərə əl sallamaq həvəsi,
Sonra növbə gözləmək,
Sonra əlindəki simiti martıqlarla bölüşmək,
Bölüşdükcə yüngülləşmək,
Yüngülləşdikcə uçmaq, uçmaq...

Sonra da...
Sonra da yenə ayrılıq,
Yenə xəyallar,
Yenə təyyarə səsi,
Yenə Xəzərin sahilində
səninçün darıxmaq, darıxmaq...

İçimdə bahar həvəsi,
Çölümdən ayrılıq keçir.
Alışram öz odumda,
Külümdən ayrılıq keçir.

Ruhumda küləklər əsir,
Gah yubandır, gah tələsir,
Baxışlarım sevgi gəzir,
Dilimdən ayrılıq keçir.

Gözlərimdə qəm yükü var,
Kirpiyimdə nəm yükü var,
Saçlarımda dən yükü var,
Telimdən ayrılıq keçir.

Yaman yorur xəzan məni,
Nə ağırmış cəzam mənim,
Hara çəkir qəzam məni?
Yolumdan ayrılıq keçir.

Nəyi var gələn payızın,
Üzümə gülən payızın?
Dərdimdən ölən payızın
Könlündən ayrılıq keçir.

Bu bahar özüylə sevgi gətirə,
Döyə qapımızı sevgi bu bahar.
Od qoya sopsoyuq ayrılıqlara,
Bir ümid doğula, gözündə vüsal,
Xəyallanasan.

Yadından çıxara ömrün qışını,
Baxtına gün doğa təzədən, Allah.
Tuta əllərindən bahar sevdası,
Gözdə qəm sevinə, saçda dən, Allah,
Nağillanasan.
Hardansa bir işıq düşə yoluna,

Gözünün içinə səadət baxa.
Sənə unutdura xəyanətləri,
Bütün ağrıların yadından çıxsa,
Sığallanasan.

Buludlar sevgiylə yağa üstünə,
İslana saçların yaz yağışında.
Kimsə qulağına eşq pıçıldaya,
İtəsən, batasan naz yağışında,
Xumarlanasan.

Bu bahar bizimçün gələ bu dəfə,
Qova başımızdan həsrəti, nolar.
Çıxara sevgini gün işığına,
Üstündən götürə töhməti, nolar,
Vüsallanasan...

Gözlərindən eşq damırdı payıza,
Qızınırdı sevdasında xəzəllər.
Elə gözəl oxşayırdı könlümü
O baxışlar, o sığallar, o əllər –
Oyandım.

Heç bilmədim hara tutum üzümü,
Hara getsəm, həsrət məni izlədi.
Baş götürüb nağıllara yol aldım,
Gedəmmədim axıracan, dözmədim,
Dayandım.

Var-gəl etdim payızla qış arası,
Məni yordu bu “kaş ki”lər, “bəlkə”lər.
Xəyallarım göy üzünə tələsdi,
Bir mən oldum, bir də... bir də kölgələr,
Yubandım.

Tutammadım bir ümidin əlindən,
Çiçək açmaq bu payıza yad imiş.
Burda hər şey aldadırmış adamı,
Burda hər şey ayrılığa ad imiş –
İnandım.

QIRMIZI SAAT



Xatirə SALAHZADƏ

Mənə deyən gərək, nə olub axı,
Nə çabalayırsan, söylə, nə xəbər?
Sən çətin tapasan axtardığını,
Sən axtardığını itirməyiblər.

Kamal Abdulla

Axşam düşmüşdü. Qızım la teatr dan qayırdıq. Yol boyu sükut içində irəliləyirdik. Heç birimiz dinib-danışmırdıq. Bakı küçələrində gəzişmək üçün Azərbaycan prospektindən İstiqlaliyyət küçəsinə kimi İcərişəhərə piyada getdik. Mən heç... Həmişəki kimi çox bikef olanda kövrəlməyə bəhanə axtarıram. Bu səbəbdən bəzən kino və teatrlara üz tuturam. Çox vaxt isə özümə evdə iş tapır, günümü evdə keçirirəm. Belə baxanda “iş tapıram” sözü heç yaxşı çıxmır. Mənim, ümumiyyətlə, çox az vaxtım olur. Özümdə həтта vaxt məhdudluğu fobiyası da kəşf etmişəm. Bütün günü qaçaqaçda, qovhaqovda. Heç nəyi istədiyim kimi axıra çatdırmamaq hissi məni lap darıxdırır. Evdə tapdığım dedi-

yim bu “iş” nə az, nə çox, rəsm çəkməkdi. O da olmasa idi, vay halıma...

Qızım indi özünün tamaşa təəssüratlarını bölüşmək üçün dil boğaza qoymamalıydı. Səbəbini soruşmaq istəyirdim ki, özü sözə başladı:

– Mamulka, bilirsən, sənəin mənə hədiyyə verdiyin saat itdi.

– Eybi yox, canın sağ olsun. Yenisini hədiyyə edərim. Son modelindən.

– Bilmək istəmirsən, necə itib?

– Desən, bilərik.

– Bayaq tamaşanı alqışlayanda lojada biləyimdən qopub aşağı düşdü. Bilirdim, nə zamansa düşəcək, boşluğu vardı. İnsanların üstünə düşmüş ola bilər təlaşıyla tez gizləndim.

– Aha.

– Antraktda aşağı enib parterə, amfiteatra göz gəzdirdim, amma yox idi.

Qızımı təlaşdan uzaqlaşdırmaq üçün bacardığım qədər etinasız davranmağa çalışdım.

– Nə bilim, ana, axı sən almışdın.
– Yenə alaram. Elə bəlkə, eynisindən alaram ki, ürəyin itən saatda qalmasın.
– Yox, ana, eynisindən alma! İtən saatin taleyini yaşamasın! Yeni başlanğıcı, öz yazısı olsun.

– Qızım başladı filosofluğa.

İkimiz də gülüşdük. Yol boyu İçəri-şəhərin gözəlliyini heyranlıqla seyr edərək insanların seyrək olduğu saatda İstiqlaliyyət küçəsi boyu üzüyuxarı qalxmağın yorğunluğunu göy üzündən boylanıb az qala dümdüz üzümə baxan ağappaq dolunay azaldırdı. Çöldən baxanda sanki bir-birinə bənzəməyən, neçə-neçə fərqli hekayələri ilə pəncərələrdən süzülən işıqların kölgəsi küçələri aydınladırdı. Bir ayrı sevinci var bu qədim şəhərin məndə. Hər dəfə yolum buradan düşəndə ürəyimdə müxtəlif mövzulara aid bir epizodla özüm özümü dilləndirir, sanki bütün dövrlərin canlı iştirakçısı olur, düşüncələrimə “dur” deməsəm, baş alıb uzaqlara gedirdi. Düşünmək azarı məni evə daha da bağlayırdı. Boş-boşuna heç nə etmədən, heç nə düşünmədən, bəlkə, günlərlə oturub qala bilərdim.

Bir zamanlar bibimgilə gedən yol buradan – İçərişəhərdən keçirdi. Ovaxt-kı Qubernator bağında, fontanın altındakı şüşəyəbənzər yaşıl daş parçaları mənə ecazkar bir nağıl aləminə düşdüyümü hiss etdirir, mütləq içəriyə doğru əyilib dərinliklərinə diqqətlə baxardım. Anamın əlindən bərk-bərk yapışırdım, qolumda da qırmızı rəngli saatım. Pah! Elə də fərəhlənirdim, gəl görəsən. Heç qolumdan çıxartmırdım.

Bir dəfə necə oldusa, çörək növbəsində insan sıxlığından çıxıb canımı qurtarmaq istəyəndə baxıb gördüm ki, qırmızı saatım yoxdur. Yan-yörəmə, üst-başıma baxdım ki, bəlkə, harasa ilişib qalmış olar. Bir ümidlə... Elə təşvişə düşdüm. Sanki bədənəm itirmə qorxusundan lərzəyə gəlmişdi. Elə bil, Allah eləməmiş, əzizimi itirmişdim. Qırağa çəkilib insanların dağılışmağını gözlədim. Elə gözləyə-gözləyə də bir gözüm sıxlıqdan çıxanların əlində qal-

mışdı ki, bəlkə, saatımı kimsə tapar. Çörəkçi dükanının qabağına yaxşı-yaxşı baxdım. Üstəlik, başımı azacıq dükanın pəncərəsindən içəri salıb masanın altına da baxdım. Yox idi. Lap başımı itirmişdim. İndi olsaydı, çox da vecimə olmazdı. Vecimə olmazdı deyirəm... amma yox. Olardı. İndi də elə vacib, əziz-xələf hər nəyiməsə itəndə özümə yer tapa bilmirəm. Bundan hətta əsəb keçirirəm, peşman oluram. O qalan bir tayın da yoxa çıxmasını heç olmamış kimi olmasını arzulayıram. Günlərlə o itən əşya yadımdan çıxmır. Ta ki onu əvəz edən ondan əziz əşya əldə edəndək. Yaxud taleyimlə barışıb itən əşyayı ürəyimin bir küncündə ən lazımlı yerdə, tərəvətini itirmədən bugünədək saxladığımı da olub. Heç unutmadığımı. Hərdən düşünürəm, həyatımın elə bir dövrü olub ki, qırmızı rəngdə hər nə varsa, nifrət etmişəm, onu ən ucuz, ən lazımsız, ən dəbsiz bir rəng hesab etmişəm. Qırmızını həyatımdan çıxardığım anlar da olub. Daha sonralar isə yenə də o rəngi sevməyə başlamışam. Düşüncələr içində boğuşa-boğuşa dəfələrlə özümdən asılı olmadan pəncərədən çörəkçi dükanına boylanıb baxdığımı heç hiss etməmişdim. Ta ki...

– A bala, nə axtarırsan? – Çörəkçi xala dilləndi.

Çörəkçi xala deyirəm, adı Esmira idi. Təzə çörəkçi idi. Arada “veteran” çörəkçi Lalə xala da dükana gəlirdi. O həm buranın bütün işlərini təzə çörəkçiyə öyrətmək üçün gəlir, həm də piştaxtanın altında xüsusi adamlar üçün saxlanılmış çörək paylarından bir neçəsini götürüb gedirdi. Onda qiyamət başlayırdı, nə başlayırdı. Çöldəki alıcılar:

– Ay qız, Esmira, bəs deyirdin çörək qalmayıb?

– Bu nədir, bu nə özbaşınalıqdır, lazım olana çörək tapılır, hə?

– Bayaqdan növbəmi gözləməkdən canım çıxır, insaf, a bacı, bir az insaf...

Sual və şikayətlərin ardı-arası kəsilmirdi. Bu anda bütün bu söz-söhbətlərdən başını götürüb qaçmaqdan ötrü Esmira tez pəncərəni həyasızlıqla, əsəblə örtürdü.

Həmişə də “başını çək, a bacı”, “əlini o yana, ay uşaq” deyə-deyə işini görürdü. Bağlı qalan pəncərələr arasından içəri baxanda dodaqlarının açılıb-yumulması ilə aralarında nə dialoq getdiyini təxmin etmək olurdu. Lalə xala həlim, sakit, sanki buğda yeyib cənnətdən çıxmış kimi rahat siması ilə, heç bir mimikasını dəyişmədən arxayın söhbət edirdi. Esmira xala, baxmayaraq ki, yaşca ondan xeyli kiçik idi, uşağını qarşısına qoyub “danlayan ana” siması almışdı. Üstünə bozaraq gah qızdır, gah pörtür, arada iki əlini belinə də qoyub dik-dik baxırdı. Pəncərə bir damcı da olsun səs keçirtməsə də, dodağının hərəkətlərindən, üzünün mimikasından səsinə eşidə bilirdim. Arada pəncərəni açıb, hələ də getməyən camaata üzünü tutub deyirdi:

– Ay camaat, özünüz bilin! İstəyirsiniz, gözləyin, istəmirsiniz, ta öz işinizdir. Çörək furqonu gələ də bilər, gəlməyə də.

QAZ-52 furqon çörək maşını uzaqdan görünəndə hər kəsin üzündə təbəssüm hiss olunurdu. Çünki tutumlu zavod çörəyi hamının ürəyindən xəbər verirdi. Furqon maşının 4 bölməli rəfləri ağacdən idi. Həmişə mənə elə gəlirdi ki, o xırçıtlı zavod çörəyinə rəfin taxtasının qırıntıları qarışdırıb. Uşaq fantaziyaları sərhədsizdir... Di gəl ki kiçik furqon maşınlar gələndə “eh, batondur gələn...” səsləri ucalır, narazı simalar çoxalır. Eləsi var idi, gözləməyə səbri çatmayıb elə onlardan alıb gedirdi. Mən, adətən, dayanıb gözləyənlərdən idim. Çünki evimiz həm yaxın idi-elə dükandan eyvanımız görünürdü – həm də anam bu çörəklərdən almağı “kimə çatacaq yumşaq bulku çörəyi” deyib qadağan etmişdi. Odur ki, mənim işim ancaq gözləmək idi. Bir dəfə necə oldusa, səbəbi yadımda deyil, o çörəklərdən alıb gətdim. Deyəsən, tanış kimisə görmüşdüm, dayanıb gözləməyi özümə sığışdırmayıb o kiçik uzunsov bulku çörəklərdən bir neçəsini alıb getmişdim. Həmin günü, təbii ki, danlaq eşidib hələ bir küsmüşdüm də. Arada qızıma da “bu çörəkdən alma, o

birisindən al” seçimini edəndə, “anacan, uzaq idi, o tərəfə daha getmədim” cavabı eşidib nəsə demək istəyəndə çətin dövr, öz uşaqlığım, anam yadıma düşür. Çəkdiyim əziyyəti xatırlayıb dinmirəm. “Eybi yoxdur, amma... ehh, o birindən alsaydın, daha yaxşı olardı” deyib dejavü yaşamış kimi oluram.

...Saatımı tapmayıb kor-peşman evin yolunu tuturam. Gecələr yuxum ərşə çəkilir, saatin fikrini edib düşünməkdən gözümlə yuxu getmir. Sanki özümü əfsanəvi qəhrəman Teseyin düşdüyü labirintdə hiss edir, Ariadna ipinin də mənə uzadılmasını diləyirdim.

...Səhəri yenidən çörəkçi dükanına üz tutdum. Elə növbəm çatmışdı ki, gözlərimə inana bilmədim. Mənim qırmızı saatım Esmira xalanın qolunda idi. Saatdan gözlərimi necə ayıra bilməyib qalmışdım, “neçə dənə çörək istəyirsən, ay uşaq, ay uşaq, heyyyy, səninləyəm, mənə eşidirsən?” həyəcədən əsə-əsə “yox, o çörəklərdən istəmirəm” – dedim. Mən də bayaqdan bu “adam balası” kimi olan növbəyə məəttəl qalmışdım. Sən demə, baton çörəkləri varmış. Qolundakı saata dəvəsi ölmüş ərək kimi baxa-baxa qaldım. Amma heç nə deyə bilmədim. Öz-özümə deyirdim, burda heç nə yoxdur, deyəcəksən ki, Esmira xala, qolunuzdakı saatınız (saatınız a, sözə bir bax sən) mənimdir, dünən axşam basabasda, növbədə duranda salmışam. Özüm özümə böyüklük edib yol göstərirdim. “Bax belə deyəcəksən, o da qolundan çıxarıb verəcək. Bu qədər bəsit”. Dəqiqələrlə çörək dükanının qabağında var-gəl edib bir qoydum, bir götürdüm. Sonunda evə sarı döndüm.

Beləcə günlərlə Esmira xala saatı qolunda saxladı ki, bəlkə, sahibi çıxa. Sahibi də ki bəndəniz, ağzıma su alıb yerimdə oturmuşdum. Hər dəfə basabas növbələrdə, bir yığın insanın içində gah boğulur, gah da əyin-başım dağınıq vəziyyətdə ordan qurtularaq başımı götürüb çıxırdım. Amma elə olurdu, o qədər sıxırıldı ki, həyəcan keçirirdim. Bir dəfə hətta camaata

acıqlandım: “Axı siz nə edirsiniz, sıxmayın da bir”. Sonra öz səsimə tərəf döndüm, elə bil səs mənim yox, başqasının idi.

“Ay camaat, uşaq boğuldu ki, imkan verin, yol açın, qırağa çıxsın”.

Yaşlı bir qadın insan kütləsinin içindən məni birtəhər dartıb qırağa çəkdi. Pörtmüş, ağlamış, şişkin gözlərlə ətrafa baxdım. İnsanlar sənə öləri baxsalar da, sanki o baxışlar səni sonadək izləyirmiş kimi utanırsan, elə bil qəbahət işləmiş kimi. Həyatda çox vaxt belə olur: günahkar olan yox, olmayan utanır...

Bir gün və o bir gün... Növbəti çörək növbəsində olarkən mən saatımı Esmira xalanın qolunda görmədim. Gözlərimə inanmadım. “Aman, Allah, yoxsa kiməsə bağışlayıb, bəlkə, kimsə onu aldadıb, mənimdir deyib, alıb ondan, bəlkə, öz uşağına verib...” bəlkələrlə başımı elə yordum ki, bir də gördüm, çörək artıq bitib. Son çörəyi də Esmira xala piştaxtadan götürüb məhlənin tanınmış, dilli-dilavər oğlanlarından birinə verdi. O da, sən demə, qıraqda gözləyən məhlənin məşhur, hamı tərəfindən tanınan gözəl qızına uzatdı. Bu çörək növbələrinin bir maraqlı xüsusiyyəti o idi ki, burda məhlənin dedi-qodularından, son xəbərlərindən agah olub evə gəlirdin. Elə bil çox da lazım imiş... nə isə. Yenə heç nə deməyib çörəksiz evə qayıtdım. Çörək alınmayan gün bütün evlərdə ev çörəyi bişirilərdi. O da ehtiyatda unu olan, təbii ki. Ev çörəyi daha cəlbedici gəlirdi mənə. Xüsusən də oturub həmişə çörəyin üzərinə çəkilən yumurtanın artıq qalmasını arzulayırdım. Çünki o artıq qalan yumurtanı anam sobadaca çörək tavasında bişirər və o kiçik yumurta parçası mənə hər şeydən şirin gəlirdi.

O gecə saatımı uzun-uzadı düşünmədim. Necə də olsa, itmiş bilib az da olsa unutmuşdum, deyəsən.

Səhəri günü çörək almağa yollandım. Saatımın Esmira xalanın qolunda olması məni az da olsa onu ondan necə almağın yollarını düşünmək fikrindən uzaqlaşdırmış, sanki rahatlıq tapmışdım. Qolda

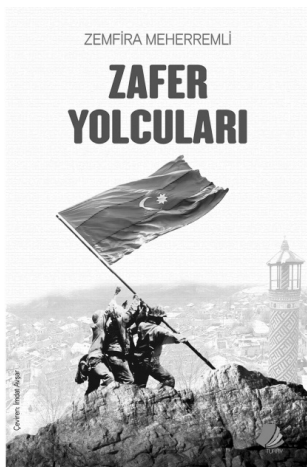
saat yoxdursa, itmiş sanıb unutmağa, onu düşünməməyə çalışırdım. Mən cəsarətli olmaq istəmirdim, daha doğrusu, bacarmırdım. Həyat isə sanki israrla mənimlə inad edirdi.

“Ay Esmira, çörəyin nə vaxt gələcək?” arxadan yaşlı qadın dilləndi. Esmira xala çirklənmiş ağ çörəkçi xalatının sağ cibindən qırmızı bir şey çıxarıb “5 üçün gələr.” dedi. Aman, Allah, gözlərimə inanmadım. Budur, mənim saatım itməyib. Necə sevinmişdim. Həm də azacıq kədərlənmişdim. Çünki saatımın bir bağının qırıldığı gözüm-dən qaçmamışdı, elə ona görə də çörəkçinin qolunda deyilmiş. Çörəkçi yenidən saati çirkli ağ xalatının cibinə qoydu. Uşaq vaxtı elə bilirdim, bütün həkimlər həm də çörəkçidirlər. Bu dəfə də cəsarətimi toplaya bilmədim. Saat çörəkçidə qaldı. Özüm-lə yenə dalaşmağa başladım. Axı istəsən də, nə dəyişəcək ki, inanacaq mı sənə, sənənin saatın olduğuna çörəkçini inandıra biləcəksənmi?.. Ən əsası, buna cəsarətin, deyək ki, çatdı, sən gör üstündən bunun neçə gün ötüb. Kim inanar axı?.. Oturub ağlamsındım. Gözəl “importını” saatımın düymə ilə işləyən işığı-ən çox məni bu cəlb edirdi. Qaranlıqda saatın işığını yandırır vaxta baxırdım. Ən əsası da, bu, mənim ilk işləyən saatım idi. Mənə əziz idi. Yəhudi qonşumuzun mənə hədiyyəsi idi. Xatırlayıram, onu mənə bağışlayanda sanki güclə ayrılan kimi, amma gülər üzlə, məhribanlıqla saati mənə uzadıb demişdi: “Atamın hədiyyəsi idi, Moskvadan gətirmişdi. Mən də sənə bağışlayıram”.

Növbəti dəfə, amma bu dəfə, deyəsən, həmişəlik vidalaşdım.

Qızım bayaqkı söhbəti unutmayıb, sözümü dilimdən tutub məni İstiqlaliyyət küçəsindəki mağazalardan birinə saldı.

...Yol boyu gedə-gedə düşündüm ki, görəsən, yəhudi qonşumuzun əsl-kökündə nə vaxtsa İçərişəhərin Cuhud Zeynallılar məhəlləsində yaşayan qohumları olubmu?..



SÖZÜN İŞİĞİNDA – ZEMFİRA MƏHƏRRƏMLİNİN YARADICILIQ DÜNYASI

Fikrimcə, insan ömrü təkcə yaşanan illərlə deyil, söylədiyi sözlərin, ortaya qoyduğu fikirlərin, əməllərinin çəkisi ilə ölçülür. Zaman keçdikcə hadisələr unudulur, amma vicdanla qələmə alınmış bir sətir illərin tozuna təslim olmur. Azərbaycan ədəbiyyatının və publisistikasının tanınmış imzalarından olan Zemfira Məhərrəmli də bu “unudulmayan sətirlər”in müəlliflərindəndir. Onun yazılarını oxuyanda hiss edirsən ki, bu sətirlər informasiya çatdırmaq üçün deyil, insanı oyatmaq, onu düşündürmək, mühüm ictimai problemlərə diqqət çəkmək üçün yazılıb.

Zemfira Məhərrəmliyin publisistikası həm ağılın səsi, həm də ürəyin çağırışıdır. Onun yazılarında məhkəmə baxışı ilə qadın zərifliyinin, analıq duyğusu ilə vicdan mühakiməsinin, vətən ağrısı ilə bəşəri düşüncələrin bir nöqtədə birləşdiyini görürsən. Bu harmoniyanı təkcə yaxşı yazıçı, jurnalist yox, min bir duyğunu öz könül süzgəcindən keçirməyi bacaran, yazdıqlarını həm də öz daxilində yaşayan bir qələm sahibi qura bilər.

Publisistikanın dəyəri, yazının arxasındakı vicdanla ölçülür. Zemfira Məhərrəmli bu baxımdan “sözün vicdanını qoruyan” müəlliflərdəndir. Onun yazılarında sadəcə hadisə deyil, bütöv bir insan taleyi var. O, bir cəbhə döyüşçüsünü də, bir müəllimi də,



Şəhanə MÜŞFİQ

bir gənci də eyni qayğı ilə yazır, eyni sevgi ilə əzizləyir. Çünki bilir ki, hər insan öz hekayəsinin qəhrəmanıdır.

Zemfira xanımın məqalə və hekayələrində oxucu təkcə “müəllif baxışı” ilə deyil, həm də müəllifin ürəyi ilə qarşılaşır. O bunun üçün xüsusi olaraq heç nə etmir, sadəcə yazdıqlarını yaşayır. Onun yaradıcılığında ən çox qarşılaşdığımız mövzular olan Qarabağ müharibəsi, şəhidlər, bir zamanlar işğal altında olan, indi isə 5 ildir azadlığı ilə xoşbəxt olduğumuz torpaqlara həsr olunmuş bütün məqalə və hekayələrinin sətirləri arasından bir qadın səsi duyulur. O səs ağrıyır, o səs hıçqırır, o səs sevinir, o səs inanır... Zemfira xanım həyatda necə sakit, sadə, təvazökardırsa, əsərlərində də eyni sadəlikdədir. O, heç zaman pafosa qaçmır. Onun vətənpərvərliyi təntənəli ritorika deyil, sakit, amma sarsılmaz, son dərəcə qətiyyətli bir inamdır.

Zemfira Məhərrəmliyə görə, vətən təkcə torpaq deyil, həm də yaddaşdır. Bu düşüncə onun bütün yaradıcılığının bünövrəsidir. O, öz qələmi ilə insanlara həm şəxsi, həm də milli yaddaşı xatırladır.

Zemfira Məhərrəmli elə yaradıcılığının ilk illərindənə klassik mənada “xəbər” jurnalistikasıdan çıxaraq emosional və analitik publisistikaya keçid edib. Bu keçid həm onun həyat təcrübəsindən, həm də içindəki yazıçı duyumundan qaynaqlanır.

Onun yazılarında sözlə həyat arasında məsafə yoxdur. Onun publisistik məqalələri belə özünün bədii yükü, poetik çalarları

ilə hekayə təsiri bağışlayır. Burada bədii boyalar o qədər təbii tətbiq olunur ki, oxucu publisistik yazı oxuduğunu unudur, özünü hekayəvari mistikanın içərisində tapır. Onun yazılarının içində həm ədəbi zövq, həm yüksək səviyyəli analitika, həm də humanist bir baxış olur. Bu da onu bir çox həmkarlarından fərqləndirən, “Zemfira Məhərrəmli” imzasını özəl edən xüsusiyyətlərdən başlıcasıdır.

Zemfira xanım həm Azərbaycan ədəbiyyatında, həm də jurnalistikasında qadının gücünə sahib olan, bu gücü illərdir yaşadan və sübut edən simalardandır. Bəli, o bir qadın kimi zərifdir, amma əsla zəif deyil. Əksinə, o, qələmi ilə çox kişilərdən daha güclü, daha qüdrətlidir.

Onun mövzuları çox zaman kişilərin sərt, rasionallığa söykənən publisistik dünyasından üstündür. O, hadisələrə “xaricdən” baxmır, hadisənin içindən yazır. Əsgərin anası kimi, tələbənin müəllimi kimi, bir vətən qızı kimi...

Bu üslub həm də onun yaradıcılığına ruhi bir poetika qazandırır. O, oxucunu inandırmaq üçün deyil, hiss etmək və hiss etdirmək üçün yazır. O yazır ki, oxucu o hekayədəki qəhrəmanların ağrılarını hiss etsin, hətta bəzən öz ağrılarını orada görərək təsəlli tapsın, ondan çıxmaq yollarını görsün. O yazır ki, oxucu bu keşməkeşli, qaçaqaçlı həyatda bir anlıq ayaq saxladığı o hekayə sayəsində bir hovur nəfəs alsın, düşünməyə zaman qazansın. Bəlkə də, onun hekayələrini daha qüvvətli, daha oxunaqlı və daha təsirli edən əsas məqam da məhz budur.

Zemfira xanımın bədii üslubunun ən xarakterik xüsusiyyəti, fikrimcə, sakitlikdir. Onun mətnlərində “qışqıran” cümlələr yoxdur. Hər şey sakit, amma dərinədən gəlir. Bu, bəlkə də, illərin təcrübəsindən, jurnalistikanın səs-küylü dünyasında sükutun dəyərini anlamasından doğur.

Bəzən onun fərqli mətləbləri ələ alan hekayəsi çox sadə bir sonluqla bitir. İlk oxuyanda elə bilirsen ki, hətta cümlə tamamlanmayıb, nəə yarımçıq qalıb. Amma sonra düşünəndə görürsen ki, əslində, o sadəliyin arxasında çox böyük mənalara gizləni. Yazıçı demək istədiklərini yazıb,

yazmadıqlarını isə oxucunun ixtiyarına buraxıb, “bundan sonrasını sən yaz!” – deyərcəsinə. Burada başlayır oxucunun oxuduğunu, həyatı və özünü sorğulaması. Yəni, xanım yazar bununla bir növ oxucusunu düşünməyə vadar edir.

Onun hekayələrində emosiya təmkinlə birləşir. O, ağrını romantikləşdirmir, amma gizlətmir də. Bəlkə də, bu tarazlıq Zemfira Məhərrəmlinin həm jurnalist, həm yazıçı, həm də düşünən insan kimi bütünleşmiş xarakterindən irəli gəlir.

Onun yaradıcılığında əsas mövzular insanın mənəvi durumu, insan dəyərləri və zamanın ədalətsizliyi səviyyəsində cəmlənir. O, tək-cə hadisəni təsvir etməklə kifayətlənmir, həm də zamanın, dövrün ruhunu çəkir.

Zemfira xanım öz qələmi ilə nə qədər mülayim, həssas olsa da, ədalətsizliyə, biganəliyə, riyakarlığa qarşı nifrətini də gizlətmir. Bu yerdə onun qələminin sərtliyini, tənqidinin amansızlığı üzə çıxır. O, bir yazıçı kimi cəmiyyətin nöqsanlarına ən güclü silahla-sözlə reaksiya verir. Bu, tək-cə məsuliyyət deyil, hər şeydən öncə mənəvi vətəndaşlıq hüququdur.

Zemfira xanımın ən çox müraciət etdiyi mövzulardan biri Qarabağ müharibəsi və qadın taleyidir. Çox zaman bu iki mövzu bir nöqtədə birləşib, ədəbiyyatımıza əvəzsiz əsərlər təqdim edib. Məsələn, onun “Qarabağ müharibəsi: zərif talelər” kitabı bu mənada çox dəyərli və cəmiyyətdə olduqca müsbət reaksiyalar doğuran əsəri oldu.

Əslində, Zemfira Məhərrəmli Qarabağ müharibəsində evini, yurdunu, isti ocağını atıb, uşaq sayıla biləcək yaşda cəbhəyə yollanan, uzun saçlarını bir yerə yığıb əsgər papaqlarının altında gizlədən, kişilərlə çiyin-çiyinə vətənin müdafiəsinə qalxan qızlarımız haqqında bir çox kitabların müəllifidir. Onun “Qarabağ müharibəsi: zərif talelər” kitabında da həmin qızlardan, qadınlardan bəzilərinin müharibə həyatı, döyüş yolu, çəkdiyi ağrılar sənədli hekayələr və portret yazılar şəklində öz əksini tapıb. Onlar arasında sırası əsgər, tibb bacısı, kəşfiyyatçı, tankçı, snayper, jurnalist və başqa xidməti vəzifələrini yerinə yetirərək Qarabağ müharibəsində önəmli

rol oynamış minlərlə qızımız, qadınımız var. Zemfira Məhərrəmli bu yazıları ilə həkim Gültəkin, rabitə komandiri Gülbar, sırayı döyüşçülər Kəmalə, Xanımzər, Aliyə, Gülpəri, Diləfruz, Sədaqət, Nurcahan, Cəvahir, Rahilə, Könül, Nərinə, kəşfiyyatçı Səadət, Növrəstə, snayper Kəmalə, tankçı Şirin, cərrahiyyə üzrə tibb bacıları Məleykə, Rada, Tərlan, Sevdə, Rüxsarə və onlarca başqaları haqqında söz açmaqla Azərbaycan qadınının mətanətini, vüqarını, cəsurluğunu, qorxmazlığını, vətənə, millətə sədaqətini həm gənc nəsllə, həm də gələcək nəsllə çatdırmaq yönündə ciddi iş görür.

Onun son illər yaradıcılığı isə yenə də Qarabağa, Azərbaycanımızın haqq mücadiləsinə həsr olunub. Amma bu yazılarda artıq Zəfər sevinci, qələbə ətri var. Onun “Zəfər yolçuları” kitabı taleyimizə yazılan qanlı-qadalı Qarabağ savaşının başlanğıcından 44 günlük Vətən müharibəmizədək olan bir dövrü əhatə edir. Bu kitabda işğal illərində yaşadığımız iztirab və kədərdən, uzun illik mücadiləmizdən, intizarında olduğumuz böyük Qələbəyə yetmək üçün çarpışan, canından keçən oğul və qızlarımızın hünərindən, eləcə də hər birimizə böyük coşqu və sevinc bəxş edən möhtəşəm Zəfərimizdən bəhs edən bədii və sənədli hekayələr toplanıb. Ən yaxın keçmişimizdə baş verən bu hadisələr ədəbi örnəklərdə təkcə bədii boyalarla təsvir edilmir, həm də ağırlı və qürur dolu tariximiz oxucu yaddaşına ötürülür.

“Zəfər yolçuları” kitabında Birinci Qarabağ savaşının dövrünə məxsus olan nəsllə vurulmuş psixoloji zərbələr, işğalçıların törətdikləri ağılasığmaz vəhşiliklər, vətən, hərbi tariximizin sinəsində açılmış çalın-çarpaz şırımlar, həmçinin millətimizə xas olan yurd sevgisi, müzəffər Ali Baş Komandanın rəhbərliyi ilə əsgər və zabitlərimizin, eləcə də bütöv xalqımızın bir yumruqtək birləşərək göstərdiyi qəhrəmanlıq, igid qazilərimizin, al qanı əzəli torpaqlarımıza səpələnmiş şəhidlərimizin, rəşadəti dolğun və əhatəli əks etdirilib.

Zemfira Məhərrəmli bu kitabda müharibəni qəhrəmanlıq salnaməsi kimi yox, insanlıq imtahanı kimi təqdim edir. Hər bir şəhidin hekayəsində həm ağrı, həm də

ucalıq var. O, qəhrəmanları yalnız medalla deyil, həm də ruh təmizliyi ilə tanıdır. Bu yanaşma onun əsərlərini digər müharibə mövzulu yazılardan fərqləndirən əsas xüsusiyyətdir. Çünki o, hadisələrə təkcə ağrı və ya sevinclə yox, ən başlıcası, vicdanla yanaşır, özünün vicdan tərəzisində ölçür. Onun üçün Zəfər yalnız düşmənin qalib gəlmək deyil, ən başlıcası, insanlığını itirmədən qala bilməkdir.

Zemfira Məhərrəmli yaradıcılığının əsas prinsipi milli dəyərlərin, mənəvi təmizliyin və insan hüquqlarının qorunmasıdır. O, qələmi ilə sadəcə camaatın, şəhid ailəsinin, qazinin, hüquqları tapdanan qadınların, eləcə də bir xalqın səsi olmağı bacaran yazıçıdır. Onun üçün yazı masası bir “məvqə tribunası”dır. O, bu tribunada heç vaxt populizmə uymur, dəyər və məsuliyyət anlayışlarını ciddi cəhdlə qoruyur.

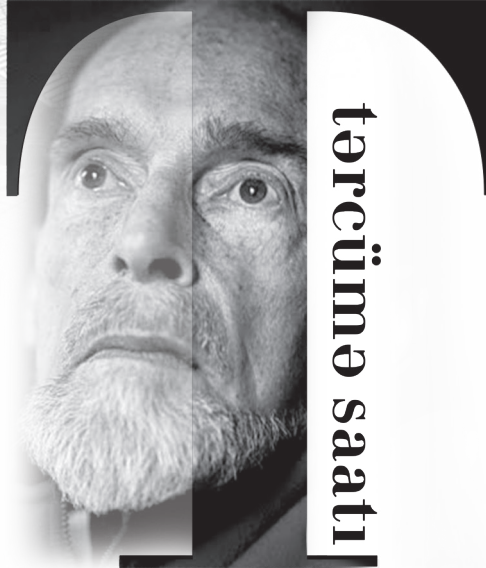
Bu il Zemfira xanım öz yubiley yaşını qeyd edir. Əminliklə deyə bilərik ki, bu yubiley yalnız illərin hesabı deyil, yazılmamış sətirin başlanğıcıdır. Çünki o hələ də düşünür, yazır, oxucularla, xüsusən gənclərlə görüşür, onları dinləyir və yeni mövzular axtarır.

Zemfira o nadir imzalardandır ki, özünü təkrarlamaqdan illər boyu aktual qala bilib. Onun səsi bu gün də eyni həssaslıqla, eyni hünərlə, eyni cəsarətlə və eyni həvəslə eşidilir. O yorulmadan, usanmadan, əksinə, hər gün bir az daha həvəsli, enerji ilə yazır, yaradır və bu yazıların arxasında yenə də illərin təcrübəsi, vicdanın səsi və bir qadın qəlbinin zərifliyi dayanır.

Onu bu gün də belə enerji ilə, ruhla, həvəslə yazmağa vadar edən əsas qüvvə isə sözlə olan inamıdır. O hələ də yazının gücünə inanır, bir sətrin, bir cümlənin bütöv bir dövrü, böyük bir cəmiyyəti dəyişə biləcəyinə ümidini itirmir. O əmindir ki, vicdandan doğan, qəlbədən süzülən söz heç zaman köhnəlmir.

Hörmətli yazığımız, Əməkdar jurnalist, ictimai xadim Zemfira Məhərrəmli yubileyi münasibəti ilə təbrik edir, ona möhkəm can sağlığı, uzun ömür, bitməz enerji və daha böyük yaradıcılıq uğurları arzu edirəm!

Heminqueyə görə həyat



Aydaho  tatındaki Ket um şəhərində sahibsiz bir evin fotos klin  baxıram. Bu, Heminqueyin yaşadığı sonuncu evdir. İndi mənə aydın olur ki, bu ev elə  z n  öldürmək istəyənlər üçündür. K n ls z tikilmiş bu evdə külək bir tərəfdən girib o biri tərəfdən çıxdığı kimi, eynilə son günlərini yaşayan yazıçının qəlbini də    d rd  v   z adını əfsanəyə  evirm zdd n əvvəl içində bir boşluq hiss etdirirdi. “Mən bu evi ölmək üçün mükəmməl,  z  də qəribə bir yer kimi qiymətləndirirəm”. Paradoksal səslənsə də, ev elə bil sahibinin tam istəyinə uyğun tikilmişdi. Bu istək, bu nəsr o qədər parlaq və aydın görünür ki, üzərində daşıdığı həyatın bütün ağırlığını kitablarda v  hekayələrdə nəql edir.

Heminquey bura sonuncu dəfə 1961-ci ildə qayıtmışdı. Sanatoriyadan gəlirdi, saçları ağarmış,  z n n rəngi qaçmış,  l zimi  bir vəziyyətdə. D rd il əvvəl Parisdə ilk və sonuncu dəfə Qarsia Markesl   zl   nd  kövrək,   a la mı  bir babanı xatırladırdı.  srin simvoluna çevrilmiş bu adamın cəmi 59 ya ı vardı. Nəhəng, kifayət qədər görkəmli, fəqət brutal g c  malik oldu  g z  dəymirdi, baxmayaraq ki, o hər zaman belə olmasını arzulamışdı. İndi ombası nazılmış, ayaqları bo almışdı.

Q hr manlarını həmişə möhkəm, d z ml  v  iztirablarında alicənab göstərən yazıçı terminal bir durumda, 1961-ci ildə sanatoriyadan Ket uma qayıdırdı. Heminqueyi ruhlandırmaqdan ötrü ona bütün səlahiyyətlərə malik prezident Con Fitscerald Kennedi  bir təklif irəli s rm li olduğunu xatırlatdılar. Ancaq n  qədər fikirl    də, ağlına heç nə gəlmədi, o yalnız bu sözləri yaza bildi: “Artıq məndə heç nə alınmır, heç nə...” çoxdandır  z nd  bu   k    hiss etmişdi və indi sözləri ilə təsdiqləyirdi. T k nmişdi. O qədər t k nmişdi ki, h tt  İkinci Dünya müharibəsindən sonra Parisin “Ritz Hoteli”ndə işləyən Skott Fitscerald adlı barmen bütün dünyanın haqqında danışdığı bu misy  Fitsceraldın kim olduğunu soruşmuşdu.

Əvvəllər cazibədar, h yatsev r,  sg r və döyüşçü ruhlu boks u, ovçu, balı  ı, i m yi sevən bu tükənmiş adamın hekayəsi 63 il əvvəl İllinois  tatındaki “Oak Parkı”ndan ba layır. Atası Klarens Edmonds Heminquey ona balı  tutmağı, silahla davranmağı, maral, yenot, d l , v   i g y r  n, g l balıqlarının ətindən kabab çəkməyi  yr tmışdi. Həm də onu  yr tmışdi ki, heç vaxt öldürməkdən həzz almaq xətrinə  ld rm m lidir. Bu qızıl qaydanı oğlu

böyüyəndə nə vaxtsa unutmuşdu. Heminquey ömrünü heyvanları qırmaqla keçirib. Keniyada şirləri ovlayan bir brakonyerin özündən razı şəkilləri neqativ lent kimi ürəkəğridən və gülməlidir... Əlində tufəng Venesiyada ördək vurur...

Varqas Yosa deyirdi ki, Heminquey İspaniyaya ölküz döyüşlərinə gələndə əvvəlcə respublikaçıların səngərlərini gəzirdi, fil öldürür, ya da içib yerə sərələnərdi. O macərə axtarışında olan birisi deyildi, əksinə, tənha və gözü doymayan şiltaq adam təəssüratı yaradırdı: ədəbiyyatın istedadlı həşəratı. “Çünki onun üçün” – Varqas Yosa davam edir – “bütün yazıçılarda olduğu kimi, əsas yaşamaq deyil, yazmaqdır”. Heminqueyin özü bir dəfə bunu etiraf etmişdi: “Yazmaq pis vərdişə çevriləndə ondan daha böyük həzzi yalnız ölüm verə bilər”.

Lakin Borxes Heminqueyə başqa nəzərlərlə baxırdı. O belə düşünürdü ki, romançı həyat təcrübələrini – Yaxın Şərq və İspaniyada müxbir işləməsini, Afrikada şir ovlamasını – öz əsərlərində əks etdirəndə ədəbiyyat naminə macərə axtarmırdı, bu, sadəcə, onun özünə maraqlı idi. Borxes öz yazısına bunları əlavə etdi: “1954-cü ildə İsveç Akademiyası ona insan fəzilətlərini təbliğ etdiyinə görə Ədəbiyyat üzrə Nobel Mükafatı təqdim etdi. Yazmaq bacarığını itirmiş və dəli vəziyyətinə gəlmiş yazıçı sanatoriyaçıdan çıxanda, 1961-ci ildə ölmək fikrinə düşür. Həyatını zehni işə deyil, macərə dolu səyahətlərə xərcləməsi onu çox ağrıdırdı”.

Heminqueyin bu evdə həyatdan getməsi onun bütün o gərginlik içində yazdığı külliyyatının təəssümü idi. Amma o yazıların üstündən illər keçmişdi və özünə qəsd edən başqası idi sanki, özünəməxsus hekayələri ilə debüt edən yazıçıdan uzaq bir Heminquey... Özünü öldürən, güman ki, kədərli, istedadı çürümüş bir adam olmalı idi. O, yenilikçi deyildi, onun ədəbiyyatdakı hədəfi (Ceyms Coys kimi) Parisin “San Mişel Bulvarı”ndakı kafeləri gəzən yazıçılardan fərqli olaraq orijinallığı ilə seçilirdi.

Bir şeydə Sezar Aira ilə razılaşıram ki, sənət adamlarının peşəkarlığı tükənəndə və

hər şeyi ağ vərəqdən başlaması lazım olanda novatorlar meydana çıxır. Düşünürəm ki, indi peşəkarın qələmindən çıxmış romandan üstün yazı olmayanda təhlükəli, donmuş bir vəziyyət yaranır və buna görə də kastelyano dilində yeni mətn yaratmaq üçün hər şeyi yenidən başlamalı olursan. Heminquey ilk kitabını nəşr etdirəndə, bax, dünya ədəbiyyatına lazım olan bu idi: oxucunun yazıçıdan umduğunu ona vermək, hekayə janrının gözəlliyini sənətə qaytarmaq, elə etmək ki, söz əsərin məzmunu ilə səsleşsin, onda olan hissiyyatı ötürsün. Toxunduğum məqamlar indi bizə asan görünür, amma keçmişdə yaxşı ədəbiyyat dərzinin biçdiyi paltar kimi olmalıydı – ütülü və bərli-bəzəkli. O zamanın neoqotik elementləri, yazmaq üçün elitar kollec təhsili və s.

Heminqueyi xatırlamadan müasir hekayənin inkişafı barədə danışmaq olmaz. “Bir hekayə həmişə iki hadisəni nəql edir”, – Rikardo Piqliya belə deyir. Onun üçün klassik hekayə – Poe Kiroqa – hadisənin ümumi mənzərəsini nəql edir və gizlicə ikinci xəttin süjetini qurur, təəccüb effekti isə axırda sonuncunun üzə çıxması ilə baş verir. Müasir hekayədə isə (Çexov, Katrin Mansfild, Şervud Anderson, “Dublines”-in müəllifi Coys və əlbəttə, Heminquey) iki hadisə bir hadisə kimi nəql olunur.

Heminqueyin hekayələrində ən vacib məqam göstərilmir, gizli süjet yazılmadan qurulur. Biz bunu yazıçının təkrarolunmaz əsərlərində görə bilərik. “Yağış altında pişik”, “Qatillər” (Yeri gəlmişkən, rejissor Tarantino bu əsərdən çox şeyi mənimsəyib), “Başqaları yatanda”, “Təmiz və işıqlı yer”, “Böyük ikiürəkli çay” hekayələrini yaxşı xatırlayıram. Qarsia Markesin qeyd etdiyi kimi, Heminqueyin hekayələrində ən yaxşı cəhət onlarda çatışmazlıq təəssüratının olmasıdır. Məhz bu cəhət müəllifin hekayələrinə mistik bir gözəllik qatır. “İki ürəyin böyük çayında” gizli dediyimiz süjet – müharibə dəhşətlərinin Nik Adamsda yaratdığı effekt – o qədər zərgər dəqiqliyi ilə verilib ki, hekayəni oxuyanda elə bil balıq ovuna çıxan bir nəfərin bəsit təsviri-

ni görürsən. Heminqueyin bu hekayədə sərgilədiyi peşəkarlıq möhtəşəmdir, çünki o, çatışmayan o hadisənin yoxluğuna nail olub. Eyni şey “Yağış altında pişik”də də baş verir. Bu, onun yazdığı yazıların ən yaxşısıdır. Cütlüyün tənhalığı – Doroti Parkerin söylədiyi kimi – yenicə ailə həyatı quran bir qadının aciz vəziyyətə düşmüş pişiyə qarşı (pişiyin yerinə birgə bal ayına çıxdığı əri də ola bilər) göstərdiyi nəvazişin sadə təsvirində gizlənilir. Bu, ədəbiyyat tarixində yazılmış ən yaxşı beş hekayədən biridir.

Onun bayram ovqatlı hekayələrindən biri Parisin ən yaxşı vaxtlarında yazılmışdı. Mən 18 yaşında həmin bu “Place de Saint Michel” kafesində oturub “Parisdə əsl bayram yaşanır” əsərini oxumasaydım, yazıçı olmazdım. Müəllifin dediyinə görə, bu kafe yazmaq üçün rahat, isti, təmiz və ürəkəcan bir yer idi, necə ki, o, ən böyük əsərlərinin birində köhnə ofisiantların dili ilə “təmiz və işıqlı bir yer” ifadəsini işlədir. Dediyim bu kafedə müəllif şaxtılı bir gündə küləklə bərabər içəri daxil olan və vücudundan işıq saçan gözəl bir xanım ilə qarşılaşdığını təsvir edir. O qızı mən də görmüşdüm, Parisə ilk səfərimdə. Elə bu kafedə günah işləməkdən qorxmayanlar kimi, əlində bir fincan çay kitab oxuyan bir qıza baxdığım yerdə ilk hekayəmi yazmağa çalışırdım. O, mənə çox təəccübləndirmişdi, çünki indi qərribə səslənməsə də, 60-cı illərin Barselonasında bir qızın kafedə tək oturub kitab oxuması sanki bir yalana bənzəyirdi. Tüklərim biz-biz olmuşdu... Heminqueyin əsərindəki o xanım orda idi, üzərinə su çilənmiş saf şüşə kimi işığın altında bərq vururdu, üzünün dərisi də çox tərəvətli idi.

“Mən daha bundan artığını heç vaxt görməyəcəyəm” – Baroxa son günlərində belə deyirdi. Kimsə onların fərqli cəhətlərini demişdi. Heminqueyin Baroxanı oxuyub-oxumadığı dəqiq məlum olmasa da, Baroxanın baxışlarından, yazıçı təxəyyülündən də o yana getmək kimi niyyəti vardı. Çalışdı çayın o biri tərəfinə adlasın, ağacların arasına girsin, Rimbaudun dediyi o

xoşbəxt və ilhamverici anları tutsun. Həmin o anlar bizə gizli olanları sezdirir, yəni bu, uzaq, heç zaman ayaq basmadığımız torpaqda baş vermir, elə qəlbimizdə anidən cücərən duyğuları bizə çatdırır. Lap uzağa, yazdığı mətndən də o yana, romanın təhlükəli ərazilərinə daxil olaraq (dolğun həyatında olduğu kimi), öz limitlərini aşaraq: “Bir gün anladım ki, roman yazmalıyam. Ancaq bu, mənə ilgim kimi görünürdü. Özü də qələmi əlimə alanda daha çox güc sərf etməli olurdum, çalışırdım romanda olan bütün nə varsa, hamısını süzgəcdən keçirərək bir abzasın içinə düşürəm”.

“Qoca və dəniz” əsərini qırağa qoysaq, Heminquey tənqidçilər tərəfindən o qədər də yaxşı qarşılanmayıb. Ədəbiyyat səviyyəsində onun pisliyə doğru getdiyi fikirləri eşidəndə Heminquey, həqiqətən, pis olmuşdu. Ancaq mən Roberto Bolanyonun tərəfindəyəm. Onun fikrincə, “Olmaq, ya olmamaq” da daxil (baxmayaraq ki, pis adla məşhurlaşmış), yazıcının əsərləri qeyri-standart təsir bağışlasa da, mətnlərində valehedici və artistik bir cəhəti sezmək olar. “Zəng kimin üçün çalınır?”da da vəziyyət eyni cürədir və bu sözləri onun ən çox “tapdalanmış” – “Çayın o tayında, ağacların kölgəsində” romanı haqqında da söyləmək olar. Əsərin quruluşunda uyğunsuzluqları ilə, mətnində səliqəsizliyi ilə seçilən bu söz ustasının anomaliyalarına baxmayaraq, Heminquey bu romana özünü hopdurduğu qədər də əsərinin qayəsini – qələbənin mənasızlığı və iztirabın gözəlliyini ötürməyə nail olub.

Ən vacibi odur ki, bütün dahi yazıçılar kimi, Heminquey də öz hüdudlarından kənara çıxmamağa çalışıb. Və əgər nədəsə yanlışlığa yol veribse, bağışlanandır! Onun buna haqqı çatırdı. Bu, yazı sənətində irəliləmək üçün çox vacibdir, sənətkarın keçdiyi yol kimi – bürəy-bürəyə özünü düzəldərək və buraxdığın səhvlərlə böyüyərək. Yaddan çıxarmaq olmaz ki, Borxes və Kiplinqin söylədiyi kimi, Heminquey özünü son dərəcə dəqiq, dürüst və incədən-incə bir sənətkar kimi görürdü. Onun

üçün əsas, ölümün qarşısına üzüağ çıxaraq özünə haqq qazandırmaq idi.

O, qələbənin mənasızlığını Nobel aldığı gün başa düşdü – Afrikada ard-arda iki dəfə sərt eniş edən zaman beyin silkələnəsi diaqnozunu səbəb gətirən yazıçı Stokholma gedə bilmədiyi üçün öz zəifliyinə təəssüfləndi. Fiziki və əqli cəhətdən degenerasiya olurdu. İztirabın gözəlliyinə gəldikdə isə ömrünün son günləriylə o qədər də öyünə bilmirdi. Alkoqol və tütündən asılı olan vücudu səhərlərin birində həyat və ədəbiyyatla vidalaşaraq “boşanma” gülləsi ilə bütün dünyanı ayağa qaldırmağa qərar verdi. Təmiz və yaxşı işıqlandırılmış yerdə qoca bir ofisiant müştərisi haqqında belə demişdi: “Ötən həftə özünə qəsd etmək istədi”. Başqa bir gənc ofisiant onun nə üçün belə dediyini soruşanda belə cavab aldı:

– Çarəsiz idi.

Heminquey ölmək üçün Kubanı Ket-

çumdakı evlə dəyişmişdi. Bazar günlərinin birində tezdən yerindən qalxdı. Yoldaşı hələ yuxuda idi. O, silah saxlanılan otağın açarlarını tapıb, vaxtilə quş vurduğu qoşalüləni dolduraraq alnına dirədi və atəş açdı. Paradoksal səslənsə də, o özündən sonra elə bir əsər qoyub getdi ki, çətinliklərə sinə gərən bütün qəhrəmanlar ondan nümunə götürsün. O əsər, Entoni Berjesin dediyi kimi, ədəbiyyatdan da o yana təsir etdi, çünki ən pis Heminquey belə bizə onu xatırladır ki, ədəbiyyatla dostlaşmaq üçün əvvəlcə həyatla dostlaşmalısan.

ENRIKE VILA-MATAS

Barselona, aprel, 1998

İspan dilindən tərcümə etdi:

Məmməd Məmmədli



Pərviz ARİF

30 YAŞ

Qəribədir otuz yaşın havası,
Düşünürsən, nə cavansan, nə qoca.
Arzuların ağac kimi kök atır,
Uğurların tumurcuqdan balaca.

Günəş kimi dəyişmişəm yerimi,
Ömrün qürub çağındayam, deyəsən,
Bircə ovuc torpaq üçün dəyərimi
Yorgun-argın hər gün ayaq döyəsən?!

Nəfəs-nəfəs buxarlanan bir ömrün
O başına bu başından baxıram.
Bir də gördün, can atıram ölməyə,
Bir də gördün, başdaşından baxıram.

YAŞIL GÜNLƏR

Sənlə keçən günlərin
rəsmi təsəvvürdədir.
Sənsiz ötən çağların
dərdi təzahürdədir.

Nəfsin inadkarlığı
maneəsiz səfsəfə.
Qəlbin ümid şöləsi
ali təfəkkürdədir.

Eşqə qətiyyətlinin
ahı dələr dağları.
Səs daha yüksəkdisə,
söz daha hündürdədir.

Yolda qürur eyləyən
eşqə qədəm qoymasın.
Təslim ilə asının
fərqi təkəbbürdədir.

Hətta şikayət gərək
məhrəm ola bir qədər.
Gizli bağışlanmağın
ardı təşəkkürdədir.

GEDƏN AYAQLARA DAŞ DƏYİR...

Gedən ayaqlara daş dəyir, getmə,
Qalan adamlara göz dəyir, qalma,
Sən də burax məni qəm quyusuna,
Bir işıq taparam, narahat olma.

Bir ovuc taparam əzizləməyə,
Aparar ruhumu günəşə sarı,
Bir ovuc xatirən qalıb əlimdə,
Gedəndə özünlə aparma barı.

Burax, qoy yaşayım öz axarımda,
Özüm də puç olum, arzularım da,
Sən də davam elə, dayanma, durma,
Əllərin əlimdən üzülüb daha,
Barı gözlərini məndən ayırma.
Gedən ayaqlara daş dəyir, getmə,
Gedəndə səbəblər bəhanə olur.

NOVELLA

Sən dəlisov nəğməsən,
Mənsə şirin sözlərin.
Sən kədərini batini,
Mən yaşaran gözlərin.

Duyğuların zahiri,
Ağrıların mənəvi,
Səs qədər azadəsən,
Söz qədər əfsanəvi.

Sən təzə addımlayan
Arzuların canisi,
Tarixə ismin yazan
Ayrılığın banisi.

Sən tez ölən xəstənin
Gec tapılan çarəsi,
Saçlarının hər teli
Xatirə salnaməsi.

Gec başa düşdüm səni,
Sevgilərə qarşısan.
Yaxşı, sağollaş, gedim,
Bircə bilim, yaxşısan.

QƏZƏL

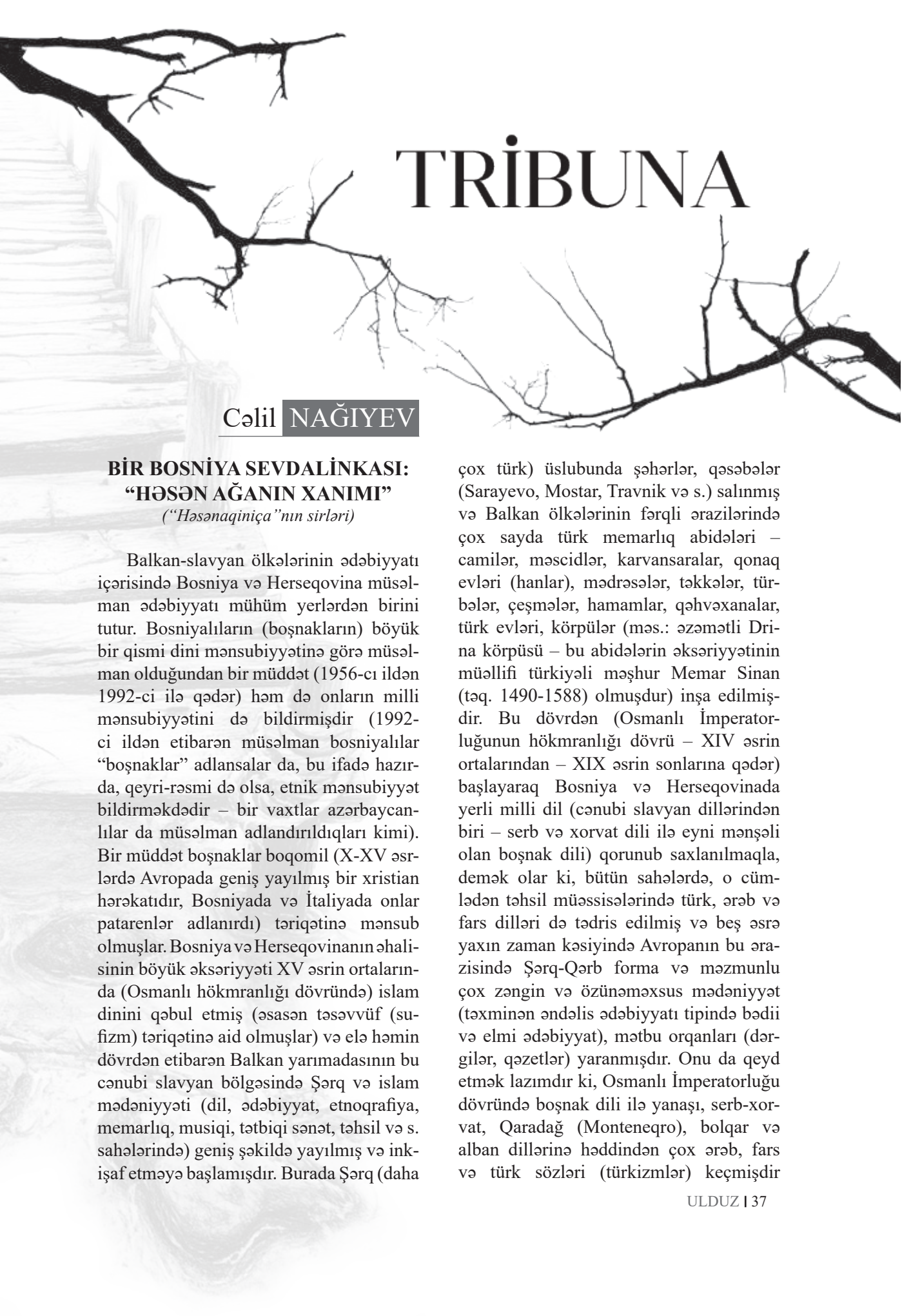
Daha əvvəlki qədər təmkinə
sahib deyiləm,
O zərif saçlara, ceyran gözə
talib deyiləm.
Ömrü paylaşmağa könlündə
məkan varsa, gəlīm,
İntizar çəkməyə hazırda
münasib deyiləm.

Hətta ayrılmalı olsan,
günah iş görməzsən,
Müstəhəbdir mənə sevmək,
hələ vacib deyiləm.

Sən dənizsənsə, odam mən,
günəş olsan, gecəyəm,
İşimiz tərsə düşüb,
düz mütənasib deyiləm.

Səndəki mərhəmət, insaf
məne cazib görünür,
Mən də qəddarlığı ləğv etsəm,
əcaib deyiləm.
Səndə Leyla həvəsi gözləmirəm –
bir sözlə,
Çünki Məcnuna əvəzlənməli
naib deyiləm.

Bir gülüş naminə
yüz dəfə döyüşdüm, zalım,
Qara bəxtim daşa dəysin,
yenə qalib deyiləm.



TRİBUNA

Cəlil NAĞIYEV

BİR BOSNİYA SEVDALINKASI: “HƏSƏN AĞANIN XANIMI”

(“Həsənaqiniça”nın sirləri)

Balkan-slavyan ölkələrinin ədəbiyyatı içərisində Bosniya və Herseqovina müsəlman ədəbiyyatı mühüm yerlərdən birini tutur. Bosniyalıların (boşnakların) böyük bir qismi dini mənsubiyyətinə görə müsəlman olduğundan bir müddət (1956-cı ildən 1992-ci ilə qədər) həm də onların milli mənsubiyyətini də bildirmişdir (1992-ci ildən etibarən müsəlman bosniyalılar “boşnaklar” adlansalar da, bu ifadə hazırda, qeyri-rəsmi də olsa, etnik mənsubiyyət bildirməkdədir – bir vaxtlar azərbaycanlılar da müsəlman adlandırıldıqları kimi). Bir müddət boşnaklar boqomil (X-XV əsrlərdə Avropada geniş yayılmış bir xristian hərəkatıdır, Bosniyada və İtaliyada onlar patarenlər adlanırdı) təriqətinə mənsub olmuşlar. Bosniya və Herseqovinanın əhəlisinin böyük əksəriyyəti XV əsrin ortalarından (Osmanlı hökmranlığı dövründə) islam dinini qəbul etmiş (əsasən təsəvvüf (sufizm) təriqətinə aid olmuşlar) və elə həmin dövrdən etibarən Balkan yarımadasının bu cənubi slavyan bölgəsində Şərq və islam mədəniyyəti (dil, ədəbiyyat, etnoqrafiya, memarlıq, musiqi, tətbiqi sənət, təhsil və s. sahələrində) geniş şəkildə yayılmış və inkişaf etməyə başlamışdır. Burada Şərq (daha

çox türk) üslubunda şəhərlər, qəsəbələr (Sarayevo, Mostar, Travnik və s.) salınmış və Balkan ölkələrinin fərqli ərazilərində çox sayda türk memarlıq abidələri – camilər, məscidlər, karvansaralar, qonaq evləri (hanlar), mədrəsələr, təkkələr, türbələr, çeşmələr, hamamlar, qəhvəxanalar, türk evləri, körpülər (məs.: əzəmətli Drina körpüsü – bu abidələrin əksəriyyətinin müəllifi türkiyəli məşhur Memar Sinan (təq. 1490-1588) olmuşdur) inşa edilmişdir. Bu dövrdən (Osmanlı İmperatorluğunun hökmranlığı dövrü – XIV əsrin ortalarından – XIX əsrin sonlarına qədər) başlayaraq Bosniya və Herseqovinada yerli milli dil (cənubi slavyan dillərindən biri – serb və xorvat dili ilə eyni mənşəli olan boşnak dili) qorunub saxlanılmaqla, demək olar ki, bütün sahələrdə, o cümlədən təhsil müəssisələrində türk, ərəb və fars dilləri də tədris edilmiş və beş əsrə yaxın zaman kəsiyində Avropanın bu ərazisində Şərq-Qərb forma və məzmunlu çox zəngin və özünəməxsus mədəniyyət (təxminən əndəlis ədəbiyyatı tipində bədii və elmi ədəbiyyat), mətbu orqanları (dər-gilər, qəzetlər) yaranmışdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Osmanlı İmperatorluğu dövründə boşnak dili ilə yanaşı, serb-xorvat, Qaradağ (Monteneqro), bolqar və alban dillərinə həddindən çox ərəb, fars və türk sözləri (türkizmlər) keçmişdir

(təsadüfi deyil ki, hələ XIX əsrdə görkəmli serb alimi (lüğətçi), tərcüməçi, poliqlot və redaktor Corce Popoviç (1829-1914) “Türk sözləri lüğəti” (1884) kitabını çap etdirmişdir. Son illərdə başqa bir lüğətçi Corce Otaşeviç də üç mindən çox sözdən ibarət olan yeni “Türk sözləri lüğəti” kitabını çap etdirmişdir-2009).

Orta əsrlərdə Bosniya və Herseqovina-da (Osmanlı hökmranlığı dövründə) Adni Mahmud-paşa Anceloviç, Dərviş-paşa Bəyazidoviç, Məhəmməd Nerkesiya, Arif Hikmətbəy Rizvanbəyoviç, Molla Mustafa Başəskiya kimi məşhur şairlər öz əsərlərini, əsasən, türk, qismən də ərəb və fars dillərində, Həvayi Üsküfi və Həsən Kaimiya isə həm türk, həm də boşnak dillərində Şərq-Qərb səciyyəli bədii (poetik) əsərlər yazmışlar. Bu dövrdə boşnak dilində yaranan Bosniya və Herseqovina müsəlman ədəbiyyatı daha çox türk-müsəlman (Şərq – orientalist) ədəbi ənənələri əsasında formalaşmışdır. Bu zaman Bosniya və Herseqovində klassik Şərq poetik ənənələri əsasında yaranan yazılı ədəbiyyatla yanaşı, həm də çox qiymətli, yüksək ədəbi-estetik keyfiyyətlərə malik olan milli şifahi xalq ədəbiyyatı (folklor) da yaranmış və inkişaf etmişdir. Bosniya müsəlmanları özlərinin dini və etnik dünya görüşlərini ifadə etdikləri və əsasən, Şərq düşüncə tərzini (genetik olaraq türk ruhu ilə bağlı olan) və ədəbi təfəkkür formasını əks etdirən atalar sözləri, lətifələr (xüsusilə daha çox beynəlxalq səciyyəli (37 xalqa məxsus) Molla (Xoca) Nəsrəddin və Bəhlul Danəndə lətifələri, nağıllar, əfsanələr və rəvayətlər (məs.: Dədə Qorqud motivli hekayələr), eləcə də lirik və epik nəğmələr – sevdalinkalar, balladalar, romanslar və qəhrəmanlıq dastanları) yaratmışlar. Xalq nəğmələri (ballada və romanslar) şərqiyə, laxuta (kamança), qusle (saz, sazliya), zurna və s. kimi sırf Şərq çalğı alətlərinin müşayiəti ilə ifa edilmişdir.

Balkan slavyanlarının ən məşhur epik əsəri bir sıra serb qəhrəmanları, o

cümlədən də məşhur Marko Krleviçin sərgüzəştlərindən bəhs olunan “Serb eposu” dastanı (yeri gəlmişkən, qeyd etmək lazımdır ki, Orta əsrlərin bu məşhur slavyan qəhrəmanlıq dastanı ilə “Koroğlu” dastanı arasında xeyli tipoloji və genetik uyğunluq (əlaqə) mövcuddur. Məs.: Koroğlu və Marko Krleviç obrazlarının zahiri oxşarlığı, qanadlı at – Qırat, Momçila motivləri və s.). Bu serb qəhrəmanlıq dastanı, əsasən, serblərin türklərlə mübarizəsinə həsr olunsa da, burada türk folklorunun (xüsusilə türk eposunun) dərin izlərini görmək mümkündür. Bir sıra digər Balkan dövlətləri kimi, Serbiyanın da Osmanlı İmperiyasının tərkibində olması nəticəsində türk mədəniyyətinin, ədəbiyyatının və dünyagörüşünün Balkan yarımadası xalqlarının, o cümlədən də serblərin şifahi və yazılı ədəbiyyatına kifayət qədər dərin təsiri olmuşdur. Slavyan mənşəli Bosniya müsəlmanları da bu dövrdə özlərinin çox dəyərli qəhrəmanlıq dastanını yaratmışdır. Bu dastanın baş qəhrəmanı isə türk kökənli bosniyalı, bir qədər Marko Krleviçə, daha çox da Koroğluya bənzəyən Cerzelez Əlidir.

Bosniya və Herseqovinanın şifahi xalq ədəbiyyatının nadir incilərindən biri də “Sevdalinkalar”dır. Dünyaca məşhur olan bu müsəlman xalq nəğmələrinin – (bu əsərlərin böyük bir qismi hazırda Bosniya və Herseqovində musiqi nümunəsi, xalq mahnıları kimi ifa olunmaqdadır) “Sevdalinka”ların Bosniyada, Serbiyada və Xorvatiyada çoxsaylı mükəmməl nəşrləri mövcuddur. Bu araşdırmada belə nəşrlərdən biri olan Sait Orahovaçın tərtib etdiyi (Risto Trifkoviçin, Hüseyn Təhmışçiç və Risto Trifkoviçin redaktorluğu ilə) və Sarayevoda nəşr etdirdiyi topluya müraciət ediləcəkdir.

Sevdalinkalar, (sevda – hüznü qara sevda – kədərli eşq sözündən götürülüb) əsasən, nakam məhəbbət (Füzuliyənə) lirikası janrında yaranmış balladalar və romanslardan ibarət mükəmməl bədii

poetik əsərlərdir. XV əsrin ikinci yarısından etibarən şifahi şəkildə yaranmağa (əldə olan ilk əlyazmalar həmin dövrə aiddir) və XVII əsrdə yazıya köçürülməyə başlayan (və nota alınan) həmin əsərlər bu günə qədər Bosniya müsəlmanlarının həm də musuqi yaradıcılığı nümunəsi kimi sevə-sevə ifa edikləri (Bosniya və Herseqovinada sevdalinka ballada və romansları saz musiqi alətinin müşayiəti ilə ifa olunur, demək olar ki, hər il fərqli şəhərlərdə sevdalinka musiqi festivalları keçirilir) nəgmə nümunələridir. Bu çoxsaylı poetik nümunələr dünyanın əksər xalqlarının dillərinə tərcümə olunub və böyük şöhrət qazanıb. “Sevdalinkalar”ın içərisində dünya ədəbiyyatında ilk olaraq “Həsənaqiniça” (“Həsən ağanın xanımı”) adlı kədərli bir ballada məlum olmuşdur. Bu xalq yaradıcılığı nümunəsi, deyildiyinə görə, 1646-1649-cu illər arasında Bosniyanın, əsasən, müsəlmanlar yaşayan İmotski əyalətində yaranmışdır. Çoxsaylı elmi mənbələrdən də göründüyü kimi, bu ballada real hadisədən götürülüb, onun bütün personajları – baş qəhrəman Həsən ağanın xanımı Fatimə (Fata) Ərəboviç (qızlıq soyadı Pintoroviç) və onun qardaşı zadəgan Bəy Pintoroviç, Həsən ağa Ərəboviç tarixi şəxsiyyətlərdir. Məşhur italyalı etnoqraf, səyyah abbat Alberto Fortis Adriatik dənizinin sahilində yerləşən Xorvatiyanın (Bugünkü Xorvatiya Respublikası) ərazisində olan əzəmətli İntibah şəhəri Dalmatsiyaya səyahəti zamanı “Həsənaqiniça” balladasını aşkar etmiş, yazıya köçürmüş, onu italyan dilinə çevirərək iki dildə (italyan və boşnak dillərində) çap etdirmişdir (1774). Alberto Fortis bu əsər barədə ətraflı məlumat vermiş, onun qısa məzmununu təqdim və təhlil etmişdir. O bu əsəri bir əxlaqi nəgmə adlandırmışdır. Görkəmli alman maarifçi şairi və mütəfəkkiri İohan Volfhanq Gete A.Fortisin başladığı bu ənənəni davam etdirmiş, 1777-ci ildə həmin əsəri alman dilinə çevirmişdir. Digər alman maarifçisi İohan Qotfrid

Herder bu balladanı özünün 1777-ci ildə çap etdirdiyi “Xalq ədəbiyyatı” kitabına daxil etmişdir. Bundan sonra görkəmli ingilis romantik yazıçısı Valter Skott (1798) onu ingilis dilinə, Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1835) rus dilinə, Adam Miskeviç (1841) polyak dilinə və dünyanın onlarla digər görkəmli şair və yazıçısı bu balladanı öz dillərinə tərcümə etmişlər.

Həsiyə. 1774-cü ildə abbat Alberto Fortisin (1741-1778) “Həsənaqiniça” balladasının tərcüməsinin və orijinalının ilk nəşrindən sonra bu əsər fasiləsiz olaraq dünyanın bir sıra çox görkəmli şairləri tərəfindən Avropa dillərinə tərcümə olunmuşdur və hazırda əsərin 50-dən artıq tərcüməsi mövcuddur. Bu tərcümələrin bir qismi aşağıdakılardır:

- 1774 - Alberto Fortis - italyan dilində (ilk tərcümə və nəşr)
- 1775 - Yohan Volfhanq Gete - alman dilində; (anonim nəşr -1778; 1779)
- 1789 - Ferens Kazinski - macar dilində (1813)
- 1798 - Cura Feriç - latın dilində
- 1798 və 1799 - Valter Skott - ingilis dilində (1924)
- 1800 - Con Boyd Qrinşilds (şotland) - ingilis dilində
- 1813 - Şarl Nodye - fransız dilində
- 1813 - Samuel Roznay - çex dilində (1818)
- 1814 - Vuk Stefanoviç Karaciç - serb-xorvat dilində (1846)
- 1819 - Kazimir Brodzinski - polyak dilində
- 1827 - A.X.Vostokov - rus dilində
- 1827 - Con Bouninq - ingilis dilində
- 1827 - Prosper Merime - fransız dilində
- 1830 - Con Lüdviq Runberq - isveç dilində
- 1830 Jerar de Nerval - fransız dilində
- 1832 - Yakob Zupan - sloven dilində
- 1832 - Klod Forel - fransız dilində
- 1835 - A.S.Puşkin (1855-ci ildə çap olunub)
- 1841 - Adam Miskeviç - fransız dilində
- 1960 - Anna Axmatova - rus dilində

Valter Skott bu əsəri “Lamentation of the Faithful Wife of Asan Aga” başlığı altında 1798-ci ildə ingilis dilinə çevirərək çap etdirmişdir. V.Skottndan sonra bu balladanı ondan artıq ingilis şairi tərcümə etmişdir.

Bu ballada sonralar ispan, esperanto, rumin, alban, malayziya, çin, yapon və türk dillərinə də tərcümə olunub.

Bosniya və Herseqovinanın “Sevda-linkalar”ı (yarandığı dilə görə serblər və xorvatlar da bu əsərlərin onlara məxsus olduğunu iddia edirlər) 2024-cü ildə qeyri-maddi mədəniyyət nümunəsi kimi UNESCO-nun siyahısına daxil edilmişdir. 2023-cü ildə “Sevdalinkalar”ın ən məşhur nümunəsi olan “Həsənaqiniça” (“Həsən ağanın xanımı”) balladasının ilk nəşrinin 250 illik yubileyi ilə əlaqədar Beynəlxalq Konfrans keçirilmişdir. Bu baxımdan bu poetik əsəri dünya ədəbiyyatının və folklorunun fenomenal bir nümunəsi hesab etmək olar. Həcmcə elə də böyük olmayan bu liro-epik balladanın fenomenliyi (qeyri-adiliyi) bir də ondadır ki, dünya ədəbiyyatı və folkloru tarixində hələ heç bir əsər bu ballada kimi dünya ədəbiyyatının bu qədər görkəmli korifeyinin diqqətini cəlb etməmiş və bu qədər fərqli dillərə dünya ədəbiyyatını bu qədər korifeyləri tərəfindən tərcümə edilməmişdir. Əlbəttə, dünya ədəbiyyatının böyük əsərləri (şedevrlər), çox güman ki, daha çox dilə çevrilib, amma onların heç biri bu qədər görkəmli (dahi) sənətkar tərəfindən tərcümə olunmayıb.

Bu əsərin digər bir qeyri-adiliyi bir də ondan ibarətdir ki, bəstəkarlar ona musiqilər bəstələmişdir. Onun motivləri əsasən televiziya filmləri və tammetrajlı bədii filmlər çəkilmiş, opera və dram əsərləri yazılmış, səhnələşdirilmiş və təbliğ edilmişdir. “Həsənaqiniça” balladasının struktur-semantik quruluşu, demək olar ki, əksər dünya balladalarından fərqli olaraq, klassik ədəbi sistemin üç əsas janrının – lirik, epik və dram əənələrini özündə eh-

tiva edir. Başqa sözlə, bu balladada həm liriklik, həm epiklik, həm də dramatiklik elementləri aşkar şəkildə müşahidə olunmaqdadır.

Bu balladanın fabulası daha çox Şərq əxlaqi-psixoloji motivlərinə əsaslanan konflikt (ailə-məişət konflikti) üzərində qurulmuşdur. Burada Osmanlı dönəmində Bosniyanın əyalətlərindən biri olan, hazırda Xorvatiyanın ərazisində yerləşən İmotski əyalətinin bir igid qəhrəmanı, mülkədar Həsən ağanın xristian basqınçılarla döyüş zamanı ağır yaralanması və bununla bağlı onun ailəsində baş vermiş bir fəciə təsvir olunur. Əsərin qısa məzmunu belədir: Həsən ağa Ərəboviç yaşıl dağda ağ çadırdə yaralı halda yatır.

“Što se b’jeli u gori zelenoj?
Al’ su sn’jezi al’ su labutovi?
Da su n’jezi već bi okopnuli,
Labutovi već bi poletjeli.
Nego šator age Hasan-age.
On boluje u ranama ljutim”.

(O yaşıl dağda ağaran nədir?
O, bəlkə, qardır, bəlkə, qu quşlarıdır?
Yox qar olcaydı, çoxdan əriyərdi,
Qu quşları çoxdan uçub gedərdi.
O, çadırıdır ağa Həsən ağanın,
O, ağır yaradan çəkir əziyyət).

Anası və bacısı onu görməyə gəlir, sevimli xanımı (həyat yoldaşı) utandığına görə onu yoluxmağa gəlmir. Bu, Həsən ağanın qəzəbinə səbəb olur və elə buna görə də o, xanımını (Həsənaqiniçanı) boşamaq qərarına gəlir. Həsən ağa xanımına xəbər göndərir və bildirir ki, artıq onu nə evində və də ailəsində gözləməsin, evini və beş uşağını tərk edib getsin. Bu boşanma xəbərini Həsənaqiniçanın qardaşı bəy Pintoroviç gətirir. Həsən ağanın xanımı (Fatimə, bu balladada onun adı çəkilmir) ata evinə (anasının yanına) qayıdır. Həsənaqiniça əsl-nəcəbətli, gözəl və gənc bir xanım olduğuna görə ona çoxsaylı elçilik

başlayır. Bəy Pintoroviç bacısının yalvarışlarına məhəl qoymur və zorla onu zəngin İmotski qazisinə ərə verir. Həsənaqiniça üçün evindən, ailəsindən və beş uşağından ayrılmaq çox çətindir. Xanım xahiş edir ki, qazi ona bir böyük çarşab göndərsin ki, o, onunla üz-gözünü bağlasın və onun getdiyini uşaqları görməsin. Lakin uşaqları onu tanıyır və deyirlər ki, gəl bizimlə yemək ye. Həsənaqiniça elçilərin başçısından icazə alır ki, uşaqları ilə vidalaşsın, onlara hədiyyələr versin. “İgid Həsən ağa” oğlanlarını analarından ayırır və onlara deyir ki, qoy getsin, o, daşürekli. Həm uşaqlarının ayrılığına və həm də Həsən ağanın bu sözlərinə dözə bilməyən Həsənaqiniçanın ürəyi dözmür.

Görkəmli serb maarifçisi V.S.Karaciç Bosniya ədəbiyyatının bu şah əsərini (şedevrini) liro-epik janra aid etmişdir. Bu əsərdə, yuxarıda qeyd olunduğu kimi, həm də dramatik ünsürlər var. Təbii ki, fabulası və süjeti zahirən sadə görünən, əslində isə dərin mənaya və mürəkkəb psixoloji qatlara malik olan bu balladanın interpretasiyası və resepsiyasının ciddi koqnitiv izahına ehtiyac var. Bu balladanı doğru-düzgün dərk və şərh etmək üçün ilk növbədə onun psixoloji motivasiyasını, ideya-məzmun səciyyəsinə araşdırmaq lazımdır. Bunun üçünsə bu əsərin (ədəbi mətnin) süjetində və əsas motivlərində müşahidə olunan mövzuların ideya-məzmun istiqamətlərini müəyyən etməyə ehtiyac var. Bu balladada nəzəri cəlb edən əsas mövzu – ədəbi material onun yarandığı məkan və zaman (xronotop) kateqoriyaları ilə bağlıdır. Bu əsərin əsas ideya istiqaməti burada cərəyan edən hadisənin nə vaxt və harada baş verməsi ilə izah olunmalıdır. Bosniya və Herseqovina, Orta əsrlərin patriarxal mühiti, Balkanlarda (Avropa/Qərb) Osmanlı hökmranlığı (Şərq), Avropada, xristianların əhatəsində olan müsəlman cəmiyyətində (ictimai-sosial mühit – bütün bu faktorlar bu əsərin maddi və mənəvi (fiziki və metafiziki) bazasının əsasını təşkil edən, ədəbiyyatda Şərq-Qərb konsepiyasının mövcud ol-

masından xəbər verir. Məlum olduğu kimi, hələ qədim zamanlarda dünya, əsasən, iki mədəni hissəyə (qütbə) bölünüb. O da danılmaz faktdır ki, bu bölgü Qərb (Avropa) tərəfindən yaradılıb və ilk mərhələdə sırf mədəni səciyyə daşısa da, sonralar siyasiləşib. Sonra, zaman keçdikcə bu bölgü konsepsiyası öz funksional imkanlarını daha da genişləndirmiş və universal səciyyə daşımağa başlamışdır. Belə ki, bu gün Şərq-Qərb konsepsiyası özünün ilkin siyasi orientasiyasını qoruyub saxlamaqla yanaşı, həm də bu paradigmadan heç də geri qalmayan iqtisadi, sosial, fəlsəfi, ictimai, mədəni və əbədi istiqamətləri də əhatə etməkdədir. Bütün bu sadalanan faktorlardan çıxış edərək Bosniya və Herseqovinanın Şərq-Qərb siyasi və mədəni regionuna mənsub olduğuna görə deyə bilərik ki, bu ölkənin mədəniyyəti və ədəbiyyatı birmənalı olaraq Şərq-Qərb səciyyəli bir ədəbiyyatdır. “Sevdalinkalar”ın mövzu dairəsi, ideya istiqaməti, bu ədəbi mətnlərin ifadə vasitələri, düşüncə tərz, etnopsixoloji bazası onların Şərq-Qərb səciyyəli əsərlər olmasının bariz göstəricisidir. “Həsənaqiniça” balladasının Qərb oxucusu üçün yeni, gözlənilməz və qeyri-adi forma və məzmun xüsusiyyətləri daha çox Şərq-Qərb səciyyəli olduğuna görə və qeyri-adi süjetə və fabulaya, eləcə də “ekzotik” mövzuya malik olmasına görə avropalılar bu əsərə belə maraq göstərməmişdir.

Bu balladanın alt qatında (mətnaltı) olan, ilk baxışda adi gözlə görünməyən spesifik motivləri açmaq üçün onun bir sıra daxili struktur-semantik istiqamətlərinə (daxili laylarına) nəzər salaq. İlk öncə balladada təsvir olunan konfliktə səbəb olan hadisəyə baxaq: düşmənlə döyüşdə ağır, hələ bəlkə də, ölümcül yaralanan və evindən uzaqda (ola bilsin ki, döyüş meydanının yaxınlığında) bir yaşıl dağın ətəyində ağ çadırdə yatan Həsən ağanın anası və bacısı ona baş çəkməyə gəlir, sevimli xanımı utandığı üçün gəlmir (“oblazi ga mati i sestrice, a ljubovca od stida ne mogla”).

Şərq aləmində ailə-məişət psixologiyasına görə, ana və bacının yaralını görməyə gəlməsi normal hal olsa da, xanımının ora gəlməsi qəbul edilmir. Sağalandan və özünə gələndən sonra bunu özü üçün təhqir (alçalma) sayan Həsən ağa qəzəblənir, xanımını boşamaq qərarına gəlir və deyir ki, mənə nə ağ sarayım, nə də şəcərəmdə gözlə (“ – Ne čekay me u bjelom dvoru, // ni u dvoru ni u rodu mome. –”) Beləliklə, bu misralardan da göründüyü kimi, konflikt (ailə) Həsən ağanın ani qəzəbi nəticəsində yaranır. Həsən ağanın bu davranışını, həmin anda keçirdiyi psixoloji durumunu necə izah etmək olar? Bosniya tədqiqatçısı Dr.Qordona Muzaferiya bunu belə izah edir: “Həsənaqiniçanın iztirabları onun təkə utancaqlığı ilə və Həsən ağanın qəzəbi (hikkəsi) ilə şərtlənmir, bu ilk növbədə onun mənsub olduğu kasta (zümrə, silk) ilə bağlıdır, belə ki, Həsən ağanın xanımı etika qurbanından daha çox ağalar və bəylər arasında olan münafişenin qurbanıdır”. Təbii ki, Dr.Qordona Muzaferiyanın bu izahını bir-mənəli olaraq qəbul etmək olmaz, həm də onu inkar etmək də doğru deyil. Digər Bosniya tədqiqatçılarından da (məs.: Damir Kahrić) göstərdikləri kimi, bu dövrdə bu ərazidə mövcud olan feodal – patriarxal mühitdə formalaşan təbəqələşmə sisteminə bəylik dərəcəsi ağalığ dərəcəsindən aşağı olub. Bu təbəqələşmə prinsipindən çıxış edən Dr.Qordona Muzaferiya hesab edir ki, Həsənaqiniçanın öz yaralı ərini görməyə gəlməməsi utanmaq faktorundan “daha çox” təbəqə faktoru ilə bağlıdır. Əlbəttə, nisbətən aşağı zümrəyə mənsub olan dəli-dolu bir ağanın təşəxxüsü, təkəbbürü alçalma duyğusu anlaşılandır və o, müəyyən psixoloji əsasla malikdir (guya ki, Həsənaqiniça mənsub olduğu zümrənin nüfuzuna xələl gətirməməsi üçün sevimli yaralı ərini görməyə getməyib. Mətnə bunu göstərən heç bir işarə yoxdur, bunu, sadəcə olaraq, güman etmək olar. Göründüyü kimi, təsadüfən yaranan bu ailə konfliktinin əsas səbəbkarı, əslində,

Həsənaqiniça deyil. Həsən ağanın özüdür. Amma psixoloji durumunu nəzərə alsaq, onu qınamaq da düzgün olmaz.

Bununla belə, ailə konfliktini üzərində qurulan bu balladanın əsas mövzusu əsərin baş qəhrəmanı Həsənaqiniçanın utanaraq (həya edərək) yaralı ərini görməyə getməməsi ilə bağlıdır. Hətta bəzi serb, xorvat və boşnak tədqiqatçıları belə bir fikir də səsləndirirlər ki, əgər Həsənaqiniça utanmasaydı, Həsən ağanın anası və bacısı kimi o da öz sevimli yaralı ərini yoluxmağa gəlsə idi, nə bu ailə konfliktini baş verərdi, nə bu ədəbi konflikt yaranardı və nə də “Həsənaqiniça” kimi nadir bir ballada yaranardı. Əlbəttə, çox söz demək, nələrsə düşünmək, güman etmək olar. Hətta bu süjetin xalis bir ədəbi yaradıcılıq nümunəsi olması fikrini də söyləmək olar. Lakin əsas məsələ bu balladada təsvir olunan, dünya ədəbiyyatı tarixində elə də populyar olmayan, qeyri-adi bir psixoloji fenomenin (utanmaq fenomeni) bədii ifadəsi və onun həyatiliyinin (inandırıcılıq paradoksmasının) nə qədər psixoloji cəhətdən əsaslandırılması məsələsidir (necə ki, Odisseyin, Təpəgözün, Beyrəyin, Otellonun, Medeyanın, Don Kixotun, Qarqantuanın və s. ədəbi obrazların bədii əsaslandırılması kimi).

Məlum olduğu kimi, dünya klassik ədəbiyyatında qısqanclıq (Şekspir “Otello”), qisas (Evripid, “Medeya”) psixoloji motivləri çox geniş yayılmış və bu mövzularda neçə-neçə dahiyənə əsər yazılmışdır. Lakin utanmaq, ismət, abır-həya mövzusu ilə bağlı ayrıca bədii əsər yazılmayıb (hər halda, bu mövzuda məşhur əsər yoxdur). “Həsənaqiniça” dünya ədəbiyyatı tarixində bu mövzuda yazılmış, bəlkə də, yeganə nadir bədii əsərdir. Ədəbi materialın (mətnin semantikasının) bu əsərlə bağlı motivizasiyası (Erix Auerbax nəzəriyyəsinə görə) faktı zəhəri baxımdan o qədər də inandırıcı görünməyə bilər. Belə ki, Həsən ağanın beş uşaq anası olan öz “sevgili sədiq xanımı” (“vjernoj ljubij svojoj”) Həsənaqiniçanı abır-həya edərək, utanaraq onu

yoluxmağa gəlmədiyinə görə boşanmaq qərarına gəlməsi nə qədər ağlabatandır, inandırıcıdır? Bəlkə də, məntiqlə düşündə bu elə də inandırıcı görünməyə bilər. Lakin bəzi məqamları nəzərə almaq lazımdır. Əvvəla, unutmaq olmaz ki, bu ballada bir bədii əsərdir və bu əsərin fabulası ədəbi kolliziya üzərində qurulub. Adi real həyatda bu faciəli hadisə baş verməyə də bilərdi (elmi ədəbiyyatda bu ballada Şekspirin “Otello” faciəsi ilə müqayisə edlib: Otello sevimli xanımı Dezdemonanı qısqanclığa görə boğub öldürməyə bilərdi (cinayət etməzdi, uzaqbaşı boşayardı, o zaman “Otello” əsəri yaranmazdı). “Həsənaqiniça” ilə bağlı araşdırma aparan bir Bosniya (xorvat) tədqiqatçısı hətta belə bir fikir də söyləyib ki, əgər Həsən ağanın xanımı utanmasaydı, ərinə görməyə getsəydi, o zaman bu əsər də yaranmazdı. Bu məntiqlə çıxış etsək, belə çıxar ki, əgər Leylini Qeyse ərə versəydilər, onda “Leyli və Məcnun” əsəri də yaranmazdı. Bütün bunlar, əlbəttə ki, sadəcə, bir fərziyyədir. Həyat həqiqətləri isə daha mürəkkəb və rəngarəng psixoloji hadisələrlə zəngindir. Məlum olduğu kimi, bədii ədəbiyyat fərdi (yaxud kollektiv – əsasən, folklorda) yaradıcılıq növlərindən biridir. Təbiidir ki, peyzaj rəssamı təbiətin bir parçasını kətan üzərində əks edəndə onu olduğu kimi təkrarlamır (fotosunu çəkmir), özünün təxəyyülündə canlandırıdığı, yaratdığı səhnəni çəkir. Bəstəkar da musiqi bəstələyəndə məlum sənət səslərini təqlid etmir, fərqli səslərin kombinasiyası əsasında formalaşdırdığı orijinal sənət əsəri yaradır. Bədii əsər də eynilə belədir. Yazıçı (şair, nasir, dramaturq) yazacağı bədii əsərin materialını (motivini, məzmununu və s.) əsasən, real həyatdan, bəzən hətta olmuş hadisədən götürür. Hətta bu zaman belə, yazıçı həmin hadisəni tam olduğu kimi deyil, bədii təxəyyülünün süzgülündən keçirərək qələmə alır (tarixi romanlarda olduğu kimi). Beləliklə, məlum həqiqətdir ki, yazıçı tərəfindən qələmə alınan istənilən bədii əsərin real

həyatda hansı formada olmasından asılı olmayaraq, yazıçı onu özünün yaradıcılıq süzgülündən keçirərək müəyyən ideya çərçivəsində qələmə alır. “Həsənaqiniça” balladasının ədəbi materialının real tarixi hadisədən götürüldüyü (hətta Həsən ağanın malikanəsinin qalıqlarının, Həsən ağanın xanımı Fatimə Pintoroviçin məzarının bu günə qədər qalması) deyilsə də, bu əsər bir bədii yaradıcılıq (xalq yaradıcılığı) nümunəsidir.

Burada bir məqama xüsusi olaraq diqqət yetirmək lazımdır. Bu balladada təsvir olunan hadisənin (fabulanın, süjetin) real həyatla bağlılığı və onun bədii təcəssümünün inandırıcılığı (E.Auerbax nəzəriyyəsi) məsələsi. Barəsində bəhs olunan balladada əks olunan hadisə baş verə bilərdi. Sadəcə olaraq, bu hadisə nəticəsində baş vermiş faciə xalqın yaddaşında qalmış (ballada, deyildiyinə görə, həmin hadisə baş verdiyi zamandan başlayaraq təxminən bir əsr müddətində formalaşmış) və yetkin bədii əsər şəklinə düşmüşdür. Bu əsərin yazılmasına səbəb isə psixoloji cəhətdən izahı çətin olan bir motivin (utanmaq motivinin) olmasıdır. Əslinə qalsa, utanmaq (əsasən, qadın psixologiyasının bir ifadə formasıdır) fenomeni elə də qeyri-adi bir psixoloji hal (akt) deyil. Ancaq evinə, ailəsinə, uşaqlarına, ərinə möhkəm bağlı olan bir qadının (beş uşaq anasının) o dövrün patriarxal müsəlman əxlaqına və etika qaydalarına uyğun olaraq abır etməsi, utanaraq yaralı ərinə baş çəkməyə getməməsi və buna görə ərinin hirsələnib (yəni o, utanmaq faktorunu nəzərə almır və hesab edir ki, ona qarşı guya bir hörmətsizlik olub) onu boşaması, nəticədə ailəsindən ayrılmaq dərdinə dözə bilməyən zavallı qadının ölməsi hadisəsi sözün tam mənasında əsl bədii ədəbiyyat matrealı rolunu oynamışdır.

Bu balladada barəsində bəhs olunan ərlə qadının utanması hadisəsinin bədii ədəbiyyat materialı olması və bu mövzuda dəyərli bir əsərin yaranması heç də

təsadüfi hadisə sayıla bilməz. Bu motivi Otello qısqanclığı motivi ilə də müqayisə etmək olar. Qısqanclıq və utancaqlıq aktları tam bərabər çəkili motivlər olmasa da, onları bir-birinə yaxınlaşdıran müəyyən şərtlər var. Damir Kahriç bu kontekstdə Dezdemonə və Həsənaqiniça obrazlarını müqayisə edərək yazır: “Dezdemonə ərinə xəyanətdə ittiham olunur və Otello onu boğub öldürür, Həsənaqiniça isə itaətsizlikdə ittiham olunur və buna görə də uşaqları qalmaqla evini biryolluq tərk etməli olur”. (Burada bəhs olunan “ərinə xəyanət ittihamı” qısqanclıq, Həsənaqiniçanın “itaətsizliyi” isə onun utancaqlığı ilə bağlıdır). Təbii ki, burada əsas məqam qısqanclıq və utancaqlıq aktları ilə əlaqədardır. Psixoloji aktlar isə tipik olaraq daha çox Şərq insanına xasdır (təsadüfi deyil ki, bu motivlərdə yazılan hər iki əsərin qəhrəmanı – şərqli mavr Otello və bosniyalı müsəlman Həsən ağanın xanımı Şərq aləminin təmsilçiləridir). Bununla belə, Otello “qısqanclığı” ilə Fatimənin (Həsən ağanın xanımı) “utancaqlığı” eyni səciyyəli deyil: qısqanclığa görə Otellonun Dezdemonanı boğub öldürməsi hadisəsinin inandırıcılığı dahi Şekspir tərəfindən kifayət qədər əsaslandırılıb. Hər halda, heç kim bu səhnənin inandırıcılığına şübhə etmir. Həsən ağanın xanımının ölümünün səbəbi yalnız qısqanclıqla bağlı deyil. Yuxarıda deyildiyi kimi, bu həm xanımın öz sevimli uşaqlarından ayrılma bilməməsi, həm ailəsinin dağılması, həm də bu ailənin dağılmasında ərinin onu günahkar sayması ittihamı onun böyük ədalətsizliyə dözməyib dünyasını dəyişməsinə səbəb olur. Həsən ağanın xanımının ölümü ilə nəticələnən psixoloji durumunu, onun həmin an nələ keçirdiyini təsəvvür etmək çox çətindir. Onun bu durumu Troya Apollon kahini (orakulu) Laokoonun durumuna daha çox uyğun gəlir. Belə ki, Laokoon əmindir ki, Odisseyin quraşdırdığı taxta at Troyaya bəla gətirəcək, lakin bir tərəfdən troyalılar onu başa düşmür (onlar bu taxta

atı Troyanın xilaskarı hesab edirlər), onu xain adlandırırlar, hələ üstəlik də dənizdən çıxan iki nəhəng ilan onun iki uşağını və özünü boğub öldürür. Dahi yunan heykəltəraşı Fidi (e.ə. V əsr – 490-430) özünün “Laokoon və oğulları” adlı məşhur heykəl kompleksində Laokoonun həmin anını əks etdirmişdir. Bu dahiyanə sənət əsərinin özəlliyi ondadır ki, dahi sənətkar bu heykəl kompleksinin bütün detallarının incəliklərini çox böyük məharətlə yaratsa da, Laokoonun üzündə heç bir ifadə əks etdirməyib. Onun fikrincə, bu qarışıq, çoxsaylı duyğuları, həmin anda onun hansı hisslər keçirdiyini bir-bir üzün təsvirində əks etmək qeyri-mümkündür. E.Q.Lessinqin fikrincə, Fidi bunu düşünərək belə edib, daha doğrusu, o, sənət (əlbəttə, həm də ədəbiyyat) əsərinin əhəmiyyətli bir prinsipini – əsərdən son nəticə çıxarılmasını tamaşaçının (oxucunun) ixtiyarına buraxır. Həsən ağanın xanımının duyğuları da Laokoon kimi o qədər mürəkkəbdir ki, onu birmənalı adı sözlərlə təsvir etmək mümkün deyil. Bunu oxucu (dinləyici) özü müəyyən etməlidir.

Dünya şöhrəti qazanmış “Həsənaqiniça” balladasının “möcüzə”lərindən biri də onun ədəbi sənətkarlığı ilə bağlıdır. Bu balladanın diqqəti cəlb edən bədii xüsusiyyətlərindən biri də burada ənənəvi ədəbiyyat sisteminin (Aristotel nəzəriyyəsinə görə) hər üç növü – epik, lirik və dramatik növün olduğunu görürük. Bir qayda olaraq, ədəbiyyat nəzəriyyəsində ballada, əsasən, epik janrın nümunəsi sayılır. Bu balladada isə epik janrla yanaşı, həm də lirik və dramatik janrların da olması bu əsərin semantik-struktur imkanlarını daha da genişləndirmişdir. “Həsənaqiniça” hər şeydən qabaq lirik səciyyəli “Sevdalinka” olduğuna görə, əsasən, lirik əsərdir. Bu əsərin əsas mövzularından biri məhəbbət (sevda) mövzudur. Təbii ki, bu balladada baş verən hadisə (faciə) Həsən ağanın xanımının (Həsənaqiniçanın) öz ailəsini, uşaqlarını və ərinə böyük məhəbbətlə

sevməsi faktoru ilə bağlıdır (əslinə qalsa, Həsən ağanın özü də heç ailəsinin dağılmasına razı deyil). Əsərin sonunda təsvir olunan bir fraqment bunu aşkar şəkildə göstərir:

A to gleda junak Hasan-aga,
pak dozivlje do dva sina svoja:
“– Hod’te amo, sirotice moje!
kad se neće smilovati na vas
majka vaša srca kamenoga. –
(3, str. 466)

(Bunu gördü igid Həsən ağa,
İki oğlunu yanına çağırıb dedi:
“– Yetimlərim mənim, gəlin bu yana!
Sizə rəhm etməz bu qəddar ana,
Axı daşdandır onun ürəyi”).

Bu ballada həm də epik səciyyəlidir. Bu əsərin süjetində dinamik inkişaf edən hadisələr, gərgin psixoloji vəziyyətlərlə müşayiət olunan maraqlı fabula, bütün epik əsərlərə xas olan özünəməxsus proloq, kulminasiya nöqtəsi və nəhayət, epiloq var. Əsər epik motivlərlə zəngindir: İgid Həsən ağanın ağır (ölümcül) yaralanması və yaşıl meşəli dağda çadırda yerləşdirilməsi, anasının və bacısının onu yoluxmağa gəlməsi, xanımının utanaraq gəlməməsi, buna görə Həsən ağanın sevimli arvadını boşaması, bu xanımın qardaşı bəy Pintoroviçin bacısını zəngin İmotski qazisinə (hakiminə)ərə verməsi, bir tərəfdən nahaq yerə ailəsindən (beş uşağından) və ev-əşiyindən ayrılmaq məcburiyyətində qalan, digər tərəfdən əri tərəfindən ittiham olunan zavallı, hüquqsuz qadının bu dərddə dözməyib dünyasını dəyişməsi (əsərdə bu, “yetimlərinin” dərдинə dözməyib ölməsi kimi verilir):

“Kad to čula Hasanaginica,
b’jelim licem u zemlju udrila,
uput se je s dušom rastavila,
od jalosti gledajuć sirote»
(3, str. 466).

(Həsənaqiniça eşidib bunu, acıdı halına yetimlərinin, ruhu çıxdı canından, sərilirdi yerə o üzüstə).

Təbii ki, bütün bunlar geniş fabulalı epik əsərin ayrı-ayrı bədii motivləridir. Nəhayət, dramatik element: “Həsənaqiniça” balladası həm xalq nəğməkarları (sevdalinkaçılar), həm müasir sevdalinka estrada qrupları (bu qruplar hazırda Serbiyada, Xorvatiyada və Bosniyada xüsusilə populyardır) tərəfindən geniş şəkildə ifa olunur. Bunlardan başqa, sevdalinka nümunələri içərisində bu ballada həm də görkəmli serb, xorvat və boşnak yazıçıların (dramaturqlarının) diqqətini özünə cəlb etmişdir. Məşhur boşnak-serb yazıçıları Aleksa Şantiç (1907), Milan Oqrizoviç (1909) Lyubomir Şantiç (1974), Azərbaycan oxucusuna yaxşı tanış olan “Dərviş və ölüm” romanının (tərcümə edən Ələkbər Salahzadə) müəllifi Meşe (Məhəmməd) Səlimoviç (1981), Aliya İsa-koviç (1981) “Həsənaqiniça”nın motivləri əsasında dram əsəri yazmışlar və bu əsərlər bu gün də teatrlarda və televiziya da uğurla nümayiş etdirilir.

Yeri gəlmişkən, daha fərqli bir məqam da diqqət edək: çağdaş Türkiyə ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan, mənşə etibarilə bosniyalı olan (Bosniyanın qədim tarixi olan Kulinoviçlər şəcərəsinin nümayəndəsi, Ayşə Kulin (1942) “Sevdalinka” (11) adlı dəyərli bir roman yazmışdır. Mürəkkəb fabulaya malik olan bu roman XX yüzilin ən dəhşətli və ən qəddar bir soyqırımına – serblərin Bosniya müsəlmanlarına qarşı həyata keçirdikləri soyqırına (bu soyqırım 1992-ci ilin aprel ayında başlayıb 1995-ci ilin dekabr ayına qədər davam edən müddətdə baş verib) və bu zaman iki gəncin (bosniyalı və xorvat) qəmli eşq macərasına həsr olunub. Bu soyqırım zamanı 1600-ü uşaq olmaqla 10600 müsəlman qətlə yetirilmişdir. Bu soyqırım hadisəsi öz miqyasına görə Xocalı soyqırımından daha dəhşətli olmuşdur.

Göründüyü kimi, “Həsənaqiniça” balladası iki əsrdən artıqdır ki, həm yerli (milli), həm də Qərb (ümumdünya) oxucularının (dinləyicilərinin, tamaşaçılarınin) sevimli əsəri olaraq qalmaqda davam edir. Bu kədərli və dərin məzmunlu ballada qeyri-adi sehri ilə Qərb dünyasının diqqətini özünə cəlb etmişdir. U.Şekspirin “Romeo və Cülyetta” faciəsinin son misralarını tərəddüd etmədən “Həsənaqiniça” balladasına da aid etmək olar:

“Romeo-Cülyetta dastanı qədər
Yoxdur bu dünyada yanıqlı dastan.

İZAHLAR VƏ İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

Bosniya və Herseqovinada tarixən milli çoxluq təşkil edən yerli boşnaklarla (müsəlmanlarla) yanaşı, həm də xristian serblər, xorvatlar, yəhudilər də yaşamış və yaşayır. Bütün bu xalqların özünəməxsus ədəbi-bədii yaradıcılığı var. Bu məqalədə boşnakların (Bosniya müsəlmanlarının) şifahi ədəbiyyatında geniş yer tutan sevdalinkalardan və bu sevdalinkaların bir məşhur nümunəsindən “Həsənaqiniça”dan bəhs edilib.

Cerzelez Əli (Gyergi Elez Alija – Aliya Dzerzelez) adındakı “Cerzelez” nisbəsi (türk mənşəli “gürz” sözündən götürülüb (Gürz Əli). Bosniya və Herseqovinanın əfsanəvi müsəlman qəhrəmanıdır. Əfsanəvi pərilər tərəfindən ona görünməmiş fiziki güc verilib. Cerzelez Əli qəhrəmanlıq dastanının motivləri əsasında İvo Andriç “Cerzelez Əlinin yolu” adlı yarıyumoristik bir triptix (üç hekayə) yazmışdır. Bu sətirələrin müəllifi həmin əsəri Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir (bax: İvo Andriç. Cerzelez Əlinin yolu, “Xəzər. Dünya ədəbiyyatı dərgisi”, Bakı, Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi, № 4, 2016).

Sevdalinke, balade i romanse Bosne i Hercegovine, Prikupio, izbor i redakciju izvršio: Sait Orahovac, Sarajevo, “Svyetlost” Izdavačko Preduzeće, 1968.

İohan Volhanq Göte bu balladanı 1775-ci ildə tərcümə edib (“Klaggesans von der edilen Frauen des Asan-Aga”) və 1778-ci ildə İ.Q.Herder (“Stimmen der Völker in Liedern” (yaxud “Volkslieder”) toplusunda anonim olaraq çap etdirib. Bu balladanı öz imzası ilə 1789-cu ildə, əsərlərinin səkkizinci nəşrində yayımlayıb.

Alberto Fortis, Xalostna pjesanza plemenite Asan-Aghinize, Viaggio in Dalmazia, Venezia, 1774; Alberto Fortis Bosniya xalq ədəbiyyatının bu əsərini görkəmli serb mütəfəkkiri, folklor toplayıcısı və tərcüməçisi Vuk Stefanoviç Karaciçin Cənubi Slavyanların “Xalq poeziyası” kitabı işıq üzü görənə qədər aşkar etmişdir.

The Ballad of Hasanaginica, <http://www.modro.org.>history,modrojezero.org>

“250 Years of Hasanahinica in World Culture” (2023)

Dr. Gordona Muzaferija. İsakovičeva Hasanaginica, Bošnjačka književnost, <http://knyiga.wordpress.com>

Dr. Gordona Muzaferija. İsakovičeva Hasanaginica, Bošnjačka književnost, <http://knyiga.wordpress.com>

Bu barədə ətraflı bax: Damir Kahrić. “The Lamentations of Faithful Wives: Desdemona and Hasanaginica”, ZNAKOVI VREMENA, SARAJEVO, PROLJEĆE, QODINA XXV, BROJ 91

Ayşe Kulin. Sevdalinka, İstanbul: Remzi Kitabevi, Birinci basım, 1999

Uilyam Şekspir. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. Birinci cild. Romeo və Cülyetta, Bakı: “Öndər” nəşriyyatı, 2004.



ŞEİR VAXTI

Elvin PAŞA

HEÇ OLMASA DÜZÜNÜ DE

Yenə hardansa soyuq gəlir.
Bir az bu səs-küylü biganəlik titrədir,
Bir az boynuma sarılan əllər üşüdür.
Danışırıq atıb gedənlərdən...
Sonra susuruq
dünyanın ən qəddar adamlarında...

Sonra hərəməz bir küncdən
qaldırıraq əllərimizi,
Bir az Davudun səsindən
kövrəlirik,
bir az sonumuzu düşünürük,
danışırıq axşam-axşam.
Gələni gözləyirik.
Yenə susuruq dünyanın
ən qəddar adamlarında,
hərə bir ad çəkir:
Yezid, Hitler, Səddam...

Bu dəfə hərəməz eyni küncdən
qaldırıraq əllərimizi.
Bəlkə, sən də dəyişərsən?
Düşünürəm ürəyimdə,
nə bilmək olar, dünyanın işidir,
biz nə qədər çox susuruq,
Allah daha çox eşidir.

İkimizə bir mələk var başımızın üstündə,
bizi hər duamızda pusur.
sənin təsəllilərinə,
“Xoşbəxtəm, mən xoşbəxtəm” yalanına
Tanrı özü də susur...

Mənəm də,
məni boş ver.
Heç olmasa düzün de,
hələ də bilmirsənmi
səndən sonra nələr oldu,
neçə ildə alnımdakı qırıqları pozuram...
İndən belə,
bəlkə, ölümünə belə ağlamadım...
Mən 14 yaşımda məsciddə
əllərimi göyə qaldırıb
təslim oldum,
indi ölümünə də
ikiəlli hazıram...

And olsun köksünü geniş qıldığıın kəsə,
birdən içimi ölüm qorxusu bürüyür;
ölüm cazibə qüvvəsidi, adamı yerə çəkir...

Yaşadıqlarım öz oxu ətrafında
fırlanır başıma,
bir səs fısıldanır qulağıma küləkdə:
Varam, varam – günahkar olma.

Üzünü gördüyüm bir adam gəlir
yaddaşıma, özümü unuduram,
peşmanlıqdan əyilirəm “vav” kimi,
alnımı torpağa qoyuram.

“Çətindi”? “çətindi” zikri edir dilim.
Özüm öz sözümü kəsirəm,
qulağım bir səs alır müəzzindən:
İnnəma məal usri yusrən...

NİGARAN

Görəsən, nə bişirir?
İndi, görən, nə yeyir?
Kimə baxıb danışır?
Ürəyində nə deyir?

Nə bəhanə gətirir
yeməyi çiylə bişəndə?
Düşündüyü mənəmmi
qaşıq yerə düşəndə?

Bəlkə, əlindən düşüb
stola duz dağılır.
Mən yoxam, nə ürəyi,
nə stəkan qırılır...

Gecələri diksinib
yuxudan oyanırmı?
“Hər şey yaxşı olacaq” –
hələ də inanırmı?

Necə yatır, oyanır?
Döyürmü gün üzünə?
Neçə yuxu danışılıb
bu vaxtacan özünə?

MƏNİ ELƏ SEV Kİ

Məni elə qoru ki,
bu gün də, sabah da
zövq almağa bir bənd şeirin olsun.
Məni elə sev ki,
bir fincan çayı da gətirməyə
bir ömür həvəsin olsun...

Məni elə sev ki,
gözlərim gözlərindən
asılı qalsın,
unutsun ətrafın cazibəsini.
Məni elə sev ki,
dünyanın səşindən, küyündən ayıra bilsin
pas atmış qulağım
incə səşini...

Məni elə sev ki,
ən çətin işimiz küşülü qalmaq,
ən asan işimiz barışmaq olsun.
Məni elə sev ki,
sükutum səş-küylü dalaşmaq olsun.

Məni elə sev ki,
yad ocaqlar soyutsun məni,
başqa qapılar tanış gəlməsin.
Məni elə sev ki,
Məcnun olduğuma inanım hər gün,
özgə Leylilərə gözüm düşməsin.

KABUSLARIN BULUD PARÇASI

Sən aldanmamısan... Sənin, bəlkə də, ən böyük günahın məni tanımamağın oldu. Sən məni tanısaydın, xəyallarımı və arzularımı da sevəcəkdin... Sən məni tanımadın və eləcə də qaçdın... Amma, bəlkə də...

“Bəlkə”lərlə dolu dünyada yaşamaq çox çətindir. Bəs xəyal və arzular? Bu, insanlar üçün, sadəcə, sevincli, kədərli bir duyğudur, amma onun üçün tamamilə fərqlidir. Mən o qızı tanıyıram. Bəzən dənizin kənarında çılpaq ayaqlarını quma basaraq hayqırır, bəzən isə kiçik ovucları ilə gözlərini qapayıb gülümsəyər. Gözləri qəhvəyidir, günəşdə göz bəbəklərində sanki bir çılgın balaca qız rəqs edir, amma yağış yağanda elə kövrək olur ki, bu qumlu sahil belə onun göz yaşlarını dindirməyi bacarmır... Saçları uzundur... Rüzgar kimi sərtidir, amma qartopu qədər həssas... Toxunsan, qopar əllərindən. O qız saçlarına toxunduğundan qumlu sahilə hədiyyə vermək istədi, amma sonra ayaqlarının qumda titrədiyini görüb geri çəkildi. Məhz o an dedi ki, bəlkə... Bu qızın taleyində yazılan o “bəlkə”, əslində, bütün alın yazısının cavabı idi.

Göy guruldadı. Şimşək çaxanda göylərdən balaca, xəfif bir bulud parçası yerə qondu və cırpınmağa başladı. O, parçalanan, yaralı bulud parçasına toxunanda bulud parçası qışqırdı:

– Toxunma!

Araya dərin bir sükut çökdü. Necə ola bilərdi ki, bir bulud parçası ağlayaraq cırpınsın?

Bəlkə də, mən dəli olmuşam, insanların “şizofrenik” adlandırıdığı dəlilik... Bəlkə də, arzular və xəyallar yaratmaq da bir dəlilikdir.

Qız bulud parçasından yavaş-yavaş uzaqlaşmağa başladı. Ayaqları qumlu sahilədən uzaqlaşdıqca üşüyürdü. Bədəninin hər zərrəsi titrədikcə ayaq barmaqları onu getdikcə qaçmağa vadar edirdi:

– Getmə! Sənə sözüm var! Səni biri ilə tanış edəcəm!

– Sən?

– Mənim adım yoxdur. Mən dünyaya gəldikdən sonra belə bir neçə dəqiqə içində ruhumu göylərə təslim etmişəm. İndi sənə deyiləsi vacib sözüm var. Məni diqqətlə dinlə.

Donub qalmışdı. Simasındakı cizgilər belə dəyişmişdi. Ovuclarını sıxıb yerində tullanaraq dinləyirdi.

– Sən... Sən axı buludsan!

– Bulud... Bax sən məni bulud olaraq görürsən. Mən sənə Tanrıdan ismarış gətirmişəm, amma sən hələ də xəyallarda yaşayırsan.

– Məgər xəyallarda yaşamaq bu qədər yanlıştır?

– Yox... Ancaq sənin bağışlamadığın insanlar çoxdur.

– Mən bağışlamağı bacarmıram.

– Bəlkə də, sən onları unutmamaq

üçün bağışlamırsan. Bəlkə də, qorxursan ki, bağışlasan, yenidən həyatına qayıdacaqlar. Bəlkə də, sən özün özünü sevmədiyin üçün bu tozlu quma ayaqlarını basıb ruhunu qorxaq böyütmək istəyirsən?

– Axı...

– Sus. Bax görürsən, həyatında nə qədər “bəlkə”lər var? Arzuların və xəyalların da səndən yavaş-yavaş qaçır, çünki sən onları bir qutucuğun içində boğub öldürmək istəyirsən!

– Mən qatil deyiləm!

– Qatil... Qatil sən və insanlar üçün silahla öldürən adamdır, amma sən ruhundakı arzularını gizlədib torpağa basdırdıqca ən böyük qatil olacaqsan. Sənin bir arzun vardı. Yox, yox, həтта iki arzun.

– Sən hardan bilirsən axı?

Bu an arxadan kimsə onun çiyinlərinə toxunaraq adını çağırırdı:

– Yasəmən...

– Qətiyyəni arxaya çevrilmə, deyə bulud qışqırdı.

– Mən... Yasəmən? Adımı hardan bilirsiniz?

– Sənə dedim, sual vermə! Tez ol, diz çök, tez ol!

İllər sonra adı ilə ona kiminsə səsləndiyini eşitmişdi. O, həyatda nə xoşbəxt, nə də bədbəxt idi, amma arzuları yarımçıq qalan bir insan necə yarımçıqdırsa, o da elə idi. Yerə baxanda balaca bulud artıq qeyb olmuşdu. Geri çevrildi, yanmış bir məktub parçası gördü. Titrəyən bədənini xəfif rüzgarın səsi bir az sakitləşdirdi. Xatırladı ki, o hələ buradadır, kainatda. Yanmış məktubun parçaları ovuclarına töküldü. Bir neçə dəqiqə ovuclarına baxıb parçalanan hissələri dənizə atdı və əlində yarımçıq qalan parçanı oxumağa başladı:

Bax sənin arzuların da bu yarımçıq, yanmış məktub kimidir. Sənin qolların çox genişdir, Yasəmən. Açıqca balaca körpələr sənə sığınmaq istəyir. Saçlarına toxunan xəfif rüzgar sənə heyranlıqla baxır. Göz bəbəklərinlə danışmaq istəyən ay gecənin hüznü vaxtını gözləyir. Bəzən şimşək o qədər güclü qışqırır ki, yağış

damlaları simandan süzülüb axmağa tələsir. Bax səninlə danışiram. İndi ayaqların qumdadır, amma qum torpaq deyil axı.

Sən bu dəniz sahilinə arzularını danışmaq üçün gəlmisən, amma düşünürsən ki, torpaq, sadəcə, ölüm və kəfən deyil. Bəlkə də, sənin üçün elədir. Görürsən, artıq sənin kimi “bəlkə”lərlə danışiram, amma hələ də arzularından söz açə bilməmişəm. Sənin bağışlamadığın bir insan vardı. Xatırlayırsan onu? Onu xatırlamaq üçün sən bu qumlu sahildən çıxıb ayaqlarını dənizə atmalısən. Sən azad deylsən, Yasəmən. Sənin ürəyindəki arzularını qəbul etmədikləri və sən o arzuların pilləkənlərini hələ qalxmadığın üçün azad deylsən!

Bayaq balaca bulud parçası sənə arxaya baxmamağını söylədi, çünki bilirdi ki, sən hələ də küskünsən. Uşaqlığını xatırla, Yasəmən. Uzun saçlarınla danış, ona hər şeyi izah et. Axı sənin balaca barmaqların pianinonun üstündə gəzirdi. Bir gün o pianinodan əllərin qopdu, amma səni ən çox o səhnədə görmək istəyən bir şəxs vardı. Sən onu unutmusan. Bilirəm, ondan çox qırılmışan, amma qırılan parçaları tapmağa çalış! Biri bu gün qarşında idi. Bax, bulud...

İndi səninlə sağollaşıram, amma bu məktubu dənizə təslim et, görəcəksən, parçaları qumun üstünə çıxıb və səni gözləyir.

Yasəmən əlindəki məktub parçasını qatlayıb dənizə təslim etdi. Birdən barmaq uclarına kiçik yanmış kağız parçalarının yapışdığını gördü, amma yanmış kağız parçaları suda ovulmamışdı. Onları titrək əlləri ilə ovuclarına alıb diqqətlə baxdı. Qəribədir, kağız parçalarının yanmış hissəsindəki yazılar suda silinməmişdi. Bu, Tanrının lütfü idi! Parçaları birləşdirib qumun üstünə qoydu:

Məni bağışla, bəbəşkam. Sən bağışla ki, göylər də məni bağışlasın. İrəlində səni gözləyən bir hədiyyə var. O hədiyyəyə yaxınlaş, xatırlayacaqsan. Atan...

Yasəmən titrəyən bədənini və hıçqırıq-

la göz yaşları məktub parçasının üstünə töküldü. Göz yaşları ilə məktubdakı sözlər yavaş-yavaş silindi...

Ovcundakı parçaları sıxıb irəliyə doğru qaçdı. O qədər sürətlə qaçırdı ki, qəfildən balaca daş parçasına dəyib yığıldı. Dizlərindən axan qanlı göz yaşları daha da incidirdi. Birdən kiminsə onun çiyninə toxunduğunu hiss etdi. Arxasına çevrilib baxmaq istəyəndə yenə də kimsə ona çevrilməməsini söylədi, amma bu dəfə Yasəmən bunu düşünmədən arxaya baxdı:

– Ata!

– Yasəmən, sakit ol, qızım.

– Sən məni 11 il öncə tərk etdin, ata. Tək məni deyil, hamımızı...

– Bilirəm, qızım, sizin yanınızda ola bilmədim, amma bax, yenə yanındayam.

– İndi səni görmək istəmirəm.

– Məni, sadəcə, bir neçə dəqiqə dinlə. Dizin yaralanıb, gəl həkimə gedək.

– Sən axı bu dünyada deyilsən.

– Deyəsən, göy üzünə heç baxmırsan. Düzdür, mənim göy üzünə gəlməyim çox gec oldu, amma indi də göylər məni rahat buraxmır. Məni bağışla, qızım, bağışla ki, qarşıdakı arzularına da çatə biləsən.

– Bəlkə də, bağışlamaq heç vaxt olmayacaq, ata?

– Yasəmən, sən bağışlamadığın müddətcə arzu və xəyalların səndən uzaqlaşacaq. Onlar sənənin bir parçandır, amma unutma, insan olmayanlar üçün nifrət və kin, sadəcə, bir boşluqdur.

– Axı...

– Həyatındakı “bəlkə”ləri çıxart. Sən bəlkələrlə yaşadıqca gecikirsən. Əlindəki məktubun sənə kim tərəfindən göndərildiyini hələ anlamamısan?

– Sən göndərmisən.

– Yox, mənim göndərmək icazəm yoxdur. Bir başını qaldırıb diqqətlə buludlara bax, biləcəksən ki, o kimdir.

Yasəmən yavaşca başını qaldırıb göy üzünə baxdı. Bu gün göy üzündəki buludları elə bil rəssam çəkmişdi. Yasəmən əllərini göyə qaldırıb dedi:

– Ata, bu gün ulduzlara daha çox yaxınam. Onlara toxunmağıma lap az qalıb, amma dizim çox ağrıyır.

– Bilirəm, qızım, amma zamanımız azdır. İrəliyə doğru yavaşca addımla.

– Axı çox ağrıyıram!

– Səbirli ol, mən sənə kömək edəcəm. İndi addımlamağa başla. Əllərini göyə qaldır, hiss et ki, yavaşca göy üzünə yaxınlaşacaqsan.

Yasəmən bir qolunu yuxarı qaldırıb göy üzünü seyr etməyə başladı. Kiçik addımlarla addımlamağa başladı. Bir neçə addımdan sonra böyük bir qutu ilə rastlaşdı. Qutunun üstündə “Yasəmən, birinci arzun gerçəkləşdi” – yazılmışdı.

Qutunu açanda içində balaca, ağ rəngli piano gördü. Göz yaşlarına hakim ola bilməyən Yasəmən atasını həyəcanla səslədi:

– Ata!

– Burdayam, qızım.

– Axı mən pianinonu yarımçıq qoydum.

– İndi qoymayacaqsan. Əllərinə al, bağrına bas və onu hiss et.

Yasəmən həyəcanla pianinonu əllərinə alıb ona xeyli baxdı. Qutunun içində əlavə məktub da vardı. Qatlanmış kağız parçasını açıb oxudu:

Bir arzunu tapmaq üçün lap az yolun qalıb, amma mənim bu kağız parçalarını sənə göndərməyimin səbəbi sənənin özünsən. Sən özündən qorxursan, Yasəmən. O vaxt bir müəlliminin sənə olan nifrətinə görə ən böyük xəyalından vaz keçdin. İndi isə o biri xəyalını, arzunu bu fırtınalı dənizə təslim etmək istəyirsən. Sən bunun üçün çabalayırsan. Bəlkə də, arzuların çoxdur, amma sən onlara qovuşmaq üçün savaşırsan. Bayaq dizin yaralandı, elə bilirsen ki, o indi baş verdi? Yox... Xatırlayırsanmı, məktəbdə oxuyan vaxt həyətdə qaçaraq yığılmağımı? Atan bəs? Yanında idi. İndi sən onu etdiyi səhvlərə görə bağışlamaq istəmirsen, amma unutma, atanın da dediyi kimi, qəlbində qırıq parçalar az olsa da,

kin, nifrət duyğusu arzularına yetməyə izn verməyəcək. Sənin ən böyük arzun nədir, Yasəmən? Rejissor olmaq, yoxsa pianoçu? Cavabında hər ikisini deyəcəksən. Bilirsən niyə? Çünki rejissor sənin arzun, pianoçu isə xəyalındır. Xəyal və arzu bir-birindən ayrılmayan parçalardır. Atan bayaq göy üzünə baxmağını dedi. Görürsənmi, göy üzündəki buludları sanki rəssam çəkib. Əslində, o buludlar həmişə elədir, amma sənin göz bəbəklərinə o ulduzlar məhz ağ lentə bənzəyir. Bu saçlarına bağladığın bant, bəlkə, boynunu isidəcək şərf, ya da göy üzünə qaçmağın üçün bir nərdivandır. Yenə də bunların seçimini sən edəcəksən, Yasəmən. Atanı bağışla... Zamanımız azdır, bağışla ki, arzu və xəyalların qərrib diyardan sənə qovuşa bilsin. Axı bizim dünyada sevgililəri belə ayırmaq günahdır. Bunu ən yaxşı sən bilirsən.

Yasəmən qışqıraraq ətrafda atasını axtarırdı. Sürətlə qaçanda ayaqlarını torpağa basdığını hiss etdi. Diz çöküb dedi:

- Ata! Ata, hardasan, ata!
- Qızım! Gəl, irəliyə gəl!
- Ata, dizlərim çox ağrıyır, ata!
- Gəl, qızım, gəl!

Yasəmən alnından axan qan-tər, doluşıq saçları, çatlamış dizləri ilə torpaqdan yapışdı. Dırnaqları ilə torpaqdan yapışib irəliyə atıldı:

- Ata! Ata, gəldim!
- Qızım, əllərini tuta bilmirəm.

Bu an göy üzündən balaca bulud parçası Yasəmənə saçlarından yapışdı. “Qəlbini dinlə, Yasəmən, artıq vaxtdır” deyən bulud parçası saçlarından sürüklənib torpaqda son nəfəsini təslim etdi.

- Ata, bağışladım. İndi azadam?
- Sən həmişə azad idin, qızım... Mənim ruhum azaddır.

– Bəs bulud parçası? O...

– Ölmədi. O bulud parçası sizi incitdiyim illərin kabusları idi. O quru torpağa, mən isə göylərə təslim oldum...

Marina SVETAYEVA

T

tərcümə saati

PSİXEYA

Fırıldaqcı deyiləm, evimə gəlmişəm mən,
qulluqçu da deyiləm, gəlməmişəm çörəkçün.
Mən sənin ehtirasın, bazar günü əyləncən,
sənin yeddinci günün, sənin yeddinci göyün.

Orada – Yer üzündə qəpik verərək mənə
dəyirman daşlarını asırdılar boynumdan.
Sevdiciyim! Nə əcəb tanış gəlmirəm sənə?
Mən sənin qaranquşun – mən sənin Psixeyan!

aprel 1918

QISQANCLIQ CƏHDİ

Necə gedir həyat başqa qadınla?
Sahil xətti boyu avar çəkərək
çoxmu tez alındı məni unutmaq?
Çoxmu asan gəldi məni tərk etmək?

Mən bir əsrarəngiz, üzən adaydım,
yerim göylər idi, nəinki dəniz!
Ey ruhlar! Siz bacı olmalıydınız,
sevgili olmalı deyildiniz siz.

Necə gedir həyat adi qadınla?
Tanrısız qadınla yaşamaq asan?
Necə gedir həyat salandan sonra
şanlı məlikəni uca taxtından?

Necə gedir həyat, çabalayırsız?
Sarılıb yatırsız, durursuz necə?
Ölümsüz şitliyin rüsumunu siz
ay yazıq, necə bəs verirsiniz, necə?

Daha öz yolumla gedəcəyəm mən,
bəs edər özümü kəsib-biçdiyim!
Necədir həyat o yoldan ötənlə?
Necədir, ey mənim sevib-seçdiyim?!

Sizə xas, tezbazar o yeməklərdən
bezsəniz, deyirmək yerinə düşməz...
Necə gedir həyat bir surət ilə,
Ey Sina dağına tapdalayan kəs!

Necə gedir həyat o yad qadınla?
Gəlirmi xoşunuz qabırğasından?
Xəcalət qırmancı alnınızdan heç
Zevsin cilovutək tökülmü tər, qan?

Necə gedir həyat? Sağalmısınız?
Alınır? Gəlirmi nəğmələr dilə?
Ay yazıq, bəs necə keçinirsiniz
ölümsüz vicdanın xorası ilə?

Bazar malı ilə necədir həyat?
Yoxsa çox ağırdır vergi şərtləri?
Necədir həyat o gips tozuyla?
Heç yada düşürmü karrar mərməri?

Bu mərmər möhkəm və sal qayalardan
yonulmuş büt idi, sındı büsbütün!
Yüz mininci ilə necədir həyat
Liliti tanımış bir kişi üçün?

Bazar yeniliyi doydurur sizi?
Mənim sehrim gəlir sizinçün boyat?
Maraqlı gəlirmi dünyaya bağlı,
altıncı hissiz o qadınla həyat?

İndi peşmansınız, ya xoşbəxtsiniz?
Yoxsa yorur sizi o dayaz çökək?
Necədir, istəklim, həyat, ağırmı
mənə başqasıyla ağır olantək?

19 noyabr 1924

YOLÇU

Gedirsən, ey mənə bənzər,
gözünü dikərək yerə.
Mən də dikərdim gözümlü!
Ey yolçu, dayan bir kərə!

Qaymaqçıçəyindən topla,
dəstə bağla lalələrdən.
Oxu, Marinaymış adım,
neçə yaşım varmış, öyrən.

Düşünmə, bura məzardır,
çıxıb sənə gələm hədə...
Gülməyi çox sevərdim mən
gülüş yasaq olan vədə!

Uçuşardı qıvrımlarım,
yanağımdan damardı qan...
Mən də var idim, ey yolçu!
Ey yolçu, bir gözlə, dayan!

Vəhşi saplaq dər özünə –
üstündə giləmeyvə çox.
Qəbristan çiyləyindən
irisi yox, şirini yox.

Başını salma sinənə,
nədir bu kədərli sükut?
Məni çox asanca düşün,
çox asanca məni unut.

Şüa işıq salır sənə!
Qızıldan toza batmışan...
Torpaq altından gələn səsim
incitməsin səni bir an.

3 may 1913

Mənim şeirlərim çox tez yazıldı,
bilmirdim şairəm hələ onda mən.
Qopdu fəvvarədən damcılar kimi,
püskürdü qığılcım tək raketdən.

Yuxulu, buxurlu ibadətgha
doluşdu balaca şeytanlar kimi.
Gənclikdən, ölümdən yazdım onları –
heç kim oxumadı şeirlərimi.

Tozlu dükanlarda atılıb qaldı,
kimsə heç soruşmur, tapmır yerini.
Mənim şeirlərim bəhə şərəbtək
çox sonra tapacaq öz dəyərini.

13 may 1913

REKVİYEM

Bu ağzı gen girdaba yıxılaraq məhv olub
adamlar neçə-neçə.
Gün gələr, Yer üzündən yoxa çıxaram
mən də,
itib dönərəm heçə.

O şeylər ki oxuyar, o şeylər ki savaşırlar,
o şeylər ki işırlar, o şeylər ki qırırlar,
hamısı donub qalar:
Səsimin incəliyi, gözlərimin yaşılı,
saçlarımla qızılı.

Gündəlik ruzisiylə, unudulan günlərlə
bu həyat edər davam.
Təkcə bu yadda qalar, səmanın altında
mən sanki heç olmamışam.

Tez yanıb, tez də sönən,
hər üz ifadəsində uşaqtək dəyişkən mən.
Oduqların sobada
yanıb külə döndüyü saatları sevən mən.

Violonçel səsinə, meşədə atlıları,
kənddə kilsə zəngini sevənlərdən biri mən.
Mehriban torpaq altda
həqiqi mən, diri mən.
Ölçü tanımayan mən sizlərə səslənirəm,
yad, ya doğma, nə fərqi?
Sizdən özümə qarşı inam umuram, inam,
inam, bir az da sevgi.

Həm “hə”nin, həm də “yox”un həqiqəti
naminə,
yazılı və şifahi, həm gündüz, həm də gecə.
Çünki ürəyim tez-tez kədərlərə qərqlənir,
yaşımsa iyirmicə.

Çünki inciklikləri bağışlamaq mənim üçün
təxirəsalınmazdır.
Bütün zərifliyimin,
bu məğrur görkəminin qarşısı alınmazdır.

Sürətli olayların tezliyinin naminə,
həqiqət üçün, oyun üçün.
Dinləyin! Qulaq asın! Məni bir az da sevin,
öləcəyəm, bunun üçün.

8 dekabr 1913

NƏNƏMƏ

Uzunsov, sərt oval sifət,
geniş qollu qara geyim...
Gənc nənə, o təbəbbürlü
dodağınızdan öpdü kim?

Sarayın salonlarında
Şopen valsı çalan əllər.
Buz çöhrənin yanlarında
spirala dönən tellər.

Tünd, sərrast, tələbkər baxış
müdafiə üçün hazır.
Gənc nənə, kimsiniz belə?
Gənc qadınlar belə baxmır.

Neçə mümkün apardınız,
neçə-neçə mümkünsüzü?
Yer adlı ac uçuruma
20 yaşlı polyak qızı!

Gün günahsız, yel təzəydi
qara ulduzlar sönən an.
Ay nənə, sizdənmi gəlir
qəlbimdəki bu sərt üsyan?

4 sentyabr 1914

Mən həqiqəti bilirəm!
Bütün həqiqətləri sil!
Torpaq üstə insanların savaşıması
boşdur, hədəf.
Bir baxsanız a, axşamdır,
bir azdan gecə düşəcək,
Nə deyirsiniz, şairlər, sevgililər,
sərkərdələr?

Külək bürüyür hər yanı,
Yer üzünü şəhər qərqlənir,
səmadakı bu ulduzlu boran da donar,
çox keçməz.
Çox keçməz ki, torpaq altda yatacaq
biz hər birimiz – torpaq üstə bir-birini
yatmağa qoymayan hər kəs.

3 oktyabr 1915

YUXUSUZ

Bax, yenə bir pəncərə,
yatmırlar gecə-gecə.
Şərab içirlər, ya da
oturublar eləcə.
Ya da ki iki nəfər
əl-ələ tutuşublar.
Bütün evlərdə, dostum,
belə bir pəncərə var.

Hicran, vüsəl naləsi –
ey gecə pəncərəsi!
Bəlkə də, yüz şam yanır,
bəlkə, yanır üçcəsi...
Narahatam, beynimə
yüz qara fikir dolub.
Bax, mənim evimdə də
beləsi peyda olub.

Dua elə, can dostum,
yuxusu qaçan evçün!
Tənha pəncərəsindən
o işıq saçan evçün!

23 dekabr 1916

Hamıya öz şeirim, eşitməmi verdim
dünyaya bir də gəlsəm,
lal və kar kimi gəlim.

Onsuz da anlamıram onların dediyini.
Onsuz da dediyimi dərk edə bilmir
heç kim.

Allah göstərməsin ki, Korinna kimi gəlib
bu ölkəni yurd edim –
insanları buzundan, buzu da qayasından
sərt olan bu ölkəni.

Lal və kar kimi gəlim, saçlarımın hörüyü
uzanıb yerə dəysin, tanımasın qoy məni!

7 aprel 1920

Tanrı sizə yar olsun!
Qoyun olun!
Dəstə-dəstə, sürü-sürü yeriyn,
hədəfiniz, düşüncəniz olmadan
ya Hitlerin, ya da Stalinin ardınca.

Göstərin sərələnməmiş bədənlərinizlə
ya ulduzu, ya da svastika qarmaqlarını.

23 iyun 1934

Rus dilindən tərcümə edən: Məhəmməd Nuri



Elxan ZAL

SEVGİLƏR FONTANI

Peyğəmbərlərə vəhy gəlir, şairlərə ün.
Mən ünlə yazıram.

Ün çox yerdən gələ bilər – Tanrıdağdan
da, Ana Kaha – Erkeneqondan da, Xəzərin
sahilində doğan günəşi salamlayan mələk
xorundan da, Tovuzdakı Haça qayadan da,
Nigar Rəfibəyli və Rəsul Rza küçələrinin
qovuşduğu yerdən də. Bizim şair ilhamımız
isə lütf edilən səsləri eşitmək bacarığıdır.

Ün gələndə qəfil gəlir, çatır-çatmaz
kənül qopuzunun simlərini titrədir və sən
hərflərə çevirməyə çalışırsan bu səsi. Bu
səslər daş bitiklərə həkk olunmuş əbə-
di kitabın sətirleridir. Onlar həmişə olub,
həmişə də olacaq. Zamanı gələndə aldığı
nə varsa, yazdığın nə varsa, yenə də qa-
yıcıb əbədi kitabda qalacaq.

Tanrıya xoş olan bir gözəl anda kənül
anteninə qonaq gəlir ün. Mələk xorunun
oxuduğu əbədi nəğmələr hər səhər mesa-
jək paylanır könüllər saytında. Eştuqlar
eşidir, könüllər həzm edir, sağırılar yan ge-
dir.

Ay Atam və Ay Ava xəlv olunandan
bəri onlara ün eşitmək bacarığı da verildi
Qızıl Almalı bağda. Əbədi kitabda ən sirli
qatlardan, qanadlı atlarda muzalar busəsi
gətirdi bu səsi.

Sevginin, savaşın əbədi kitabı dad ver-
di ruhuna xəlv olan insanın. İnsanlıq bu
dadla yaşadı, sevgi də, savaşı da həmişə
qoşadı. Hərəkətin nizamı var olmaq üçün
verilib bu savaşı. Bu savaşı bitəndə qiyamət
gələcək.

Biz sevdik, savaşıdıq, savaşıdıq və sev-
dik, duamız rəng verdi göylərə. Göylərdən
gələn ün göylərə qayıtdı, torpaqdan gələn
ün torpağa çevrildi sənətlə.

Ün gəldi, biz sevdik, biz sevdik, ün
gəldi. Sevdikcə savaşıdıq, savaşıb yol
açdıq yaranışı eşqinin sirrinə. Var olmaq
alın yazımızdır, Sevgi savaşıımızdır, şairlik
muradımız, şeir kənül yazımız.

Bu səhər, bu şəhər, bu kəhər! Xəzərin
sehrində rəqs edir nəğmələr. Üfüqün
köşkündə atəşdə qovrulan qan çalası. Tais-
sanın balası səni salamlayır, Qız qalası.
Vəcdinin sehrində uçuşan şairlər kitaba
həkk etmək istəyir bu anı. Xan Günəş, Dan
üzü və Qürub yaşamın eşqinə axıdır bu
qanı, mərhəmətini bizdən əsirgəmə, Mehri
Banu.

Ün gəlir, yazırıq, yazırıq, ün gəlir,
Bakıda hər səhər uyqudan oyanan bu
şəhər göy kəhər eşqində ümidlər qurarkən
dalğalar ritmində rəqs edir nəğmələr.

Nəğmələr sonsuzdur, Tanrıək, insan
var olduqca bu ün də gələcək...

Nigar Rəfibəyli və Rəsul Rza küçələrinin qovuşduğu nöqtədə, düz “Xaqani” ticarət mərkəzinin qənsərində var olan bir məkanda, buradan didərgin salınmış rəsamların özləriylə apardığı xoş bir ovqatın rənglərini düşünərkən mavi donlu, saçları kare, ləbləri püre bir muza ün gətirdi.

İndi beynimdə məmur qabiliyyətsizliyinin bu yerin aurasından sildiği rənglərin pıçıltılarının dolaşdığı bir andı. Və gözəlim Muza qənsərimdə dayandı. Duyğular qasidi, bir əşar busəsi – bu sözü, bu səsi O verdi, mən aldım...

Sentyabr sığığında addım-addım gəzimmələr həvəsinə doğru irəliləyən insan selinin baxış təbəssümü çox sönük görünür. Dünyanı çulğalayan virus salğını öz hüzn möhürünü Bakı küçələrinə də vurub. Adamların yerində əvvəlki əda yoxdur. Bakılılar az qala yankilərin sındırdığı Belqrad əhalisinə bənzəməyə başlayıb. Amma yenə də... həyat qaynayır, həyat davam edir. Adamlar ən hüznü anda belə özlərinə bir bəxtiyarlıq hücrəsi yapmağa çalışırlar.

İndi mənim dayandığım nöqtə bəxtiyarlıq hücrəsinə və sevgi fontanına açılan bir yolun girişidir. Bura iki şairin, muzaların busəsindən təmsinmiş iki sevdalı insanın maddi dünyada yenidən qovuşa bildiyi bir nöqtədir.

Sevgilər fontanına gedən yoldur.
Sevgilər fontanı sevgilərdən doğar.

Onlar əsl şairlər kimi sevərək yaşadılar, sevilərək getdilər, gedəndə də, demək olar ki, bir-birindən xəbərsiz də olsa, bir yerdə getdilər. Təzədən qovuşmaq üçün getdilər.

İki sevdalı insan, iki şair – Rəsul Rza və Nigar Rəfibəyli.

Bu küçə dənizə gedən yoldur, yolun sonunda məni dəniz gözləyir. Adamların bənizləri azcana hüznüldür. Nigar Rəfibəyli 24-də bir zaman Bakının rənglərindən doğulan saqqallı və saqqalsız rəsamların rəngarəng rəsmlərinin yaratdığı xoş əhval aurasından əsər-əlamət qalmayıb. Dollar yaşılından başqa rəng tanımayan rəngsiz məmurlar buranı da rəngsizləşdirdilər.

Yüz ilin şahidi bu dilsiz binalar gələngedənə bulanıq baxırlar.

Hər tərəf dükandır, “LEDİ ŞARM”, “MADAME COCO”, Bakını basdırmış əcnəbi adlar, təzə səslər sorağında radar qoşmuş qulaqlara həkk olunan soyadlar.

Önümdəki parkın girişində tənha palma dayanıb, bəlkə də, dimdik durub desəm, daha doğru olar. Bir vaxtlar mən ona “qılafı palma” deyirdim, çünki qışda qılafa salırdılar, üşüməsin deyər. Ayını əhliləşdirən insan palmanı da əhliləşdirər. Bu palma da qılafa girə-girə əhliləşdi, amma öz bədəvi görkəmini itirdi. Başında bir-iki yarpaq qalıb, lap çıpaq zənci repçilərinə bənzəyir. Yəqin, belə düşünülər ki, “LEDİ ŞARM”, “MADAME COCO” “Torqovı”ya Paris ovqatı gətirirsə, palma da Məkkənin ovqatını gətirəcək. Orda qabaqda kilsə var, o tərəfdə sinaqoq. Palma da bir növ məscid proyeksiyasıdır. Bu düşüncəylə palmanı keçib parka girirəm.

Sol tərəfimdə işsiz dayanmış fontan qəfil işə düşür. Bakı meriyası da mənim kimi, yəqin, ilhamla işləyir, nə vaxt gəlsə, o vaxt “tutuzdurur”. Fontanın yanında iki uşağıyla dayanmış cins şalvarlı qadın fontanın qəfil oyanışından diksindir. Mən bu fontana hələ ad qoymamışam, hələlik adsız fontan deyək. Ad qoyma məsələsi Bakı meriyasının zəif yeridir. Mən bilən, onlar pullu idarədir, bir az baş işlətsələr, məsləhətçi kimi bir “mini Dədə Qorqud” tapa bilərlər. Bəlkə də, bunlar düz eləyirlər, yer adlarıdı, dükan adlarıdı, kafe, bar... nə bilim, daha nələri birbaşa xaricdən ixrac eləyirlər, daha öz müdrik başlarını nəyə görə işlətməlidirlər ki?

Nə isə... düşüncələrimə qoşulub gedirəm. Bura Nigar Rəfibəyli küçəsində bir adsız parkdı. İçində yolkalar da var, palmalar da. Bu şam ağaclarını biryolluq kəssələr, adını palma parkı qoyardıq. Gözəlim muza belə bir şeir xatırladır:

Yoluna yavuz baxar dəniz,
Palma parkı geyər kəfən.
Gülüşün otele dönməz
İzini öpuncə qumsal.

Amma burada qumsal yoxdur. Yerə əlvan daşlar döşəyiblər, mozaika yaradıblar. Yəqin, belədə oturacaqda əyləşib iştahla dönər yeyən qadının əhvalı daha mozaikalı və musiqili olur.

Sentyabr sığığında sevginin dadını çıxaran gənc oğlan və qız palma kölgəsinə sığınıblar. Bəlkə də, bu anda beyinlərindən keçir ki, bu palmanın yerinə bir çinar ağacı olsaydı, keyfimizin madyanları dördnala çapardı. Amma indiki halda palmanın altında oturub çinari abstrakt təsəvvür eləməyə məhkumdular. Hər halda, Nigar Rəfibəyli küçəsindədir bu park. Azərbaycanda çinar deyəndə isə öncə Rəsul və Nigar yada düşür. Yəqin ki, bir də mənim “Ulu çinar” jurnalım. Bəzən düşüncə sərinliyi palma sərinliyindən daha praktik ola bilir. Sevgi məsələlərində ən əsası bir yerdə olmaqdır. Necə deyərlər, biz biriksə, dünya bizə kiçikdir.

Qabaqda Nizami Gəncəvinin heykəli var, muzeyin divarlarından baxan bir dəstə ulu şair isə ustadın hüzurunda poz verir. Bu məkan Şeyx Nizaminin səltənətidir, amma hökmündə bircə muzey qalıb.

Həzrəti biznesin saksauulları boş qalan yerləri kölgələyiblər.

Qayğılar qumunda ağnayan şəhər isə dollar yaşılının ritminə takt tutmağa məhkumdur.

Misterlər və müsyolar üstümüzə dollar yaşılı ilə gəlirlər.

Hücum var üstümüzə, hər tərəfdən hücum var.

Çox şeyə şahiddir bu qala divarları...

Bir vaxtlar burda, palma parkında Nizaminin “Yeddi gözəl”inə bir abidə quraşdırmışdılar. Sasani sarayının yeddi mələkəsinin daş baxışları öz qədim ehtiraslarını qarşılarında çağlayan fontanın sərin sularında soyudardılar.

Ehtiras və suyun doğurduğu enerji öz ətrafına çoxlu gənc toplayardı.

Bu sevginin hələ öz əsrarını qoruduğu zamanlarıydı.

Biz sevmək üçün yaşayar, yaşamaq üçün sevdədik. Sevda yangılarından mənalı bir şey varmı insanın yaşamında? Duyğularımıza yangılardan yana yasa vermişmi Tanrı?

Sənin könlündəki sevda dəni yangı dəyirmanında üyüdüldür, seviş sobasında bişir və sən sevgidən bişirilən bu çörəkdən tamsına – tamsına Sevgi fontanına doğru gedirsən.

Sonra da arzularının toranını aydınlatmaq üçün cibindən çıxarıb qəpik atırsan hovuzdakı sulara, sevda ilahəsinə nəzir atırsan ki, sevginin fontanı daha da çox çağlasın...

İndi, Nigar Rəfibəyli və Rəsul Rza küçələrinin qovuşduğu məkanın yanında, Şeyx Nizami səltənəti hövzəsində mən böyük sevgilər barədə düşünürəm. Beynimdə misrələr yaranır, yanımda Muzam da var. Qaraxanlı Talıbın və Taissanın oğlu tovuzlu Elxan Zal Bakının nəğmələrini belə yaradır:

anam Taissanı zikr edirəm mən,
kainat ovcumda nöqtə sayağı,
sevgi fontanları həzz verir mənə,
mənim sevdiklərim ilahələşir.

Bura Nigar Rəfibəyli küçəsi. Zəngin supermarket vitrinlərindən manekenlərin baxışları gecənin əsrarında qızğın dəvələr kimi boylanır.

Xalq arasında “Torqovı” adıyla məşhur olan Nizami caddəsi Bakının ən ecazkar küçəsidir, bura sevgi ilahəsinin hökmündədir. Burada hər yanda sevgi ətri var, burada bütün görüntülər könül rəngindədir. Xüsusən də gündüz saatlarında. Amma indi gecədir, binaların sinəsində almaz kolye kimi parıldayan reklam işıqları, beton cəngəlliyə bənzər şəhərin üstünə çökmüş qaranlığın zəhmli vahiməsində ürkək ahu kimi görünür.

Mən reklam işıqlarının və ulduz yağışının səssiz musiqisi altında dənizə doğru addımlayıram. Orada “yovşan qağayılar”ın yakamoz parıltısında dalğa rəqslərini seyr edəcəm. Atəşgahlı anılarda Ötükən havalarını yaşadan Bakının ruhu, böyük Xəzər xaqanlığının mistik ritmlərini qağayı nəgməsi şəklində yaşadan bu dənizdən əsrlər boyu güc alıb. Mən doğma sahillərdə anamız Umayın şənində səssiz himnlər oxuyan qağayılarə doğru gedirəm. Yazıçı dostum Elçin Hüseynbəylinin “yovşan qağayı”larına doğru. Onların uçuşlarında bir kauçuk ləngəri var.

Burnum yovşan qoxusu axtarışındadır, düşüncəm qağayı kimi uçunur. Mən yovşan iyini çox sevirəm, mənə elə gəlir ki, bu qoxu həmişə mənimlə olub. Bəlkə də, hansı babamsa (bəlkə də, nənəm) yovşan kolunun üstündə bətnə düşüb. Biz bozqır millətiyik və bir Allah bilir, neçə nəslimiz yovşan kolunun ovsunlu qoxusuyla mayalanıb. Neçə dünya fatehi toxumu göydən göndərilən bu sirli kolların üstündə dünyaya gəlib. Bu qoxu Bakıda neft iynə qarışsa da, Turan çöllərindən Qızıl Alma sevdasını yelli dalğa atları belində gətirən xəzri içimizə yovşan qoxulu bir sərinlik çiləyir. Və həsrətin gil kitabları düşüncələrimizdəki unutulmuşluq yangılarını lövhələr üzərinə çiviləyir.

Belə bir misra düşünürəm: “Göy səma altında, yovşanlı bir yataqda bir vaxt bətnə düşüb şanlı Atilla”. Fəqət indi Atillalar doğulmur, çünki adamlar yovşan iyini unudublar, indi düşüncələr də qağayı uçuşlu deyil. Üç tərəfi bozqır olsa da, indi Bakıda step havası duyulmur. Bakı oturaqlığının ətalətindən ırlaşıb, o çox həvəssiz və yorğundur. Neft pullarının törətdiyi hərəkət və qalxınma görüntüsü tamam parıltısızdır, çünki bu hərəkətin mayasında yovşan qoxusu yoxdur. Yovşan iyi çatmır bu şəhərdə, qağayı düşüncə çatmır. Mən sahilə doğru gedirəm – yovşan qağayıların uçuşuna baxmağa. Onlar da yovşan iyi kimi dosdoğmadı, dosdoğma. Və bir qalib xəzər süvarisi sayaq yağma həvəsi keçir könlümdən...

Sentyabr sıcağında addım-addım gəzimmələr həvəsinə doğru irəliləyən insan selinin baxış təbəssümü çox sönük görünür. Beynimdə məmur qabiliyyətsizliyinin bu yerin aurasından sildiği rənglərin pıçıltılarının dolaşdığı bir andı. Və gözəlim Muza qənşərimdə dayandı. Duyğular qasidi, bir əşar busəsi – bu sözü, bu səsi O verdi, mən aldım...

sel kimi axır izdiham,
meydan top model sərgisi,
qonub eşqli dodaqlara
boyalı reklam şərqisi.

daş cəngəllik səhnəsində
rejissorsuz bir teatr.
bura bizim Brodveyimiz,
bura bizim Monmartır.

Dayandığım nöqtə bəxtiyarlıq hücrəsinə və sevgi fontanına açılan bir yolun girişidir. Bura muzaların busəsindən tamsınmış iki sevdalı insanın maddi dünyada qovuşa biləcəkləri mistik bir nöqtədir. Sevgilər fontanına gedən yoldur.

Sənin könlündəki sevdə dəni yangı dəyirmanında üyüdüldü, seviş sobasında bişir və sən sevgidən bişirilən bu çörəkdən

tamsına – tamsına Sevgi fontanına doğru gedirsən. Həyatının ən şirin anlarını xatırlayırsan.

Sevgilər fontanı sevgilərdən doğar...

Dan tanrısı hər səhər şam yandırır Sevgi fontanının şəninə.

sevgilər fontanında
şəkillənmiş eşq anı.
bir az mərhəmət çilə,
anamız Mehri Banu.

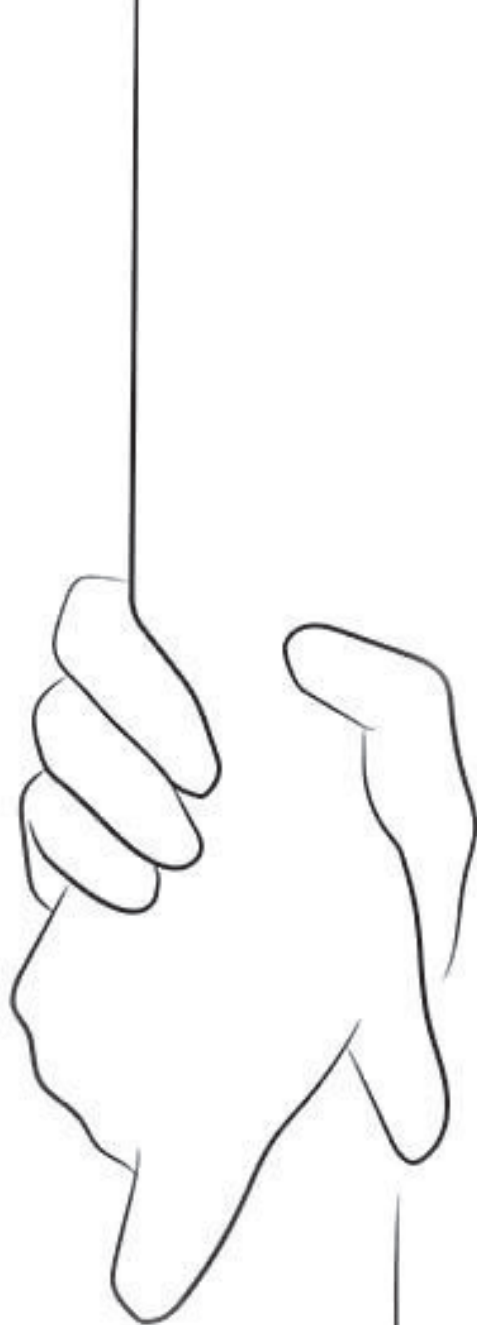
yağlı pıçıltılar
qalxır gizli qatlara.
şəfqətli su şırnağı
yaşam verir otlara.

kuruş atırıq suya –
ilahə qır ovsunu.
taleyin mələkləri
bəxtimizə ov sunur.

bura bizim Bakımız,
yaşamı həvəslidir.
könlümüzün rübabı
cənnətquşu səslidir.

aşiqlik ritmindədir
türk əsrinin modası.
bizə mesaj göndərir
işvəli eşq odası.

Hələlik isə fontanlar çağlamır. Adamların bənizləri azcana hüznlüdür. Nigar Rəfibəyli 24-də bir zaman Bakının rənglərindən doğulan saqqallı və saqqalsız rəssamların rəngarəng rəsmlərinin yaratdığı xoş əhval aurasından əsər-ələmət qalmayıb. Dollar yaşılından başqa rəng tanımayan rəngsiz məmurlar buranı da rəngsizləşdirdilər. Yaşatdığımız sevdə anları kenquru həvəsi ilə hoppanışır.



Süleyman **ABDULLA**

BİR KİTABLIQ ŞEİR

Bir rəzəsiz qapı keçdi
ömür dediyim yerdən,
Yağış döyən libasımı geydim
torpaq rəngində.
Gözlərində od aradım
yandırmağa özümü,
Demə, bir ovuc kül idim
küləklərin cəngində.
Bu dünyada heç nə dəyməz
bir udumluq nəfəsə,
Son budaqda son ümidtek
çatlayıb bağı qan nar.
Qəfil məndən çıxıb getdi
qaranlığın zil vaxtı
Ürəyimdə daşdığım doğma,
qərib adamlar.
Yox, özümlə götürmədim
nə bir ünvan, nə bir ad,
Daha niyə köks ötürüm
sonda ölüm-itimsə.
Bir atılmış daxma düşün,
bir tavan – yağış daman,
İndi məndə nə ürək var,
nə üşüyən bir kimsə.
Adamları mümkün deyil
qorumaq son ümiddən,
Saatların vərdişidir sabahlara qurulmaq.
Hər adama qismət deyil ölümlərin kralı,
Sevgi kimi gözəl olur ürəyindən vurulmaq.
Dan yerinin sazağında qapadıram kitabı,
Kimsə mənə dərs keçməsin nə insafdan,
nə dindən.
Məqamıdır, indi gətir üfürməyə külümü,
Bir rəzəsiz qapı keçdi
dünyanın gözlərindən.

ÇƏTİN ŞEİR

Nə var ömrü yaşamağa lal, kar, kor,
Hər gün qada yaşamaqdır çətini.
Bir əli yağ, bir əli bal, – asandı,
Zəhər dada yaşamaqdır çətini.

Kasıb düşdük əcəllərin zəngində,
Yüyrək keçdik addımların ləngində.
Ömrü-günü timsahların cəngində
Verib bada yaşamaqdır çətini.

Nə işin var fələklərin işiylə,
Mərd adamsan, vuruş-barış kişiylə...
Ən yaxşısı dırnağıyla, dişiyə
Çatıb ada yaşamaqdır çətini.

Hər boğazdan çətin keçən loxma ol,
Düşməninə qara dərd ol, boğma ol.
Ya özün ol, ya özünlə doğma ol,
Uyub yada yaşamaqdır çətini.

Hər ağrıya sinə gərər dağ adam,
Qara günü çətin görsün ağ adam.
O dünyada necə desin sağ adam,
Bu dünyada yaşamaqdır çətini?!

SÖZÜN AXŞAM BAZARI

Hələ soyuqların zamanı deyil,
Havalar istidir, aralar sərin.
Nə söz vaxtı çəkir, nə də vaxt sözü,
Bazar günü imiş tərəzilərin...

Heç vaxt düzgün olmur pulla ölçülən,
Birin fəhmi var, birinin zəhmi.
Üz-üzə dayanıb halallaşmağa
Alanın pulqabı, satanın rəhmi.

Sözü ucuzluğa getməyək daha,
Qulaqla ölçülməz bu yerdə darı.
Kimə deyəsən ki, bazardır bura,
Olmur bazar günü axşam bazarı.

ELƏ VAXT GƏLƏR Kİ...

Bu haqsız zamanın dəyişəsi var,
Yetişər çoxunun kiçilən günü.
Bir ömür şaqqanaq çəkəni ağlar,
Hıçqırıq boğanın gələr şən günü.

Arazın suları axar aşığıdan,
Topuq isladarıq yenə Kür boyu.
Hərənin ölümlük bir səbəbi var,
Mən sözdən ölmüşəm bir ömür boyu.

Vardır çox keçənin ümid hələsi
İçilmiş çox andın amanı gələr.
O qədər dilək var vaxtı gələsi,
Bir də vaxt olar ki, zamanı gələr...

Üzü Xeyirəyik qarışanda şəhər,
İşığa çıxası var daha bir gün.
Bizim də yolumuz zülmətdən keçər,
Çıxar zil gecədən sabaha bir gün.

Bizim də haqqımız çatır xoş günə,
Yarasmaz adama eyləsə giley.
Zamanın təkəri dönər düzünə,
Elə vaxt gələr ki, dəyişər hər şey...

ÇATMAZ

Deyirlər, bu dünya əvəz-əvəzdir,
Amma əvəz var ki, əvəzi çatmaz.
Haqqı çatanların hesab çəkməyə,
Sonacan saymağa nəfəsi çatmaz.

Kim saldı rastına tuşu, demirəm,
İstilər aparar huşu, demirəm.
Başına qonası quşu demirəm,
Bir qərib nəğmənin qəfəsi çatmaz.

Sabahı nura ver, axşamı şəhər,
Sənəndən bir gözəl var mı gül dərə?
And içib yeməyə çatar min kərə,
Vüsala sonuncu dəfəsi çatmaz.

ƏSƏN ŞEİR

Ömürdü, çoxunu vermişik yelə,
Özümüz bilmədən meh kəsə əsir.
Dilimdi titrəyən bir ad gələndə
Ən həlim küləkdə şəh səhə əsir.

Gözümdə süzülən ağ yuxu tülkü,
Eşq adlı verginin butası gülmü...
Nəsə ürəkdimi, qəlbmi, könülmü,
Sənəmin altında, eh, nəsə əsir.

Saymaqla tükənməz dünyanın qumu,
Səhranın bətninə əkdim eşq tumu.
Yatırtmaq istədim nalə arzumu,
Oyanıb istəyir ah əsə, əsir.

ÜZÜ QÜRUBA

Batırsansa, nə fərqi var,
– dənizdimi, səhramı...
Cəsədinə daraşacaq ağ qarışqa,
ağ balıq...
Dərya olsun, ya bir damla boğulmağa,
ya da qum,
Su içində kim geyinir
ümidindən arxalıq?..

Qurtulmağa kömək olmaz
xilasedici kəmə, r,
Ümmanlarda ağ dəvə var,
səhralarda ağ gəmi.
Heyrət etmə
susuzluqdan pörşələnsə dalğalar,
Ürəyindən keçən nədir, –
odda buzlu kilkəmi?

Bəlli deyil bu dünyanın
üzüləni, üzəni...
Bir damla su,
bir dənə qum olduğum.
Tanrı necə yaradıbsa,
yaşarıq bu düzəni,
Su üzündə şəkil qalmaz,
şəkil altındasa qum.

Fırtınalar qopacaqsa,
çəkinməyə səbəb yox,
Mənim canım torpaqlıqdır,
nə suluqdur, nə qumluq.
Səhralardan, dənizlərdən
keçməsəm də, sinəmdə
Daşıyıram ürək boyda
vətən adlı sorumluq...

Gücüm çatsa ümmanlarda üzməyə,
Qanad tapsam ənginlikdə süzməyə...
Dizimdə güc, səhralardan keçməyə...
Canımda tab, özümə yurd seçməyə...
Ürəyimdə sevgi çağlar batmağa,
Səbrim çatsa son arzuya çatmağa.
...Və batmaqsa, qər q olaram özümdə...

BİR SƏSDƏN ÖZÜNÜ...

Bir səsdən özünü asmışdı qəfəs,
Həsrətdən keçirdi qurbətin yolu.
Gələcək deyilən gəlmədi asan
Seçdik gediləcək ən çətin yolu.

Adamı gözündən edir ümidi,
Günü qara idi gözü ağların.
Qan da sağılmışdı kökünə kimi,
Yolu yorğun oldu ən uzaqların.

İsti yatağından küsmüşdü yuxu,
Yüzdümü, mindimi?..
İtmişdi haqq-say.
Hıçqırıq kimi ydi axar su səsi,
Xəzəl yağışında islanırdı çay.

Sıxırdı adamı geniş üfqlər,
Gecənin başına dardı aləmi.
Küləyin ovcunda saat kimi ydi
Budaqla yarpağın ayrılıq dəmi.

Gedənin hamısı düz deyil, dostum,
Dizə dayanan yol yaman dik idi.
Buz kimi saxlamaq olmur ürəyi,
Vaxtın ən soyuğu sənsizlik idi.

Daha havadan da olmur baş açmaq,
Sanki tükənmişdi almağa nəfəs.
Susub dayanmışdı bir alabaxta,
Bir səsdən özünü asmışdı qəfəs.

**Şəbnəm MƏMMƏDOVA**

ÖMRÜNÜ ELMƏ VƏ NƏZƏRİ TƏNQİDƏ HƏSR ETMİŞ ATAM

Həyatda əsl səadət qələm sahibinin xalqına, millətinə xidmət etməsidir. Bu sözlər təkcə böyük bir həqiqəti ifadə etmir, həm də həyatını, elmi-nəzəri, ədəbi-publisistik yaradıcılığını uzun onilliklər boyunca gənc nəslin inkişafına, etnik-millili düşüncənin formalaşmasına həsr etmiş, türk dünyasının ədəbi-mədəni irsini bütün coğrafiyalara yorulmadan yayan filologiya elmləri doktoru, professor Nizami Tağısoyun fəlsəfi, estetik, etik, psixoloji və mənəvi-mədəni mövqeyini səciyyələndirir. Bu gün bütün həyatını ədəbi-nəzəri məsələlərə həsr etmiş elm fədaisi olan atam Nizami Tağısoyun 75 illik ömür yolu, sadəcə, rəqəmlərin arxasında duran əzab-əziyyətli illərlə deyil, həm də dəyərlərlə, sözünün və elmi yaradıcılığının gücü ilə ölçülür. 75 illik bir ömür heç də yalnız hər hansı bir yaşın tamamı deyil, milli məfkurə və türkçülüüyü həyat amalı seçən bir ziyalının, elm və düşüncə insanının uzun illərə söykənən göz nurunun, zəhmət yolunun, parlaq mənəviyyatının və ədəbi-estetik baxışlarının əlamətdar bayramıdır. Zamanın axarında elə insanlar olur ki, bu, yalnız onların yaşadıkları ömürlə ölçülür. Lakin elələri də olur ki, bu, onların heç də öz ömür illəri ilə ölçülmür. Onların yaşadığı, yaratdığı, düşündüyü,

yazdığı hər şey xalqının və millətinin yaddaşında daşlaşır. Elmin sərt məntiqi ilə bədii təfəkkürün incəliyini və itiliyini özündə birləşdirən atamın həyat yolu ibrətamızdır. Nizami Tağısoy yüksək mənəviyyat sahibi, səmimi və sadə insan kimi tanınır, parlaq intellekti ilə fərqlənir. Atamın həm ailə, həm də ömrünün çox hissəsini keçirdiyi ali məktəb auditoriyalarında və AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda qazandığı nüfuz, nəsillər arasında qurduğu körpü onun əsl ziyalı obrazını tamamlayan cizgilərdəndir.

Uşaq yaddaşında atam. Atamın gənc yaşlarından başlayan elmi və yaradıcılıq fəaliyyəti illər keçdikcə onu türk xalqları ədəbiyyatının tədqiqatçıları arasında tanınmış simalardan birinə çevirdi. Amma mənim üçün o, öncə evimizdəki sükutun içində kitab vərəqləyən, ağ vərəqlər üzərinə fikirlər səpən, qələmə sonsuz ehtiram göstərən bir ata olaraq yaşayır. Sözün əsl mənasında, mən atamı yazı mənası arxasında daha yaxından tanıdım. Hər səhəri əlində qələmlə oyanması, gecələri kitabxanası ilə baş-başa qalması sübut edir ki, alimlik peşə deyil, həm də hər şeydən öncə, zəngin erudisiyalıların həyat və yaşam tərzidir.

Mən hər zaman fəxr etmişəm ki, atam ən ali adın – müəllim adının daşıyıcısı, professorudur. Amma o, sadəcə, müəllim deyil, elmdə doğru yol göstərən, elmi sözə böyük

dəyər verən, düşünməyi öyrədən, məntiq-
li təfəkkürə yol açan, zamanı bütün tərə-
fləri ilə anamlı edən bir yol bələdçisidir.
Atamın tələbələri bu gün ölkənin müxtə-
lif yerlərində, müxtəlif vəzifələrdə çalışır.
Onun ömür yolu elmi düşüncənin sonsuz
gücünə söykənən çoxşaxəli elmi fəaliyyəti
ilə bərabər, həm ailəsinə, həm cəmiyyətə,
həm də türk dünyasına xidmət edən bir in-
sanın ömür yoludur.

Elmin və sözün cəfakeşi. Atam 40
ildən çoxdur ki, Bakı Slavyan Univer-
sitətinə çalışır. Bu müddət ərzində o,
yüzlərlə, minlərlə gəncə, sözün həqiqi
mənasında, elmin sirlərini açmış, onlarla
magistr və doktorantın elmi rəhbəri olmuş,
həm pedaqoji, həm də elmi fəaliyyətində
nəzərəcarpacaq ardıcıl uğurlar əldə et-
mişdir. O, tələbələrinə yalnız nəzəri biliklər
deyil, həm də şəxsiyyət, türkçü, millətçi və
beynəlmiləlçi olaraq formalaşmağı öyrədir.
Elə buna görə də onun elmi fəaliyyəti
həm milli, həm də türkoloji ədəbiyyatın,
ədəbiyyatşünaslığın inkişafında silinməz
izlər qoymuşdur. O, türkoloji ədəbi fikrin
dinamikasında, ədəbiyyat nəzəriyyəsi,
tənqid tarixi, klassik və müasir ədəbi-
yyat, bədii mətnlərin fəlsəfi-estetik təhlili
istiqamətində dəyərli və nəzərəcarpacaq
rol oynamışdır. Onun əsərlərində yalnız
faktların sadalanması deyil, həm də fikrin
analitik dərki, ideyanın kökündə dayanan
mənaevi qatların açılması dayanır.

Əsərlərində dil və üslub məsələlərinə
xüsusi həssaslıqla yanaşma, şair və
yazıçıların fərdi üslubunu sistemli və
konseptual şəkildə təhlil etmə qabili-
yyəti atamın təqdir olunacaq tədqiqatçı
obrazını və özünəməxsus dəst-xəttini for-
malaşdırmışdır. Onun qələmindən çıxmış
monoqrafik araşdırmalar, dərslər vəsaitləri,
elmi məqalə və materiallar onu təkcə
Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı üçün deyil,
türkoloji ədəbiyyatşünaslıq məkanın-
da, tərcümə nəzəriyyəsi sahəsində çalışan
mütəxəssislər üçün də dəyərli tədqiqatçılar
sırasına qoymuşdur.

Elm və sənəti özündə birləşdirən ömür

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı məka-
nında öz dəst-xətti, dərin elmi yanaşma-
ları və yaradıcı enerjisi ilə seçilən ədəbi-
yatşünas-alim, professor Nizami Tağısoy
zəngin elmi və bədii irsi ilə türkoloji
ədəbiyyatşünaslıq tariximizdə də mühüm
yer tutur. Onun çoxşaxəli fəaliyyəti Azər-
baycan ədəbiyyatşünaslığının inkişafına,
eləcə də türk dünyasının ədəbi-mədəni ir-
sinin tədqiqinə dəyərli töhfələr vermişdir.
Atamın qələmindən çıxmış əsərlər həm el-
mi-nəzəri, həm də bədii-estetik baxımdan
diqqətəlayiqliyi və tədqiqat yönümlülü-
yü ilə seçilir, poetik tərcümə nəzəriyyəsi,
türk xalqları folkloru və ədəbiyyatı, ədəbi
şəxsiyyətlərin yaradıcılığı, müasir ədəbi-
yatımızın, həmçinin türkoloji ədəbi-
yatşünaslığın aktual problemləri onun elmi
maraq dairəsində daha öncül mövqedə
dayanmaqdadır.

Atamın bədii yaradıcılığı ilə poetik
duyum tərzində poetikadakı lirizmlə
fəlsəfi düşüncə ustalıqla birləşdirilir. Bu
baxımdan onun qələmə aldığı “Axtara-
caqsan məni” (2000), “Bəlkə, dünya öz
yolunu çaşıbdı” (2004), “Moy Azerbay-
djan” (2018) kimi lirik-nostalji ovqatlı
əsərlərində oxucunun mənaevi dünyasına
nüfuz etməni hədəfləyib onları düşündürən
məqamlar daha maraqlı təqdim olunur.
Onun təfəkküründən süzülüb gələn şeirlər
yalnız lirizm ilə deyil, həm də müəllifin
ictimai mövqeyini əks etdirən fəlsəfi bax-
ışlarla zəngindir.

Etnopoetika və etnik mədəniyyət
məsələlərinə həsr etdiyi “Etnos və epos:
keçmişdən bu günə” (2010) və “Şilyan
özü, sözü – çeşmənin gözü” (2009) kimi
əsərlərində müəllif folklorun dərin qat-
larına nüfuz edərək xalqın etnomədəni
keçmişini canlandırıb.

Nizami Tağısoyun oçerk janrında
qələmə aldığı “Səftər Həsənzadə. Vətən
həsrətli, barıt qoxulu sətirler” (2009) ki-
tabıyla Böyük Vətən müharibəsində iştirak

edib yaralanmış dogma dayısının əsərlərini ilk dəfə olaraq ədəbiyyat tariximizin yaddaşına ötürməsi də gərəkli ədəbi-estetik hadisədir. Kitabda Səftər Həsənzadənin yurd, vətən sevgisi ilə süslənmiş humanist poetik düşüncəsinin və həssas duyğularının oxuculara üzgün notlarla çatdırılması da insan hisslərinə təsir edən keyfiyyət kimi diqqətçəkəndir.

Atamın ədəbiyyat nəzəriyyəsi və tərcüməşünaslıq sahəsində “Poetik tərcümə” (2001), “Nəsrin axarı: zaman və məkan konteksti” (2008), “Meyxanənin poetikası” (2011), “Elçinin “Baş” romanı struktur-funksional təhlil müstəvisində” (2017), “Nəsimi dini-fəlsəfi təlimində Haqqın və insanın dərkisi” (2020) və s. kimi analitik üslublu və nəzəri-estetik səciyyəli əsərləri müasir ədəbiyyatşünaslığımızda yeni yanaşmalara rəvac vermək missiyasını daşıya biləcək mühüm tədqiqatlardandır. Bu əsərlərdə müəllif yalnız tarixi hadisə və faktları sadalamaqla kifayətlənmir, həm də ədəbi-tarixi hərəkətin və dinamikanın dərinliklərinə enməklə öz nəzəri baxışlarını konseptual təhlillər müstəvisinə çıxır.

Atamın tədqiqatçı-alim kimi fərdi keyfiyyətlərindən bəhs etdikdə onun türkoloji ədəbiyyatşünaslıq və ədəbiyyat tarixçiliyi sahəsindəki araşdırmalarından da yan keçmək mümkün deyildir. Onun “Qaraqalpaq xalq nağılları” (2006), “Qaraqalpaq ədəbiyyatı” (2007 – rus dilində, 2015 – Azərbaycan dilində), “Qaraçay ədəbiyyatı” (2016), “Qazax xalq qəhrəmanlıq dastanı “Koblandı-batır”” (2017), “Alaş-Orda: qazax dövlətçiliyinin tarixində əhəmiyyəti” (2018), “Muxtar Auezovun yaradıcılığı: ənənədən novatorluğa” (2019) və başqa bu kimi tədqiqatları türkoloji elmə bəxş etdiyi əzəmətli nümunələrdir. Bizim onunla birlikdə hazırlayıb təqdim etdiyimiz qaraqalpaq ədəbiyyatının klassiki “Hacmiyaz. Şeirələr” (2020) adlı kitabda şairin poeziyasından təqdim etdiyimiz tərcümələr orijinal mətndən çevrilmiş oxvarlı və naxışlı poetik mətnlərə kamil mütərcim və nəzəriyyəçi-

praktik kimi yanaşmanı sübut etməkdədir.

2022-ci ildə öz təşəbbüsümlə tərtib etdiyim atamın elmi irsinin sistemləşdirilmiş güzgüsü “Biobibliografik göstərici” (2022) kitabında professor Nizami Tağısoyun zəngin çoxcəhətli elmi və yaradıcılıq irsinin mənzərəsi təqdim edilmişdir. Göstəricidə atamın çoxillik elmi-pedaqoji fəaliyyəti, elmi rəhbərlik etdiyi dissertasiya işləri, opponentliyi, müəllifi olduğu monoqrafiyalar, məqalələr, iştirak etdiyi beynəlxalq və respublika miqyaslı konfrans, simpozium və tədbirlər, aldığı mükafatlar, fəxri adlar ardıcılıqla təqdim edilmişdir. Bu göstərici yalnız bir alimin elmi irsinin mənzərəsi yox, həm də yaradıcılığının monumentallığını və əhatəliliyini nümayiş etdirməkdədir.

Böyük məsuliyyətlə deyə bilərəm ki, professor Nizami Tağısoyun yaradıcılığı nəinki Azərbaycan elminin və mədəniyyətinin, həm də türk xalqları folkloru, eposu və ədəbiyyatının zəngin mənəvi xəzinəsidir. Onun qələmindən süzülən hər bir əsər elmi dəyər ilə yanaşı, həm də əvəzsiz estetik və ictimai mahiyyət daşıyır. Elmi-nəzəri irsi gənc tədqiqatçılar üçün yol göstəricisi, istiqamətverici mənbədir. Bu zəngin irsə nəzər saldıqda görürük ki, Nizami Tağısoy müəllim və alim olmaqla Azərbaycan elminin və türkoloji ədəbiyyat tarixçiliyinin şərəfli salnaməsinə adını böyük hərflərlə yazdırmış şəxsiyyətdir.

Atamın daxili aləmi və ziyalı kimliyi

Nədənsə mən daim düşünürəm ki, atamın mənəvi-estetik xarakteri ilə onun söylədiyi fikirlər və yazdığı əsərlər arasında maraqlı bir harmoniya var. O, düşüncəsində olduğu qədər davranışında da aydın, sözündə olduğu qədər həyatında da məsuliyyətlidir. Onun sadəliyi, səfligi, dürüstlüyü, emosionallığı, həqiqətə söykənməsi, bütövlüyü ilə danışığı həmişə bir-birini tamamlayıb. Bu, onun düşüncəsinə hopmuş mənəviyyatının təzahürüdür. O, insanlara təkcə öz elmi ilə deyil, həm də haqqa-ədalətə söykənməsi ilə

örnek olmaqdadır. Ailədə qayğıkeş, sevən bir həyat yoldaşı, sadıq bir dost, etibarlı həmkarlığı ilə seçiləndir. O, elmin ziqzaqlı zirvəsinə yetərinə yüksəlsə də, heç bir halda insanlara yaxın olmaqdan, onlarla ünsiyyətdən kənarda qalmamışdır.

Bütün pedaqoji və elmi həyatını Bakı Slavyan Universitetində xərcləsə də, o həm də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun baş elmi işçisidir. Burada apardığı araşdırmalar klassik, eləcə də müasir ədəbiyyatın elmi-nəzəri əsaslarının öyrənilməsi, müasir ədəbi prosesin təhlili və ədəbi tənqid problemlərinin inkişafı baxımından böyük əhəmiyyət daşıyır. Çünki o, bütün elmi fəaliyyəti ilə instituta nüfuz gətirən tədqiqat əsərləri yazmış, ədəbi-nəzəri fikir tariximizdə özünəməxsus yer tuta biləcək fərdi təfəkkür sahiblərindəndir.

Atam Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, "Qızıl Qələm" mükafatı laureatı, Əməkdar müəllim və digər çoxsaylı mükafatlara layiq görülməsi ilə yanaşı, həm də çoxcəhətli publisistik fəaliyyəti ilə tanınır. Onun qələmindən çıxmış yazılar dövrü mətbuatda, ədəbi jurnal və qəzetlərdə ardıcıl olaraq işıq üzü görür. Qələm sahibi kimi milli-mənəvi dəyərlərə, ictimai-sosial problemlərə həssaslıqla yanaşması, dərin müşahidə və özəl yanaşma qabiliyyəti ona geniş oxucu auditoriyası qazandırmışdır.

Ailəmizdəki professor

Əksər insanlar alimləri uzaq, bir qədər soyuq, ciddi insanlar kimi təsəvvür edirlər. Atam ailəsinə və milli-mənəvi ənənələrə sadıq bir insandır. Onun ailəsindəki münasibətlər, övladlarına verdiyi tərbiyə və insani keyfiyyətlər də həyat yolunun, şəxsiyyətinin ayrılmaz bir hissəsidir. O həm bir ata, həm bir müəllim, həm də bir vətəndaş kimi hər zaman ətrafındakılara nümunə olmuşdur. Atamın zərəfatları, incə müşahidələri ailəmizin sükutuna hər zaman

sevinc və xoşbəxtlik qatmışdır. Mən onun səsi ilə sakitləşmiş, sözü ilə yön tapmış, varlığı ilə özümü hər zaman təhlükəsiz və qürurlu hiss etmişəm. Atam bizim evin ən səssiz, amma ən möhtəşəm səsidir...

Atamın yazı masası mənim üçün, sadəcə, mebel deyil, orada doğulan fikirlər, səssiz gecələrin sabaha açılan ümidləri, bəhrəsi olan cümlələr bizim evin ruhuna çevrilib. Bəzən onun masasının üstündəki qeydlərə baxanda sanki bir ömrün ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq istiqamətində xərclənən izlərini görürəm. O izlərdə zəhmət, sədaqət, əzmkarlıq, əlbəttə ki, elmə sonsuz sevgi görünməkdədir. Onun ömrünün təqvimini çap etdirdiyi məqalələrlə, oxuduğu mühazirələrlə, yazmış olduğu elmi əsərlərdə formalaşmış. Odur ki, mən atama uzun və sağlam ömür, könül rahatlığı və həmişə olduğu kimi, nəzəri-fəlsəfi düşüncələrini ifadə etmək üçün ləyaqətli və parlaq, könlümüzü xoş edən urvatlı ömür arzu edirəm. Ata, sənin düşüncən, dərin təfəkkürün, ədəbi-fəlsəfi sözün, fikrin, müdrikliyin, aliliyin səni layiqincə dərk edən insanlara daim ziya bəxş edəcək! Yubileyin mübarək!





Cavid FƏRZƏLİ

QANA BATMIŞ YUXU...

*Polad Həşimovun doğma xatirəsinə
həsr olunur...*

Bir uşaq yuxu görürdü,
üzünü təbəssüm ıldırımı bürümüşdü.
Müharibənin beşiyində...
Mərmə səsi yelləyirdi əllərini,
yetim gecələr yuxu yoğururdu
pərdələrin gözlərində.

Mərmilər ayaq açıb yeri yirdi
bir qızın saçlarının yaddaşında.
Bir ana yaylığı güllələnmişdi
bayraq kölgəsində...
Tanrı dilini öyrənirdi kəpənəklər,
Ölümü əzbərləmişdi Vətən.

Səhərin gözlərini uşaqlar açma bilmədi...
Ana küçələr danışdı:
– Əllərin səngərin atasıdır.
Bir duman bağırır
ayaqlarını...
Torpağın kürəyi
heç vaxt yerə dəymir,
arzular içində yatır
çarpayı.

Hər ata, bir oğul
hərfləri unutmışdu
xəbər başlığında...

Ovuclarında xəyanət gizləyir
səngər baharı,
buludlar boylanır
çiynlərindən...

Analar göz yaşından silah düzəldir
yuxusuz pəncərəsinin qarşısında.
Hər günün qapısı barmaqlarından günəş
damır məmləkətə...

Bir uşaq yuxudan ayılır indi,
qanadları boş yellənir hər evin...

Küçəmizdə ürəyi yerə dağılır
fotoşəkillərin,
soyuq baxışların gözünü çıxarır
daşürəkli lövhələr...

Şəhərin qorxaq küçələrində
Polad yağışlar yağır
ağacın köynəyinə...

Ürəyindən qızılgül dərir küçələr indi...
Uşaq yuxular böyüyür,
xoşbəxt oyuncaqların gözündə
qarışır çinar boyuna...

Ayağını itirmiş yollar
taleyin çəkmələridir.
Soyunur ayaqlarını qırmızı şəkillər...
Uşaq yuxusunu yırgalayır bir payız.
Ayılır uşaq pəncərələr,
ayılır kağız yuxusundan...

Uşaq buludlar dil tapa bilmir danışa.
Bu səhəng
yuxunu əlindən salıb sındırır...
Nar üzlü ömürə dağılır qız budaqlar,
oğul ağaclar!

İYDƏ AĞACLARI

İydə ağaclarının
küçəyə atdığı
körpə kölgə
iməkləyir yolun kənarında.

Əmlik yağış
gölməçələrin üzünü cırır,
başını itirmiş buludlar
iydə çiçəklərinin üstünə qışqırır.
Ayaqqabılarını çıxarıb
yelkənli dumanların dalınca qaçır
günəşin qovduğu uşaqlar...

Keçmişin üstündə uzanıb
qoca bir budaq,
əllərini seveləyir küləklər.
Bircə göy üzü,
ayaqları unudulmuş buludların
yaddaşını saxlayır.
Axı unudulduqca yox,
unutduqca ölür
ağacların yaddaşı...

Bir pişik, zamanın yırtıcı pəncələriylə
küçələrin yaddaşını daşıyır.
Burda gecə də
öz qaranlığını oğurlayıb
iydə ağaclarının altına yığır.

Qəribdirdi ydə ağacları,
heç doğması yox,
amma hər ömrün üzünü xatırlayır,
başını aşağı salıb
günəşin yerə sərdiyi
yaddaşını yığır.

Hər budağı incikdir,
əlinə balta alan
Ərrəhman kişinin
dizlərinə yalvarır
qız salxımlarıyla...

Yuvası uçur qanadlarının,
qaranquşlar pozur payızın yaddaşını.

İydə ağacları
hələ də çiçəklərini
küçələrin yadına salır,
bir ana sarımtıl ayrılığını
daş ürəklə xatırlayır.
Küləyin içində ağlayan
bir budağını
oxşayır yasəmən divarlar...

Əlləri budaq-budaq
iydə ağacları oldu adamların.

Ərrəhman kişi
iydə ağacları boyda yaşadı,
iydə çiçəklərinin içində öldü...
Qırılmış ydə ağacı
qollarında tabutunu götürdü...

Ölmüş bir baxışın kölgəsində
ətri havadan qopur
ölümü dadmış qız çiçəklərin.

Bir ata
iydə ağaclarının susqunluğunu
küçələrə danışır,
yaddaşı qayıdır
iydə çiçəklərinin...



BİZ QALİB GƏLƏCƏYİK!

Bu gün avtobusda sevimli yazığımız Sevinc Nuruqızının bir hekayəsini oxudum və elə təsirləndim ki, təəssüratımı sizinlə paylaşmaq istədim.

Deməli, bacı-qardaş yemək süfrəsi arxasında müharibədən danışılar, yemək yadlarından çıxıb. Çünki onların atası Vətən müharibəsində döyüşür, anası əsgərlərə xidmət edir. Onların qarşısında iki qaynanmış yumurta və iki kartof var.

Uşaqlar yeməklərini dəsmala büküb analarından xəlvət tez yola düşürlər. Onlar öz paylarını maşınla yoldan keçən əsgərlərə verməyə aparırlar. Həmin gün də çox soyuq, yağışlı hava olur. Əsgər maşınlarının heç biri onların yanında saxlamır. Nəhayət, maşınların ən sonuncusu gəlir. Maşında olan zabitlərdən biri uşaqların paltarlarından düzəltdikləri bayrağı görür, onların həyəcanını hiss edir və maşını saxlatdırır. Uşaqlar sevincək tez ona tərəf qaçır və əllərindəki balaca hədiyyəni həyəcanla zabitə uzadırlar. Kişi bu mənzərə qarşısında quruyub qalır, gözləri dolur. Təbəssümlə uşaqların əlindən hədiyyəni alır və öz-özünə deyir: BİZ QALİB GƏLƏCƏYİK!

Bax əsl yazıçı sözünün gücü budu, başqa nə demək olar, əsər özü hər şeyi deyir. Ona görə mən Sevinci dünya şöhrətli hesab edirəm, elə kifayət qədər uğurları da bunu deyir... Nə yaxşı varsan, Sevinc Nuruqızı!

Mina RƏŞİD

LALƏNİN NAĞILI

İlq yaz günündə qaratikan kolunun yanında bir lalə bitdi. O böyüdü, incə, düyməli boynunu günəşə sarı çevirdi. Günəş laləni salamladı. Lalə yanağında qara xalları olan gözəl bir çiçək açdı və ətrafına gülümsədi.

Onu görən bütün quşlar, böcəklər, çiçəklər sevindilər... Təkcə qaratikan kolu təkəbbüründən tikanlarını çeynədi. Laləyə nifrətlə baxdı... Lalə bunu hiss etsə də, özünü bilməzliyə vurdu. Axı o, qaratikan kolunu da sevirdi...

Düşünürdü ki, bu qısa ömründə ancaq yaxşı işlər görsün, heç kəsə, heç nəyə zərər verməsin. Qaratikan isə bütün günü onu fikirləşirdi. Görəsən, hansı yolla laləni məhv eləsin?..

Bir gün o, tikanlarından ox düzəltdi. Amma külək onun hiyləsindən xəbər tutdu, laləni düşmənin oxundan xilas elədi. Qaratikan yeni bir plan qurmağa başlayarkən lalə öz qısa, mənalı ömrünün sona yaxınlaşdığını hiss edirdi. Amma o bundan heç də kədərlənmirdi. Düşünürdü ki, bu, Yaradanın hökmüdü. Bir çiçək açır, o biri solur...

Lalə gözlərini təbəssümlə yumdu. Onun ləçəkləri son dəfə küləyin nəğməsi ilə havada oynadı və sonsuzluğa qovuşdu. Bir azdan yeni, balaca düymədən qəşəng bir çiçək açıldı və günəşə gülümsədi...

Bəs qaratikan kolu necə oldu? Qaratikan uzun və xeyirsiz bir ömür yaşadı.

Amma hər kəsin bir sonu da var axı. Bir gün insanlar ətrafı təmizləyərkən ona od vurub yandırdılar. Qaratikanın acı tüstüsü başından çıxdı...

XƏYAL GÜCÜ

Selcan adlı balaca bir qız anasıyla kasıb bir daxmada yaşayırdı. O, xəyallar qurmağı çox sevərdi. Məsələn, hərdən uçuq-sökük daxmalarını xəyalında yaraşıqlı bir evlə əvəz edirdi. Ətrafında hər şeyi dəyişərək özünə gözəl bir dünya qurmağı bacarırdı. Buna görə də heç bir ehtiyac onun məsum çöhrəsindəki işıqlı təbəssümə kölgə sala bilmirdi.

Bir gün Selcan yenə xəyal dünyasında harasa çıxıb getmişdi. Gözlərini açanda qarşısında gözəl, yaraşıqlı bir ev gördü. Qız çaş-baş qaldı. Axı bu evi o, xəyalında görmüşdü. Elə bu vaxt evdən bir səs eşidildi: Kömək edin, kömək edin... Selcan evə yaxınlaşdı, qapını açıb içəri keçdi. Evin küncündə yığılıb qalmış qoca qarı onu görəndə sevindi:

– Əlini mənə ver, qalxım, gözəl balam. Nə yaxşı gəldin, səni Allah yetirdi...

Qız nənənin ayağa qalxmasına kömək etdi, ona su gətirdi. Nənə ona təşəkkür edib kim olduğunu soruşdu. Selcan hər şeyi danışdı. Təkcə kasıb olduqlarını söyləmədi. Qadın ona şirin kökələr, dadlı meyvələr verib yola saldı.

Selcan sevinə-sevinə evlərinə gəldi və olanları anasına danışdı. Anası kimsəsiz nənəyə hər gün baş çəkməyi qərara aldı. Ana-bala hər gün gedib ona yardım edirdilər. Bir gün qarı öyrəndi ki, onlar uçuq daxmada yaşayırlar. O, bir vəsiyyətnamə yazdırdı. Bir neçə gündən sonra qarı dünyasını dəyişdi. Məlum oldu ki, nənə Selcanın xəyalında gəzdirdiyi o yaraşıqlı evi və bütün varidatını ona bağışlayıb...

Hə, balaca dostum, deyirlər, nəyi ürəkdən istəsən və ona can atsan, bir gün o arzuna çatarsan...

XEYİRXAH RƏNGLƏR

Rənglər yan-yana düzülmüşdü. Qara rəng yenə ağ rəngə söz atmağa başladı:

– Sən ağappaq turp kimisən. Rəngin elə ağarıb ki, elə bil kimdənsə bərk qorxmusan. Sənə bir ləkə düşsə, çətin təmizlənərsən, ha, ha, ha...

Ağ rəng bu dəfə ona cavab vermək istəmədi. Düşündü ki, onsuz da ona cavab verməyin mənası yoxdur. Qara yenə öz bildiyini edəcək. Ona qoşulduqca daha da həddini aşacaq. Qara isə söz ehtiyatı bitənə qədər danışdı. Axırda gördü ki, ona baş qoşan yoxdur. Pərt oldu...

Bir azdan rənglər əl-ələ verib bir uşaq evciyini rəngləməyə yollandılar.

Heç kəs qara rəngin əlindən tutmadı. “Kobud, qoy tək qalsın” – deyə dostları ondan uzaq durdular...

Rənglər göyçək bir qızcığazın evciyini elə gözəl bəzədilər ki, uşaq sevincindən atılıb-düşdü. Sonra üzünü rənglərə tutub dedi:

– Sağ olun, mənim əziz, mehriban dostlarım. İndi mən qonaq çağıra bilərəm. Gör nə qəşəng evim oldu!

Rənglər yorulmuşdular. Onlar bir ağacın kölgəsində oturub dincəlməyə başladılar. Çəhrayı rəng dostlarına dedi:

– Biz gərək həmişə xeyirxah işlər görək. Gördünüz, balaca qız necə sevindi. Yoxsa qara rəng kimi, ona-buna söz atır. Elə bil başqa işi-gücü yoxdur. Səhər də ağ rəngi incitdi...

Bütün rənglər Çəhrayının dediklərinə şərək oldular. Qara isə boynubükük, tək qalmışdı. Rəngi də lap qaralmışdı. Deyəsən, səhvini başa düşmüşdü. Başını qaldırıb bir kəlmə belə söyləmirdi...

JALƏNİN ƏLLƏRİ

Biri vardı, biri yoxdu, Jalə adında qəşəng bir qız var idi. Jalə həmişə əllərini əzizləyərdi. Ona su verən, çörək kəsən, oyun oynayan, rəqs edən əllərinə bir möcüzə kimi baxardı. Bir gün o, həmişə mehriban olan, birgə çalışan əllərinin mübahisəsini eşitdi. Jalə buna çox təəccübləndi.

Düşündü ki, yəqin, kimsə onları yoldan çıxarıb. Yoxsa əllər heç vaxt mübahisə etməzdilər.

Sağ əl sol ələ deyirdi:

– Sən çox zəif sən. Mənsiz bir işin öhdəsindən gələ bilməzsən. Mən səndən güclüyəm, güclü...

Sol əl incimiş halda ona cavab verdi:

– Sən də mənsiz bir işə yaramazsan. İstəyirsən, Jalədən soruş...

Jalə o anda dilləndi:

– Mənim əziz əllərim, gözəl əllərim, deyin görüm, sizə nə olub ki, mübahisə edirsiniz?

Sol əl dilləndi:

– O, məni bəyənmir, zəif olduğumu söyləyir...

– Sən ona inandın?

– İnanmasam da, incidim, axı mən onu çox sevirdim.

– Sağ əl qızardı, o an özünü tənha hiss etdi və barmaqlarını aşağı saldı.

Jalə iki əlini birləşdirdi və onlara sığal çəkdi.

Əllər kövrəldi və bir-birinə möhkəm sarıldılar.

Jalə artıq söz deyib sağ əli incitmək istəmədi, onsuz da o, səhvini anlamışdı. İndi bu atalar sözünü ona xatırlatmaq qalırdı:

– Dostlar, bilin ki, tək əldən səs çıxmaz. Siz birlikdə daha güclüsünüz!

MƏKTƏBƏ GEDƏN KUKLA

Kuklam danışmır, mənə cavab vermir, amma çox ağıllıdır. Hirsli, kobud adamlardan kukla yaxşıdır, düşünürəm. Hələ altı yaşım olmamış atam dedi ki, sən böyümüsən, bir torba oyuncağımı kəndə, uşaqlara apardı.

Atamdan xəlvət toplanı götürüb gizlətdim. Nə yaxşı, elə eləmişəm. Mənim toplanım çox qəşəngdi. Oyuncaqlarımı başqasına verəndən sonra darıxdım. Bilmədim, nə edim, birdən ağılıma gəldi ki, özümə kuklalar tikim. İndi çoxlu kuklam var. Sizə kuklam haqqında maraqlı əhvalat danışmaq istəyirəm. Mən hazırlığa gedəndə çantamda ağıllı kuklamı da özümə aparmışdım. Anam bunu sonra gördü və gülümsədi. Anamın da oyuncaqlardan, kukladan xoşu gəlir. Deyir ki, oyuncaqlarla oynayan uşaqlar daha mehriban, daha ağıllı olurlar. Onların kiçik yaşlarından gözəl bir dünyası olur. Əksinə, oyuncaqla oynamayan uşaqlar hirsli olur, başqalarını sevmirlər. Bir dəfə də birinci sinifdə oxuyanda kuklamı məktəbə aparmışdım. Kuklama təzə don tikmişdim, onu müəllimə göstərdim.

Kuklam müəllimin xoşuna gəldi.

Məncə, kuklam da məktəbə getdiyi üçün o gün çox sevinmişdi...

MƏNİM GÖZƏL DİNİM

Hazırlığa gedəndə müəllimdən soruşdum:

– Müəllim, “Bismillah” demisən?

Müəllim güldü və soruşdu:

– O nə deməkdi?

– Allahın adıyla! – tez ona cavab verdim.

Evdə bunu eşidəndə hamı güldü. Çünki heç kim müəllimə belə sual verməzmiş. Amma indi bir az da böyümüşəm və həmin suala görə heç peşman deyiləm. Çünki mən dinimizi – İslamı çox sevirəm. Dinimiz bizə yaxşı oxumağı, tərbiyəli olmağı,

doğru danışmağı, bir-birimizə kömək etməyi öyrədir. İslam dininin peyğəmbərinin kim olduğunu blirsiniz?

Muhəmməd (s) İslamın sonuncu peyğəmbəridir. O, çox mehriban, qayğıkeş insan olub. Uşaqları çox sevib və böyükkləri onlara qarşı ədalətli olmağa çağırıb.

VASVASI, PİNTİ VƏ VIRUSUN NAĞILI

Dünyanın dərdi azmış kimi, bu yandan da virus – Covid-19 adlı bəla gəlib onu bürüdü. İndi sizə kimdən deyim, dünyanın dərddini daha da artıran, aləmi bir-birinə vuran iki tip eybəcərdən. Onlardan birinin adı Vasvası, o biri isə tayı-bərabəri olmayan Pintidi.

Bu virusun gəlişi ilə ən çox əl-ayağa düşən Vasvası oldu. O nələr elədi, nələr... Az qala evinin damını-daşını yuyub-üfləyib yenidən yerinə qoysun. Evdə uşaqlar nəzarətə alındılar, tərpnəmək icazəli oldu. Arvad isə, onun işi hamıdan çətin oldu, karantində üzünə bütün qapıların bağlandığı vaxtda dərddən az qaldı havalanıb göyə ucsun. Belə çətin anlarda bir görün necə dəhşətli hadisə baş verdi. Belə ki, Vasvasının evinə Pinti qonaq gəldi. Pinti sanki bir yel kimi bircə göz qırpımında evə daxil oldu. Vasvası gördü, iş işdən keçib artıq. Qışqırıq saldı, ay haray, qoymayın, indi ürəyim partlayacaq!

Pinti düz bir aydı onlardan qaçıb gedib. Vasvası hələ də evi təmizləməkdə davam edir, amma ürəyi rahat olmur ki, olmur. Bütün bunları izləyən Covid-19 həddini aşan Vasvasıya baxaraq öz-özünə dedi:

– Ay yazıq, vallah, sən məndən betər virussan. Sənin o qara, kif basmış ürəyini əlli litr bahalı şampunla da yusan, təmizlənməz...

Sonra da Pintiye nəzər saldı. Gördü Pinti də həddini aşıb. Yerdən, ayaq altından şirniyi götürüb körpə uşağa verir. Virus yenə özündən çıxdı və öz-özünə deyilməyə başladı:

– Ay bədbəxt, özün cəhənnəm, o körpəni niyə zəhərləyirsən? Məndən qorxmursanmı gəlib yapışam boğazından, gözün kəllənə çıxar? Maskan hanı, ay başiboş? Dərin beş qəpiyə dəyməz, yüz manatı haradan alıb cərimə ödəyəcəksən? Sənə bu geniş dünya yaraşmır, deyəsən, heç kimi saymırsan. Di öl, sənə belə yaxşıdı. Qoy həyat onun qədrini bilənlərin olsun...

Virus sonra dönüb Vasvasının yanına gəldi. O baxıb nə görsə, yaxşıdı?

Evdə hamı – uşaqlar da, anaları da qan ağlayır, əllərini göyə açıb yalvarırlar ki, ey uca Yaradan, Sən özün bizi bu zalımdan qurtar.

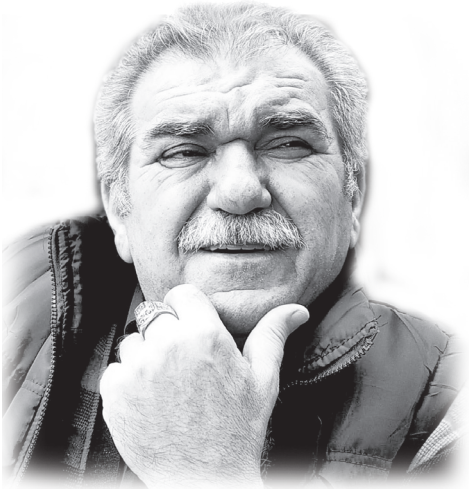
Virus:

– Bu da sənin payın, canını heç nəylə məndən qurtara bilməyəcəksən. Virus elə virusa yaraşır, – dedi.

Beləcə Covid-19 həm də xeyirxahlığı ilə yadda qaldı. Onun sayəsində bir külfətin canı beləcə əziyyətdən qurtardı...

Bütün bu olanlara tamaşa edən qoca Dünya öz-özünə pıçıldadı:

– Bax gördünüzmü mənim bir günahımın olmadığını! Üstümə şər atmaqdan qurtarın artıq, yoxsa başınıza Covid-19 kimi çox bəlalar gələcək.



DÜNYA BİR EV KİMİDİR

Döşəməsi torpaq, tavanı səma. İnsanlar bunu belə qəbul eləmirsə, bu artıq bəşəriyyətin faciəsidir. Dünyanı ev, özünü o evin sakini bilən insan – kamil insandır. O heç vaxt evinin dağılmasını istəməz. Əksinə, o evin abadlaşması üçün əlindən gələni edir. Bu baxımdan düşünürəm ki, mədəniyyət adamları daha aktiv, daha fə-dakar olmalıdır.

Sənət bir qızıl yatağı kimidir – ax-taran çox olar, amma az adam tapar. Bəli, cəmiyyətdə çox zaman görünməyən incəlikləri, dəyərləri tapan, onları üzə çıxarıb insanlara se-vdirən məhz mədəni-yyət adamlarıdır. Mədəniyyətin içində isə rəssamlar xüsusilə seçilməlidir – çünki onlar həm görünəni, həm də görünməyeni göstərmək gücünə malikdir.

Bugünkü qarışıq, təlatümlü dünyamız-da əmin-amanlıq üçün yeni yollar, yeni yanaşmalar axtarılmaktadır. Siyasi ma-salardan qalxıb daha çox mənəvi zəngin-likləri özündə cəmləşdirən mədəniyyəti və

incəsənəti inkişaf etdirməyin zamanıdır. Çünki sənətin dili ümumbəşəridir – onun sərhədi, dini, irqi yoxdur. Bu səbəbdən hansısa ölkənin vətəndaşı yox, dünya vətəndaşı olmaq yolunda addımlar at-malıyıq. Bu artıq bir zərurətə çevrilib. İnsanlıq bu fikrə köklənsə, daha sağlam cəmiyyətlər formalaşar, qarşıdurmalar əvəzinə əməkdaşlıq önə çıxar.

Bu səbəbdən də dünya mədəniyyət

və incəsənət adam-larının birliyini bər-pa etmək zəruridir. Bir zamanlar bu birliyin canlı şahı-di olmuşuq. Deməli, istəsək, yenidən buna nail ola bilərik. Azər-baycan sənət adam-larının dünyanın fər-q-li ölkələrində sərgilər, konsertlər keçirmə-si və eyni zamanda dünya sənətçilərinin Azərbaycana dəvət olunaraq öz sənətləri-ni burada nümayiş

etdirməsi bu istiqamətdə atılan mühüm ad-dımlardandır. Bu kimi təşəbbüslər dünyada sülh və həmrəyliyin bərpasına xidmət edir.

Təbii ki, belə cəhdlərin uğurla nəti-cələnməsi üçün bütün tərəflər şəxsi ambi-siyalarını bir kənara qoymalı, məqsədi –



dünya mədəniyyətinin inkişafı olan böyük ideyalar ətrafında birləşməlidir.

Bir zamanlar “Dünya proletarları, birləşin!” deyərək yeni bir cəmiyyət yaratmağa çalışdılar. Bu gün isə bizim devizimiz “Dünya rəssamları, birləşin!” olmalıdır.

Bu günlərdə yaradılan birliyin adı Aktivist Rəssamlar Assosiasiyasıdır.

Devizimiz: “Dünyanı sənət xilas edəcək!”

Bəli, “aktivist” – təşviqatçı deməkdir. Biz assosiasiya olaraq inanırıq ki, dünyanı sənət xilas edə bilər və məhz bu inamla yola çıxmışıq. İnanıram ki, bu yolda çoxsaylı sənət adamları bizə qoşulacaq və hər biri bu müqəddəs missiyaya öz töhfəsini verəcək. İncəsənət yalnız böyük ideyalara söykəndə daha təsirli olur.

Gəlin bütün mənfiliklərə qalib gələrək böyük ideyalar uğrunda birləşək! Gəlin dünyanın nicatının sənət vasitəsilə mümkün olduğuna inanaq və əlimizdən gələni edək! Əks halda, dünya məhvə, vəhşiliyə doğru gedir. Bu gün bu addımı ataq – sabah gec ola bilər.

Təmsilçisi olduğum Uluslararası Aktivist Sənətçilər Birliyinin təşkilatçılığı ilə həyata keçirilən tədbirlərin əsas məqsədi – dünyadakı bütün sənət adamlarının, təkcə rəssamların yox, bütövlükdə sənətçilərin birliyini yaratmaq və onları bir araya gətirməkdir. Buna çox hallarda nail oluruq, bəzən olmasa da, ən azı ona cəhd göstəririk.

Heç vaxt yadımdan çıxmaz – tədbirlərin birində İsraildən gəlmiş bir sənətçi ilə Fələstindən gəlmiş digər sənətçinin bir-birinə sarılması... Sözsüz ki, bu səhnə illərlə unudulmayacaq və onu mümkün edən qurucu başqan Ümit Yaşar Işıqhan yalnız alqışlanmalıdır.

Bəli, yetər artıq! Yetər bu qədər savaş, qırğın, soyqırım, torpaq hərisliyi! İnsanlar bir az ayılsın artıq, faciəvi tamaşanın oyunçusu olmaqdan qurtulsunlar.

Birliyimiz tərəfindən keçirilən tədbirlərdə insanların öz ambisiyalarından əl çəkdiyinə, bir araya gəldiyinə dəfələrlə

şahid olmuşuq. Və bu, inamımızı daha da gücləndirir.

Ərsəyə gətirdiyimiz kitab-kataloqun da əsas məqsədi bəllidir:

Rəssamlar cəmiyyətin seçilən insanları olduqları üçün digərlərinə nümunə olmalıdırlar. İnsanların bir-birini sevmələri, qarşılıqlı sevgi və hörmət göstərmələri bəzən yalnız sənət vasitəsilə mümkün olur. Elə isə gəlin bu nümunəni birgə göstərək!

QİSMƏTİMƏ YAZ

Yenə ayrılığı yazma bəxtimə,
Nankor bir adamtək dəymə xətrimə,
Düşməsin vəsvəsə incik təxtimə,
Nə qışım bəllidi, nə də gələn yaz,
Yaz bu ayrılığı, qismətimə yaz.

Nə qəlbim isindi, nə gözüm güldü,
Həsrət qəh-qəh çəkdi, nə dözüüm güldü,
Sevgidən həzz alıb nə üzüm güldü,
Nə payız göründü, nə də gələn yaz,
Yaz bu ayrılığı, qismətimə yaz.

Həyat çox nisbidir, ömürsə qısa,
Keçdiyim bütün yol batmasın pasa,
Getdiyim bu yoldan dönmərəm əsla,
Dadıma yay çatmaz, nə də gələn yaz,
Yaz bu ayrılığı, qismətimə yaz.

XİLAS EDƏR

Ürəyimdə hərarət var,
Dizlərimdə hələ təpər.
Savaşmaq üçün bu cahanla
Qollarımın gücü yetər.

Türk oğluyam, soyum bəlli,
Qamətim, həm boyum bəlli,
Binəm bəlli, hoyum bəlli,
Ərənlərim məndən betər.

Bir-birindən mərd oğullar,
Düşmənlərə dərd oğullar,
Bir qayataq sərt oğullar
Döyüşlərdə yenilməzlər.

Bayrağımın yox rəngindən,
Yorulmaram hər b cəngimdən,
Qılınc qopar qəbzəsindən,
Bu cahanı xilas edər.

SƏNƏ DÖNƏCƏYƏM

Qəlb evim yenə də param-parçadır,
Zülmət gecələrdən hey həsrət yağır,
Ürəyim ah çəkir, könlüm ağlayır,
Qalmasın gözlərin sənin yollarda,
Sənə dönəcəyəm qarda, boranda.

Kəssə də yolumu min türlü bəla,
Yağsa da yağmurlar, tutulsa hava,
Yığılsa qoşunlar, başlasa dava,
Qorxmadan özümü sərrəm yollara,
Sənə dönəcəyəm qarda, boranda.

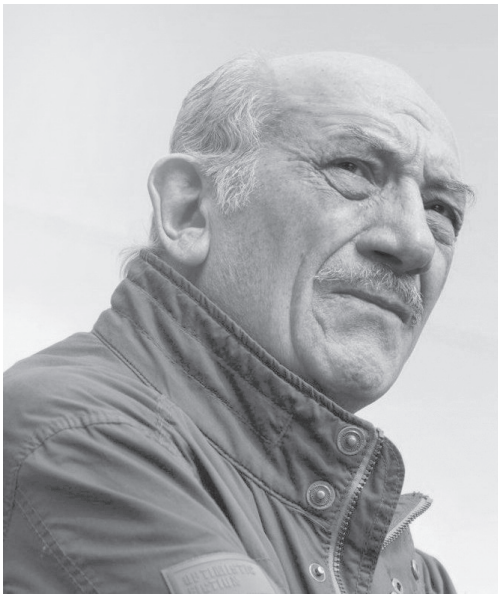
Büsbütün bir ömrü fəda etlədim,
Kimə nə qandırdım, yada neylədim,
Həsrəti düşməyə rəva görmədim,
Fırtına, qasırğa qopsa yollarda,
Sənə dönəcəyəm qarda, boranda.

QƏRİB OCAĞIM

Mən "Günəş" dən isti sandım,
İnan, sənin qucağını.
Bu canımdan elə çıxdın,
Gülüm, sən öz acığını.

İnan, məndən bir də gəlməz
Bu dünyaya, bu cahana.
Yoxluğumu kimsə bilməz,
Gəzmə qərrib ocağımı.

Gəl gəzək biz yenə qoşa,
Arzularla başdan-başa .
Gəl son qoyaq bu savaşa
Seçib dünya bucağını.



MƏSUD PƏNAHİ YARADICILIĞI VƏ AZƏRBAYCAN ANİMASİYASININ İNTİHABI

Azərbaycanda rəsmi olaraq tarixi 1931-ci ildən hesablanmış, qeyri-rəsmi araşdırmalara əsasən isə ötən əsrin 20-ci illərinə qədər gedib çıxan animasiya sahəsinin dirçəlişi və davamlı fəaliyyətə başlaması 1960-cı illərin sonuna təsadüf edir. Həmin dövrdə milli animasiyanı yenidən yoxdan var edən sənətkarlar istənilən formada onun mövcudluğuna çalışır, hətta bu tarixi işin həyata keçməsində ən primitiv texniki üsullardan istifadəni də mühüm sayırdılar. İlk mütəşəkkil addımın çətinliyi, kadrların yox dərəcəsində azlığı, sənətin bu növünə əlifba səviyyəsində yanaşma nəticəsində o dövrün animasiya müəlliflərinin ərsəyə gətirdiyi filmlər kəsilərək formalara salınmış müxtəlif fiqurların hərəkətə gətirilməsinə əsaslanırdı. Hərəkətin davamlılıq görüntüsü rəvan olmadığına, mərkəzi animasiya studiyasının əsrarəngiz təəssürat doğuran cizgi filmlərindən geri qaldığına görə azyaşlı tamaşaçıların diqqətini çəkmir, yalnız film-fakt kimi kino tariximizə həkk olunurdu.

“Azərbaycanfilm” kinostudiyasının multiplikasiya sexinə bu cür mühitin hakim kəsilməsi fonunda yeni nəfəsə əsaslı ehtiyac duyulurdu. Zaman göstərdi ki, bu tarixi missiyanın o vaxt hələ 30

TRIBUNA



yaşı da olmayan gənc Məşud Pənahinin çiyinləri üzərinə düşməsi animasiyamızın gələcək fəaliyyəti yolunda müsbət məcrada inkişafını təmin etdi.

Məşud Pənahi hələ Ümumittifaq Dövlət Kinematografiya İnstitutunu bitirməmiş artıq soyadı “Azərbaycanfilm” kinostudiyasında əks-səda doğurmuşdu. Adlı-sanlı sənət adamları şəxsi tanışlıqlarına əsaslanaraq onun potensialını etiraf edir, təhsilini tamamlayıb vətənə dönməyini gözəldirdilər. Bu faktı görkəmli kino rəssamı Nadir Zeynalovun 1972-ci ildə Moskvada təhsilini başa vurmuş Pənahini 60-cı illər nəslinə aid etməsi və sonralar studiyanın onun kimi yeni yaradıcı gənclərin hesabına zənginləşdiyini vurğulaması açıq-aşkar sübut edir.

Ancaq bəzən zaman və məkan reallığının diktəsi insanı tamamilə fərqli şərtlər altında seçim etməyə vadar edir. Sovet animasiyasının şah əsərlərini yaratmış İvanov-Vano və Fyodr Xitrukun biliklərini əxz edib vətəninə dönmən Pənahini “Azərbaycanfilm” kinostudiyasının multiplikasiya sexinin nə yaradıcı mühiti, nə də texniki imkanları qane edir. Belə olan təqdirdə, 6 ay “Soyuzmultfilm” mühitində, necə deyərlər, suda balıq kimi çalışmış gəncin işə başlamaq zərurətində – qarşısında duran çətinlikləri, şəraitə mühtəddə diplom filmi ərsəyə gətirməyin mümkünsüzlüyünü dərk edərək alternativ studiyalar

haqqında düşünməsi təəccüb doğurmur. Lakin perspektivdə ideyasını dəvət olunduğu Qazaxıstanda, yaxud təhsil aldığı Moskvada reallaşdırmaq varkən, o, daha çətin və dolaylı yol seçir. Öz vətəninə rəsmli animasiya estetikasında çalışmaq, yeni ifadə vasitələri üzərində təcrübə aparmaq arzusu fəaliyyət meydanının məhdudiyyətinə üstün gəlir. Xoşbəxtlikdən Adil İsgəndərovun şəxsində bütün tərəqqipərvər ideyalara açıq olan rəhbərlik də bu işdə ona dayaq və zəmanət funksiyası rolunu oynayır. Dərc olunan elanlar, bu işə maraq göstərən həvəskarların qəbulu, ciddi seçim nəticəsində 40 nəfərlik qrupun müəyyən olunması, yarım il müddətində M.Pənahinin keçdiyi 3 saatlıq mütəmadi dərslər və ilk filmin heyətinə məqsədyönlü şəkildə bir neçə moskvalı animatorun daxil edilməsi bəhrəsini verməyə bilməzdi. Çünki milli animasiyanın yeni, daha müasir əsaslı binasını ucatmaq qarşıya məqsəd qoyulmuşdu.



Davamlı hazırlıq işlərinin ilk nümunəsi kimi 1973-cü ildə ekranlara çıxan “Bulud niyə ağlayır?” filmi məhz həmin yaradıcı bazanın əsasında yaradılmışdı. “Azərbaycanfilm”-in istehsalında rəsmlərin hərəkətə gəlməsi nümunəsi ilk olmasa da, artıq unudulmuş təcrübə idi. Bundan əvvəl – 1958-ci ildə, “Kazbek” qutusu” qısametrajlı filmində bir neçə saniyəlik hərəkətlənməyə müraciət olunmuşdu. 1959-cu ildə isə animasiya ənənələri sıradan çıxmış studiyada kinorejissor Əlisəttar Atakişiyevin birmənalı prinsipial fədakarlığı sayəsində “Bir qalanın sirri” filmində quraşdırılmış çəkilişlərlə yanaşı, peşəkar animasiyadan

da istifadə edilmişdi. Ekran əsərinin süjet xətti ilə üzvi şəkildə bağlanan ənənəvi animasiyaya bədii filmdə 2 dəqiqəyə yaxın hissənin ayrılması o zaman Azərbaycan kinosunda “Disney” mədəniyyətinin erkən əks-sədasından xəbər verirdi. 1970-ci ildə rejissor Nazim Məmmədovun çəkdiyi kiçik “Ayı və siçan” cizgi-alleqoriyası 1 dəqiqədən azacıq artıq ekran müddətinə, 2 il sonra “Mozalan” satirik kinojurnalı üçün həmkarı Bəhmən Əliyevlə hazırladığı “Qozbeli qəbir düzəldəmi?” süjeti 2 dəqiqəlik xronometraja malik idi. Məsud Pənahi isə bu ənənəni fraqmentallıqdan azad edib film səviyyəsində səciyyələndirərək yenidən bərpa edib daha uzunömürlü olmasına əsas verdi.

Adi həyatı təsadüf nəticəsində yazılmış “Bulud niyə ağlayır?” ssenarisi təbiətin təzadlarına işıq salır. Müəllif öz düşüncəsini ekranın o üzünə ötürmək üçün insan yaradılışından əvvələ istinad edir, tamaşaçını təbiətin öz-özü ilə baş-başa qaldığı zamanlara səyahətə aparır. Burada geniş fantaziya zənginliyi ilə buludların əsrlərdə dolub-boşalmasının səbəblərinə varılır, onların ikinci həyatının məhz göz yaşından başladığı, özünü köksündəki yanğıya qurban verərək yağış təbiəti cana gətirdiyi izhar edilir.

Nədənsə bu cür peşəkar işə imza atan və həmin filmə VII Ümumittifaq kinofestivalda “Soyuzmultfilm”-in “Tülkü və dovşan” animasiyası ilə bərabər birinci mükafata layiq görülməsinə rejissor ardınca kinostudiya rəhbərliyi tərəfindən növbəti ekran əsərini müştərək işləmək barədə məcburiyyətə sürüklənir. Bu günədək fəvqəladə məşhurluğunu, cazibə qüvvəsini itirməyən “Pis-pisa xanım və Siçan bəy” kultu onun üzərində dominant mövqeyə malik Məsud Pənahinin təyin olunmuş digər rejissorun xeyrinə prosesdən geri çəkilməsi ilə də nəticələnə bilər. Lakin xoşbəxtlikdən ortaq məxrəc tapılır və yaradıcı forma baxımından tamamilə fərqli iş üslubuna malik Ağanağı Axundovun filmdə iştirakı yalnız titrlərdə adının quruluşçu rejissorlardan

biri kimi qeyd olunması ilə məhdudlaşır. Məsud Pənahi yaşlı həmkarının ziddinə fikir söyləməmək nəminə hər zaman əsl ziyalı kimi bu mövzuda danışmaqdan boyun qaçırsa da, filmin ssenari müəlliflərindən biri İntiqam Qasımzadədən əldə olunan informasiyadan bəlli olur ki, rəhbərliyin bu məcburiyyətə yol verməsinin səbəbi o zaman Azərbaycanda animasiya istehsalının məhdudluğu, bu sahədə çalışan həmin rejissorun işsizliyi ilə əlaqəliydi. Güman ki, hazırkı yazıda kino tariximizdə xüsusi toxunulmayan bu mübahisəli məqam ilk dəfə aydınlıq gətirilir.

Məsud Pənahinin ilk filmində minimal kadrarxası mətndən istifadə edilsə də, artıq burada qısa ekran metrajı ərzində dialoqların, mahnıların, rəqslərin estetik növbələşməsinə rast gəlinir. Məqsədi xalq nağılını müasir dövrə uyğun lentə almaq olan rejissor öz tamaşaçısına dostluq və tənhalığın fəlsəfəsi haqqında ibrətamiz nəql təqdim edir. Filmin səslənmə ahənginin həllində modern cazla xalq musiqisinin vəhdətinə müraciət edildiyindən Ramiz Mirişli və Vaqif Mustafazadə polifonik təxəyyülü vahid məzmununda cəmləşdirilir. Baş qəhrəmanın obrazlı yerləşinin, qaçışlarının ifadəsində fındıq qabıqlarına istinad edilməsi, onlardan çıxan tıqqıltının incə ştrixlərlə işlənməsi obrazın xarakter və bədii həllinin müəyyənləşməsində rejissorun mühüm tapıntısı hesab oluna bilər. Təsədüfi deyil ki, birmənalı Tıq-tıq surəti üzərində qurulan filmə “Pıspısa” adı bir dəfə də vurğulanmır, yalnız titrdə qalmaq-la, filmin heyətindən bu işə cavabdeh olan bir neçə şəxsin işdən ayrılmasını, studiyada rəhbərlik dəyişikliyi dövründə olan qarışıqlığı simvolizə edir.

Tezliklə zamanın çağırışlarına cavab verməyi bacaran Məsud Pənahinin müasir yanaşmaları, cizgi animasiyasını önə çəkməsi həmkarlarını da bu işi öyrənmək, öz yaradıcılıqlarında tətbiq etmək fikrinə yönəldir. Qurama üsullarından bu istiqamətə keçən rejissorlar Nazim Məmmədovla Bəhmən Əliyev M.Pənahinin

fəaliyyət göstərdiyi illərdə onun filmlərilə paralel olaraq, “Cırtanın yeni sərgüzəşti”, “Şahzadə qara qızıl”, “Şah və xidmətçi”, “Toplan və kölgəsi” (N.Məmmədovun müstəqil rejissor işi), Ağanağı Axundov isə “Cücələrım” filmlərini rəsmli texnika ilə ərsəyə gətirirlər. Bu filmlərin bir çoxu onun yetişdirdiyi yeni kadrların, bəziləri isə özünün rəssam kimi iştirakı ilə hazırlanır. Yeni rejissor nəslindən Hafiz Əkbərovun Əsgər Məmmədovla quruluş verdiyi “Daş” və müstəqil rejissorluq etdiyi “Kirpi balası və alma” filmlərini də bu siyahıya aid etmək olar.

Sonrakı illərdə Məsud Pənahinin yaradıcılığında sərvətin fərdə tabe olmadığı aşılaraq “Günlərin bir günündə”, özünüdərk axtarışlarından, rişxənd sahibinin təkliyə məhkumluğundan bəhs edən “Pəncə... Qulaq... Palaz... Tikan...”, fitnə-fəsadın əks təsirlərinə həyəcan təbili çalan “Dınqıl, sazım, dınqıl”, qəhrəmanı həqiqət melodiyası ilə sovet totalitarizminə etiraz çağırışı edən “Xoruz” filmləri meydana gəlir. Onların bəziləri cizgi, bəziləri qurama, bəziləri isə iki texnologiyanın qovşağında yaradılmışdı.

1970-ci illərin sonlarında Qız qalası haqqında məşhur və məlum əfsanənin animasiya ekranlarına gətirilməsi ideyası meydana gələndə artıq kino tariximizdə bir “Qız qalası” filmi, teatr səhnəmizdə isə ifa olunan eyniadlı balet vardı. Qızına aşiq olan və hətta kimliyini dərk edəndən sonra belə ona şəhvet bəsləyən xanın rəzil hekayəti mənşəyi naməlum və zərərli ideologiya kimi Azərbaycan kinosu və baleti tarixinə qara ləkə kimi pərçimlənmişdi. Mövcud situasiyada ekran sənəti daha qəti və amansızdır. Çünki baletin hazırkı səhnə redaksiyasında “ata-qız” xətti (libretto müəllifi Ə. Bədəlbəyli) artıq çıxarılsa da, 100 il əvvəl lent yaddaşına həkk olunmuş ekran əsərinin süjetini (ssenari müəllifi N. Breslav-Lurye, rejissor V. Ballyuzek) dəyişmək tamamilə qeyri-mümkündür. O zaman mövzu kinostudiyanın multiplikasiya sexinə ayaq açanda M.Pənahinin

həmin məkanda söz sahibi olması həm xoş təsadüf, həm də taleyin Azərbaycan xalqına hədiyyəsi idi. Onilliklər boyu ekranlarda yaşayacaq nalayiq məzmun neçə nəsil azərbaycanlıların şüuruna həkk olunaraq mənsub olduğu xalq haqqında yanlış təsəvvür yarıda bilərdi. İdeoloji baxımdan belə təhlükəli məqamda rejissor tarixi qərar qəbul edib mövzunu ekrana gətirməyi rədd edir. O, quruluşçu rejissor kimi baxış bucağını ortaya qoyaraq mövzunu yenidən işləyib öz alternativini irəli sürür. Nəticədə Məsud Pənahi təqdim olunmuş ssenaridə əvvəlki kimi əxlaqi aşınma cildinə salınmış Qız qalasını namus keşikçisi obrazı səviyyəsinə qaldıra bilir. Rejissor əfsanənin öz təxəyyülündən qaynaqlanan yeni işləməsini peşəkarlıq bəsinə ilə xalqın sənət tarixinə və milli kimlik yaddaşına bəxş edir.

Əgər 1923-1924-cü illərdə istehsal olunmuş “Qız qalası” bədii filminə baş rolunu erməni Papazyan ifa edirdisə, 1940-cı ildə hazırlanmış “Qız qalası” baletinin baletmeysteri erməni Kevorkov idisə, burada M.Pənahi həmin toplumu düşmən obrazında görür. Sənətkarın şəxsi həyat müşahidələrinə əsaslanan öncəgörməsi 10 il qabaqladığı gələcək münaqişə haqqında işarə kimi ekranda təzahürünü tapır. Sahib olduğumuz cənnəti viran qoyacaq düşmən ilk dəfə sənətkar fəhmi ilə “Bulud niyə ağlayır?” filminə üstüörtülü metafora dilində verilsə də, “Qız qalası əfsanəsi” filminə insan simasında təsvir olunaraq daha konkret şəkil alır. Hətta nə qədər subyektiv olsa da, demək olar ki, saqqallı yarasa qiyafəsində təqdim edilən personajın 30 ildən artıq vətənimizdə qan tökən millətə İkinci Qarabağ müharibəsində rəhbərlik edən şəxslə bənzərlik təşkil etməsi ya M.Pənahinin uzaqgörənliyi, ya da tarixin fəvqəladə istehzasıdır.

Kadrların bölünməsində və vizual nəql formasında müstəsna mükəmməlliyə nail olunması ekran əsərinin müəyyən mənada bədii film meyarlarında qavranılmasına imkan yaradır. Yeni yaradıcılıq axtarışları, geniş obrazlı təsvir həlli, nağıl dili ilə

real təhkiyənin bütövlüyü, kompozisiya bitkinliyi, qəhrəmanların cizgilərində xarici görünüş və geyim həlli orijinallığı peşəkarlıq nöqtəyi-nəzərindən “Qız qalası əfsanəsi” filminin uğurunu şərtləndirən amillərdəndir.

Təəssüflər olsun ki, Məsud Pənahinin yaradıcılığının Azərbaycan dövrü elə buradaca – özünün ən yüksək nöqtəsində, zirvəni fəth edərək yarıda qırılır.

Məişət amili istənilən sənət adamı üçün cəhənnəmdir. Lakin o pillədə ailə məfhumunun olması artıq vicdan məsələsidir. Pənahi mənəviyyat adamıdır. Əks halda yüksəliş məqamında olan sənət yolunu ata vəsiyyətinə qurban verməzdi. Həm şəxsi istəyinin, həm də studiya rəhbərliyinin xahişlərinin ziddinə gedərək vətəninə tərk edib dilini belə bilmədiyi ölkəyə köçməsi bu gün də mübahisə doğura bilər. Lakin milli animasiya məktəbimizin belə böyük itkiyə məruz qalmasının başqa səbəb olmadan yalnız bir şəxsi qərarın nəticəsindən qaynaqlanması tarixi faktdır.



Onun zaman-zaman gah sıfırdan heyət yığmaq üçün Adil İsgəndərova, gah da öz yetişdirdiyi şagirdləri rejissor pilləsinə təslim etmək üçün yeni direktor Cəmil Əlibəyova müraciət etməsi təd-

birliyi uzun illər milli animasiyaya xidmət edəcək gələcək kadrların istedadının aşkarlanmasına zəmin oldu. Öz yerinə qoyub getdiyi gənclər bir neçə il onun sənət ənənələrini davam etdirdilər də, M.Pənahinin gedişindən sonra Azərbaycan animasiyası yüksəliş dövrünü tamamladı. Son 7 ili əhatə edən bu dövr onun gedişi ilə dayaq nöqtəsini itirdi, bir müddət həmin pillədə qalıb enişə məhkum oldu. Nümunə olaraq qeyd etmək olar ki, sonrakı illərdə ekranlara çıxan “Meşəyə insan gəlir”, “Dəcəl dovşan”, “Sən belə cimbılısan”, “Balaca çoban”, “Humayın yuxusu”, “Lovğa fil balası”, “Çətin məsələ”, “Bahar əyləncələri” animasiyaları həmin yaradıcı yoldan qidalanaraq cizgilənmişdi. Lakin eyni zamanda müxtəlif rejissorlar tərəfindən çəkilən “Taya”, “Sandığın sirri”, “Yatmaq vaxtıdır”, “Əndazədən çıxanda”, “Nar ağacının nağılı”, “Yalançı çoban” kimi filmlərdə artıq hərəkətlənmənin qeyri-estetikliyi, deformativ əksətdirmə, mütənasibliyin pozulması və s. tendensiyalar müşahidə olunurdu.

İllər bir-birini əvəzlədikcə ölkəmizin animasiya sferasında həmin yüksək bədii-texniki yanaşma, nağılvari şərh ustalığı, obrazların incə təqdimatı yerini fərqli mərhələlərə, eksperimental layihələrə verdi. Hətta M.Pənahinin vətəndə yoxluğu dövründə animasiyada millilikdən uzaqlaşmağımız o dərəcəyə gəlib çatdı ki, adı “Azərbaycanfilm” olan studiyada bir rus rejissor tərəfindən sözün birbaşa mənasında yapon animasiyası çəkildi... 1990-cı illərin ortalarında çəkilmiş filmdə isə yerli rejissorlardan biri dolayı yolla animasiya kinosunun təşəkkül tapdığı ilk illərdə konkret bir obraza etdiyi yanaşmanı 25 il sonra yenidən eyni qaydada təkrarlaraq primitiv ifadə üsullarına qayıtmışdı.

Ürəyinin bir parçasını Bakıda qoyub gedən Məsud Pənahi isə qürbətdə hər şeyi yenidən sıfırdan başlamağa, ikinci dəfə özünü təsdiq meydanına atılmağa məcbur oldu. Əslində, insan yalnız genetik kodlarına, kökünə bağlı şəkildə güclü

olub dünyaya sözünü çatdırma bilər. Yazıçı olan atası vaxtilə əsərlərinin birində: “Oğul həmişə atadan ibrət alar”, – fikrini yazmışdı. Həqiqətən də, atası Maku, anası Tiflis azərbaycanlısı olan rejissor, Azərbaycanın tarixi sərhədlərindən yoğrulmuş təfəkkür daşıyıcısı kimi millilik məqamında qəti mövqe sahibidir. Məsud Pənahi öz yaradıcılığında heç bir vəchlə sovet ideologiyasını mədh edib qırmızılardan, qaralardan, yaxud başqalarından söhbət açmadı. Görünür, atasının yaradıcılığından qırmızı xətlə keçən milli azadlıq hərəkatı, xalqın mütləqiyyətə qarşı mübarizəsi ona da sirayət etmişdi. Məsud Pənahinin qəhrəmanları bədii sərhədlərindən çıxmadan başları üstündə üçrəngli Cümhuriyyət bayrağı gəzdirəcək qədər milli ideologiya daşıyıcıları oldu. Çünki müəllif özü də bütöv Azərbaycan timsalında milli idi. Onun ekran əsərlərində əcdadlarından qaynaqlanan folklor əlvanlığı – tarixi abidələr, toy adətləri, geyim üzərində buta təsvirləri, xalçalar, mütəkkə, heybə, xonça, qaragül papaq, çarıq, təndir çörəyi, cücə-plov, kəllə qənd, milli musiqi alətləri – saz, tar, nağara, kamança, tütək, “Nəlbəki” və “Yallı” rəqsləri, tonqal üzərindən atılma elementləri bünövrəsini nəsillərin hafizəsindən alan milli koloritə söykənir. Məhz bu səbəbdən Avropada fəaliyyət göstərərək də şərq motivlərindən qaynaqlanıb silsilə əsərlər yaratdı. Vətənpərvərliyin söz yox, əməl göstəricisi olduğunu nəzərə alsaq, M.Pənahinin istənilən məkan şərtləri altında xalqına sədaqətini – Xocalı haqqında film çəkmək və vətən həqiqətlərinin Avropada təbliğatını aparmaq naminə filmə ayrılmış kiçik büdcə çərçivəsində qonorarsız işləməyə razılıq verməsində də açıq-aşkar müşahidə etmək olar.



Məsud Pənəhi uşaqlığımızın görüntü yaddaşındır. Özü qürbətdə vətən eşqilə yaşasa da, filmləri onu illərlə burada – Azərbaycanda layiqincə təmsil etdi. Neçə nəsil uşaq və yeniyetmələr gözünü açıb onun filmlərilə böyüdülər. Tariximizi, kökümüzü onun yüksək mədəniyyət aşılardan təəyyülü ilə tanıyıb sevdilər. Yəqin ki, Azərbaycan animasiyası anlayışı dilə gətiriləndə ilk yada düşən filmin, heç şübhəsiz, “Pıspısa xanım və Siçan bəy” olduğunu xüsusi vurğulamağa ehtiyac yoxdur. Filmin aktuallığı bu gün də göz önündədir. Hətta 2020-2021-ci illərdə rejissor Sultan Abbasbəylinin bu qəhrəmanlara müraciət edərək 3D formatında yeni süjet xəttinə malik iki film çəkməsi bunu bir daha sübut edir.

Lakin təəssüf ki, onun xidmətlərini unudanlar, haqsızlığa məruz qoyanlar da az olmadı. Məsələn, rejissor vətəndən köçüb gedən kimi onun ölkədə olmadığından istifadə edərək özünə dost axtaran dozanqurdu qəhrəmanını dost axtaran qarışqa ilə əvəzləyib, süjeti məlum filmə çox bənzəyən “Sən belə cımbılısan” filmi çəkilib. Burada “Pıspısa xanım və Siçan bəy” filmində işlədilmiş müəyyən ifadələr: “Ondan dost olmaz” – “Səndən mənə nə dost?”; “Qara özünsən, mən saçını suray, donu daray xanıma” – “Mən xortdan deyiləm, dünyanın ən gözəl qarışqasıyam” kimi cüzi dəyişikliklərə məruz qalaraq

təkrarlanır. Hətta filmə suya yığılan qarışqanı da Siçan bəy kimi boğulmaqdan qədrini bilmədiyi dostu xilas edir. Mövzudan uzaqlaşmamaq üçün bu iki filmin aşkar oxşarlıqlarını uzun-uzadı sadalamağa, çox güman ki, ehtiyac yoxdur.

Şəxsiyyəti layiq görülmədiyi bütün fəxri adların fəvqündə dayanan Məsud Pənəhinin ayrı-ayrı dövrlərdə “İntiqam” və “Tıq-tıq xanım-2” layihələrinə imtina cavabı aldıqdan sonra, nəhayət, rejissoru olduğu “Narqız” filminin “Pərifilm” studiyasında istehsalata buraxılması, əvvəl eskizlərinin, daha sonra treylərinin ictimaiyyətə təqdim olunması sevindirici haldır. “Narqız” layihəsi rejissorun yaradıcılığının “Bulud niyə ağlayır?” – “Qız qalası əfsanəsi” – “Sükutun pozulması” (“Pozulmuş əmin-amanlıq”) xəttinin məntiqi davamı kimi meydana çıxır. Göründüyü qədər, doğma rejissorunun imzasını yenidən vətəndə izləmək istəyən Azərbaycan tamaşaçısının 50 ilə yaxın sürən intizarı başa çatmaq üzrədir.

Animasiya fərqli özünüifadə formasıdır. Məsud Pənəhi bu fikrin daşıyıcılarını indi də öz ətrafına toplayıb kurs açmaq, sənətin gizlinlərini, Avropa miqyasında iş prinsiplərini gənclərə tədris etmək niyyətindədir. Bu mənada M. Pənəhi-ni müəllifi olduğu “Günlərin bir günündə” filmindəki ulduz obrazına bənzətmək olar. O da qəhrəmanı kimi düşdüyü mühiti hər zaman işıqlandırır, hamı onu öz yanında görmək, işığından pay almaq istəyir. O işığa hələ çox ehtiyacımız var. Qoy o işıq həmin filmin sonluğundakı kimi bütün bəşəriyyəti işıqlandırsın, ekranın o tayından öz tamaşaçılarına sehlər, möcüzələr saçsın!

Babək ABBASZADƏ



Nəringül **NADİR**

VƏTƏN

Dağdı, daşdı, çöldü vətən,
Ağac vətən, yarpaq vətən.
Adam ölüb yox olmaz ki,
Adam boyda torpaq, vətən.

Gör necə dindir ki vətən,
Hamı ibadət eyləyir.
Gör necə sevgidir vətən,
Hamı eyni dində sevir.

Gör necə vardır ki vətən,
Rəqibi, əğyarı yoxdur.
Gör necə aşıqdır vətən,
Özgə bir nigarı yoxdu.

Xəritəsi damar-damar,
Gəlib candan, qandan keçir.
Gör necə qan qrupudur,
Səndən, məndən, ondan keçir.

Getdi döyüşə oğullar,
Getdilər vətən olmağa.
Yurdu divdən, əjdahadan,
Təpəgözdən qorumağa.

Məlikməmməd xilas edən
Qırmızı almadır vətən.
Axtarma başqa yerdə sən,
Ürəkdə, candadır vətən.

Qürbətdən baxanda vətən
Baxıb ağlamaq üçündür.
Qürbətdən gələndə vətən
Yara bağlamaq üçündür.

Sən məni vətən kimi sev,
Burdan uzaq düşsə yolun.
Sən məni vətən kimi sev,
Sevgindən arxayın olum.

HAVA LİMANI

Gecənin yarısı. Hava limanı.
Yenə göz yaşımı gizlədəcəyəm.
Yanına gəlməyə gecə yuxumda
Kağızdan təyyarə düzələcəyəm.

Alma ilə bitmir hər nağıl sonu,
Yenə göydən yerə ayrılıq düşür.
Ürəyim boş qalan quş yuvasıdır,
Təyyarə quş kimi qəlbimdən uçur.

Hava limanının havası çatmır,
Deyəsən, ölübdür, səsi gəlməyir.
Göydə şimşək çaxır tapança kimi,
Tərs kimi yağış da ara verməyir.

Tərs kimi yağış da ara verməyir,
Bu gecə qəlbimə yağış yağırdı.
Atıb tərəziyə çəkdim gizlicə –
Ayrılıq ölumdən bir az ağırdı.

KEÇMİŞƏ ELEGİYA

Mən keçmişini sevirəm, dost.
Bütün gedişlərin vağzalı mənəm,
Bütün qatarları qarşılayıram.
Keçmişə aparan taksilər,
Görəsən, neçəyə aparar?
Ünvanı bilirəm.
Darıxdığım yerdən keçir
Bütün ayrılıqlar.
Mən keçmişini sevirəm, dost.
Qarşıda yol polisi –
Tənzimləyir meqapolisi.
Ömrümün piyada keçidi hardadır,
Keçmək istəyirəm keçmişə...

Mən keçmişini sevirəm, dost.
“Vasmoy” bazarında köhnə əşya satan
Kişinin ovcuna sıxılıbdır keçmiş.
Hər şey satır kişi.
Bəlkə, xırdan ola?
Almaq istəyirəm keçmişini.

Keçmiş xatırladır:
Bu dünya bir heçdi...
Odur bax:
Yolun kənarında bir yovşan
Ətrini burnuna çəkərək ağlayır:
Burdan bir köç keçdi...

Mən keçmişini sevirəm, dost,
Köklü ağac kimi...
Məktub gözləyirəm
Göylərdən bir yarpaq.



ŞƏHƏR DARIXIR...

Yatıb vitrinində maneken gözəl,
Bir kimsə tapılmır gəlib oyatsın.
Bir gün bu şəhər də çıxıb gedəcək,
Kimsə bu şəhərin başını qatsın.

Səssizlik бүрүтүб dar küçələri,
Başını bulayır küçə lampası,
Dəniz də çəkilib özünə sarı;
Dənizin başında balıq sevdası.

Şəhər dərdləşməyə bir adam tapmır,
Bir adam tapılmır qonaq aparsın.
Asın bu şəhəri tənhalığından,
Sonra kimsə gəlib ipini qırsın.

Barı yağış yağsın, ildırım çaxsın,
Küçəsində yatan sərxoş oyansın,
Pişiyi boğuşsun, iti ulaşsın,
Qoymayın bu şəhər belə darıxsın.

Dartın səssizliyi, çəkin əynindən,
Axıb küçəsinə dolsun adamlar,
Tutsun ətəyindən, heç ayrılmasın
Qarışqa adamlar, yosun adamlar.

Bakıya yağış yağır –
Göy qəzəbli qarıdır,
Çadrasını bağlayır.
Küçə reklamındakı
Çılpaq gözəl ağlayır –
Bakıya yağış yağır.

Köhnə çəkmə tayını
Sular alıb aparır.
Əyripapaq damların
Örtüyü qaval çalır –
Bakıya yağış yağır.

Bədəni islaq qadın
Canlı bir ikonadır.
Tindəki şorgöz kişi
Boylanır ağır-ağır –
Bakıya yağış yağır.

Ayaqyalın dilənçi
Suları şappıldadır.
Bu dünya ovcundakı
Qara qəpik boydadır –
Bakıya yağış yağır.

Ucuz, isti kafelər
Qazan kimi qaynayır.
İslaq pişik qapıda
Şansını cırmaqlayır –
Bakıya yağış yağır.

Bir qadın suya girən
Uşağını danlayır,
Əvvəl qadın qışqırır,
Sonra uşaq ağlayır –
Bakıya yağış yağır.

Uzunqıç göydələnlər
Hamıdan tez islanır.
Şəhər kirini tökür,
Yuyunur, lovğalanır –
Bakıya yağış yağır.



D

ƏRGİDƏ K-TAB

İmir MƏMMƏDLİ

SAZLI-SÖZLÜ SİBİR: SİMUSİD

Mordova vilayətinin Simusid qəsəbəsinin mərkəzi küçəsi ilə mehmanxanaya sarı gedirdim. Seyrək maşınlı küçəni təzəcə keçmişdim, elə mehmanxanaya çatha-çatda qulağıma həzin saz havası gəldi. Sazın avazı qulağımı əvvəlcə torağay qanadı kimi qıdıqladı, sonra sıgalladı və yaladı. Diqqət kəsildim.

Kimsə çox yaxınlıqda “Dilqəmi”ni çalırdı. Səsə tərəf getdim. Sazın səsi məni çəkkə-çəkkə mehmanxanadan iki ev bu yana gətirdi. Kiçik və köhnə bir evin eyvanında saç-saqqalı ağarmış bir kişi sazı köksünə basıb arzu dolu gözlərini uzaqlara, bəlkə də, onun nəzərində həsrətini çəkdiyi adam yaşadığı səmtə zilləmişdi. Darvazanın ağzında əyləşib bu qəmli, amma qancoşduran saz havasının iniltisini dinşədim.

Sazın səsi məni elə cəzb etladi ki, özümədən asılı olmayaraq bir – heey! – qışqırdım.

Çalan adam sazın səsini xırp kəsdi, cəld aləti qoltuğuna vurub özünü evin qapısına çırpdı. Sonra ürkmüş halda arxaya boylandı. Ancaq məni darvazanın ağzında görüb təəcüblü və gərgin baxışlarını üzümə zillədi:

– Kimi axtarırsan? – əsəbi səslə soruşdu.

– Heç kimi. Yoldan keçirdim, sazın səsi məni çəkdi gətirdi, – dedim.

– Azərbaycanlısanmı? – soruşdu.

– Azərbaycanlıyam. Sən?

– Mən də... – kişi bunu deyib eyvanın üç pilləkənini aşağı düşdü. – Niyə qapıda dayanmısan? Buyur, içəri gəl, qonağımız ol, bir fincan çayımızı iç.

Mordovanın Simusid qəsəbəsinin düz ortasında rastlaşdığım yaşlı azərbaycanlı və onun əlindəki saz məni elə maraqlandırmışdı ki, tərəddüd etmədən alçaq darvazacığı necə açıb içəri keçdiyimi hiss eləmədim. Sanki ayaqlarım qəlbimin səsinə tabe oldu.

Kişi əli əsə-əsə salam verib məni bayaq özü oturduğu eyvana qaldırdı.

Öz kətilini mənə təklif edib içəriyə səsləndi...

– Züleyxa!

Qapı açıldı, oradan rus qızı kimi sarışın bir qız çıxdı.

– Züleyxa, mənə bir kətil gətir. Sonra sa bizə pürrengi çay dəmlə.

Qız:

– Yest! – deyib evə qayıdanda kişi:

– Bu, mənim sonbeşiyimdir, – dedi, – böyüklər hərəsi bir yana səpələniblər, hələ ki yanımızda qalan bir bu, bir də ki kiçik oğlumdur.

Züleyxa stul gətirdi. Bir azdan samovarda pürrengi çay da gəldi.

Züleyxanın sarışınlığı və Mordovanın mordovalığı olmasa, elə bilərdim, Azərbaycanlıyam, səciyyəvi bir azərbaycanlı ailəsindəyəm.

– Qardaş, sirr deyilsə, Mordova hara, bu saz hara? Hardan gəlib bura düşmüşünüz? – deyə soruşdum.

Kişi köksünü ötürüb:

– Uzun məsələdir, – dedi.

– Əslin hardandır? – yenə soruşdum.

– Gədəbəy aşığıyam, – dedi, – amma bəxt məni gətirib Mordovaya çıxartdı. O dağlarımızın həsrətindən burnumun ucu göynəyir. Bayaq sənin bir “hecey” kəlmən o illəri yadıma saldı, elə bildim, Gədəbəy mahalı gəlib qapının ağzında məni haraylayır...

– Axı aşığın yolu qonşu kəndlərdən, uzağı, rayondan o yana düşməz, sənin yolun çox uzun olub, – dedim.

– Çox uzun... – deyib köksünü ötürdü, – kolxozun və bütün Azərbaycanın qabaqcıl aşığı idim. Kommunist partiyasının üzvü olan ilk aşıqlardanam. Lenini, Stalini, Marksı, Engelsi, partiyanı, tarktor-kombaynı tərifləməkdən dilim qabar olmuşdu. Deyirdilər, belə getsə, sazını da partiyaya qəbul edəcəyik... Xülasə, bir gün ilk partiya təşkilatının katibi məni yanına çağırır dedi:

– Yoldaş aşıq, sazını bərk köklə, səni

Moskvaya aparacağıq, yoldaş Stalinin qarşısında oxuyacaqsan!

“Stalinin qarşısında oxuyacaqsan” kəlməsini eşidəndə dilim-dodağım təpirdi, dizlərim əsdi. Odur ki, oradaca sazımı köynəyindən çıxarıb “Yanıq Kərəmi” havası üstə böyük rəhbərin eşqinə və nəzərdə tutulan görüşümüzün şərəfinə iki beyt oxudum.

Aşıq bu yerdə sazı sinəsinə basdı, aldı görək nə dedi:

Mən gedirəm, qatar yola düzüldü,
Bu səfərə həsrət idim, yüz ildi.
Aşıq gözüüm səni gördü, süzüldü,
İstalinim, elə baxma, belə bax!

Sənə görə mən kam aldım dünyadan,
Atamızsən, sən əzizsən atadan.
Marks səmadı, sən günəşsən, Lenin – dan,
İstalinim, aşıq gəldi, belə bax!

Söz tamam oldu, kontordan evə gəldim. Axşam çimib, səhər arvad-uşaqla vidalaşib Bakıya, Bakıdan da Moskvaya gəldim... Gədəbəydəcə öləydim, heç gələn günüm olmayaydı.

Moskva vağzalında bizi ışıq-ışıq ışıldayan qara maşınlara oturdub düz Kremlin konsert salonuna gətirdilər. Burada da ətraf par-par parıldayırdı.

Hər kəsə öz yerini, konsert zamanı çalib-oxuyanın, oxumayıb oynayanın haradan çıxıb işini bitirdikdən sonra hara girəcəyini döndə-döndə göstərdilər, döndə-döndə məşq etdirdilər, döndə-döndə salıb çıxartdılar.

Hər addımımızı özümüzə əzbərlətdirdikdən sonra səhnənin sol yanında gül-çiçək içində itib-batan lojadakı kürsünü göstərib dedilər:

– Yoldaş Stalin bax burada oturacaqdır.

Öz-özümə dedim, yoldaş Stalinin ağa kefi harada istəyər, orada oturur, bunlar kimdir ki rəhbərə yer göstərirlər? Sonra gördüm, hamı susub, nə rus, nə gürcü, nə də tacik artistləri Stalinin naminə cıqırıqlarını da çıxarmırlar, düşündüm, əşşi, mənim nə işim var, gədəbəylinin əysisi onsuz da tüstülüdür... Bəlkə də, rəhbərin özü o yeri

bələdlə-
yib. Soruşan-
da ki harda
oturarsınız?
– ellər atası qalın
bıqlarını eşə-eşə
qartal baxışlarını zala
gəzdirib, deyib, bax oranı
mənim üçün saxlayın, orda
oturaram! Bəlkə də, bilib, bu gün
burada bir aşıq da çıxış edəcək
və bunu sazın xətrinə belə edib.

Qafqazlı balası yaxşı bilir ki,
sazı bacardıqca yaxından din-
ləməlisən ki, tellərin sızıltısını
hiss edəsən, ürəyinin alt qatlarına
axıdasan.

Nə isə... Bizi səhnədən çək-
dilər.

Bir də məni sinəmdə saz
səhnəyə buraxanda gördüm,
Stalin, doğrudan da, gəlib, bax
beləcə, sən qarşımda oturduğum
kimi, bayaq göstərdikləri yerdə,
səhnənin o başında lojada əyləşib.

Əvvəlcə gözlərimə inan-
madım. Baxıb gördüm, yox,
odur ki, var. Amma rəhbər çox
fikirli və qayğılı idi. Dedim,
bu dəqiqə səni şənləndirərəm.

O aşıq nə aşıqdır ki, qəmi
dəmə, cəfani səfaya çevir-
məsin... qafqazlı ba-
lasını burda mənə
qədər oxunan hənə-
mənə mahnılar dərin
düşüncələrdən ayıra

bilməz.
Sazı sinəmə
basdım,
bir “Koroğ-
lu cəngisi”
çaldım ki, çaldığım
üzümü də cuşa gətirdi.
Beləcə çala-oyunaya irəliyə
tərəf süzdüm. Hesabımı elə
tutmuşdum ki, rəhbərin lojasına
çatan kimi başlayacaqdım. Odur
ki, oynaya-oynaya bir neçə dəfə
dala-qabağa var-gəl etdikdən
sonra lojaya lap yaxınlaşıb
üzümü fikirli rəhbərə tutub:

– Ay heeey!... – deyər bir
nərə çəkdim. Stalin silkələndi,
səksənən sayağı oldu. Sanki
yuxudan ayılmışdı, təəccüb və
xof dolu gözlərini üzümə zillədi.
Onu dərin xəyaldan ayıra bildiy-
imi görüb daha da fərəhləndim,
mahnımı oxuya-oxuya üzü
rəhbərə arxaya tərəf süzdüm.

Səhnənin əks tərəfindəki
pərdəyə çatanda hiss etdim ki,
pərdənin arasından bir əl uzanıb
xələtimin kəmərinə qatlaq
yerindən yapışdı və məni
ehmalca arxaya dartdı. Ney-
ləməli, mən də beləcə ça-
la-çala, dal-dala pərdənin
arxasına getdim. Həmin
əl məni pərdənin arxa-
sında da buraxmadı, kon-
sert salonundan çıxanda
da buraxmadı, Kremlin

həyatında də buraxmadı, Qızıl meydan-da da buraxmadı... Beləcə quyruğumdan darta-darta məni Mordovaya, gördüyün bu Simusid qəsəbəsinə (o zaman bura düşərgə idi) gətirib çıxardı. Buranın adı da elə buna görə Simusid imiş. Bu sözün “siyasi musiqiçilər düşərgəsi” mənasını verdiyini sonradan öyrəndim.

Əvvəlcə çox darıxdım. Sonradan burada bir nəfər yerlimizlə tanış oldum, dərdimizi bölüşürük...

– O yerlimizi nəyə görə sürgün etmişdilər? – maraqla soruşdum.

– Yerlimiz deyəndə, gürcüstanlıdır, Kaxeti gürcüsüdür, – dedi.

– O da Stalini səksəndirib? – yenə soruşdum.

– Xeyr, – dedi, – gürcü olsa da, o, Stalinin üzünü belə görməyib.

– Bəs onu niyə siyasi musiqiçilər düşərgəsinə gətiriblər? – üçüncü dəfə soruşdum.

– Polis fiştırığında dövlət himni çalırmış, bu səs gedib Moskvaya çatıb. Mərkəzdəkilər ip kimi çözlənən səsin ucundan tutub onu geriye tərəf yığa-yığa bir gecə qəflətən himn çalınan qapısını döyüblər. Gecəyəkən elə himn çaldıra-çaldıra gətirib bura çıxarıblar. Qonşumdu, üç ev o yanda yaşayır. İnanırsanmı, həmin alətdə himn çalmaq qabiliyyəti hələ də qalır. O qanlı-qadalı illərdə də unutmayıbdı. Sağ olsun, o olmasa, qərqlikdə ürəyim partlayardı. Düzdür, get-gedə bizimkilərin sayı artdı. Ona qədər iki qafqazlı axşamlar oturub gözlərimizi üfəyə zilləyərək dərdləşirdik.

Sovet İttifaqı dağılanda qaça-qaça yanıma gəldi, məni xəlvətə, evin dalına çəkdi, üzümə müəmmalı-müəmmalı baxdı, bir müddət susdu. Mən də susdum. Bildim, nəse vacib bir şey demək istəyir. Birdən cibindən keçmişin yadigarı olan həmin polis fiştırığını çıxardı, əlləri əsə-əsə dodaqlarının arasına qoyub insanın iliyinə işləyən bir himn çaldı. Elə çalırdı, elə çalırdı, elə bil dağılmış, yerlə yeksan olmuş ölkə bu dəqiqə ayağa duracaqdı.

– Uzun illər ərzində bunu unutmamısanmı? – dedim.

– Gecələr hamı yatanda xəlvətə çəkilib gizlin-gizlin məşq eləyirdim, – dedi.

Bu ara darvazacıq açıldı və içəri ağbırçək rus qarısı keçdi.

– Bu, uşaqların anasıdır, – aşiq bizi tanış etdi.

Qadın əlində iki zənbil (görünür, bazarıdan gəlirdi) mənə “zdravstvuyte!” deyib evə girdi.

– Adı Nataşadır, – aşiq sözünü davam etdirdi, – sürgünümün ikinci ili idi, Mordva şəhərində siyasi musiqiçi məhbusların festivalı keçirilirdi. Mən sazımla getmişdim, Nataşa isə öz balalaykası ilə çıxış edirdi. Nataşa o zaman gənc, gözəl və şux idi. Onu səhnədə əlibalaykalı görəndə bir könlüdən min könlə vuruldum. An içində Gədəbəy də yadımdan çıxdı, orada gözü yolda qalan arvad-uşağı da. Elan olunmadan, qeyri-ixtiyari sazı döşümə basıb Nataşanın yanına, səhnəyə qalxmağımla çalıb-oxumağı bir oldu.

Bu yerdə aşiq sazı yenə də sinəsinə basıb aldı görək nə dedi:

Başına döndüyüm alagöz urus,
Balalaykanı çal, halımı soruş.
Mən gədəbəyliyəm, adımdı Novruz,
Yandırma Novruzu, amandı, ay qız.

Bu gözlənilməz şəhər hadisə hamının ürəyincə oldu. Sazımı-sözümü gur alqışlarla qarşıladılar.

Nataşa sözlərimi anlayırmış kimi balalaykanı tər sinəsinə basıb aldı gör nə dedi, tərəfindən ərz eləyim, canımız da sağ olsun:

Polyubila parnya ya,
A paren to, bez oqnya,
Tı kavkazskiy pojar moy,
Pover, umru bez tebya.

Festival iştirakçıları yenə cusa gəldilər. Hər bənddən sonra “Ural!” qışqırıb, fit çalırdılar.

Sarışın xanımın cavabında telli sazı sinəmə basıb gör nə dedim. – Aşiq Novruz sazı sızladıb o zaman dediyini bir də dedi:

Mən sənə mayılam, ay sarı pəri,
Arvadım olarsan, olaram ərin.
Mən sönməz atəşəm, o əğyar sərin,
Öldürmə Novruzunu, amandır, ay qız.

Mənə ünvanlanan alqışlar və fit səsləri
səngiyəndən sonra Nataşa balalaykasını
sinəsinə basıb gör nə dedi. Tərəfindən bir
də ərz eləyim:

Mily moy, da mily, ço,
S tobey budet qoryaço,
Tı dlya menya i Mamed,
I Karapet, i Katso.

Yenə sürəkli alqışlar, fit səsləri. Telli
sazı bağrıma basıb səhnədə var-gəl edə-edə
üzümü Nataşaya tutub bir bənd də dedim.

Aşıq o zaman dediyini indi bir də dedi:

Başına döndüyüm Mordova eli,
Odumu coşdurdu məhəbbət yeli,
Daha dözümmirəm, olmuşam dəli,
Söndürmə Novruzunu, amandır, ay qız.

Uzun sözün qisası, o dedi, mən dedim.
Mən dedim, o dedi, amma mətləbimiz iki-
mizə də aydın idi. Nataşa sözlərimi anla-
masa da, istəyimi nə gözləri kimi yanan
gözlərimdən yaxşı oxuyurdu, anlayırdı.
Razılığını odumun əksi düşən mavi gözləri
ilə verirdi.

Həmin gün o sarışın qızı festival
səhnəsindən düşürüb birbaşa evə gətirdim.
Bu evin yerində o zaman kiçik bir daxma
quraşdırmışdım.

İlk gecə Nataşa köz kimi yanan qoynu-
ma girəndə dodaqlarını qulağımın yanına
gətirib pıçıldadı:

– Biz sazla balalaykanı evləndirdik,
balalarımız da saz-balalyka calağı olacaq-
lar.

Elə də oldu, altı uşağın üçü qara-
yanızdır, elə bil indicə Azərbaycandan
gəliblər, üçü də anaları kimi sarışındır,
xasiyyətləri də həmçinin, yarıbayarıdır.

Mən eşitdiklərim barədə düşünə-
düşünə çayın fincanda qalan qurtumunu da
hortlatdım:

– İndi ki qayıtmaq olar, bəs niyə vətənə
qayıtmırsınız? – soruşdum.

– İndi vətən buradır. Məni ora ilə
bağlayan tellər çoxdan çürüyüb töküldü,
əvəzində buraya bağlayan tellər yarandı.
Mənim orada hər hansı qapıya düşəcək
bir açarım yoxdur. Gədəbəydən çıxdığım
qapını çoxdan dəyişmiş olarlar. Dəyişmiş
olmasalar da, o qapıdan çıxanda üstümdə
açar götürməmişəm, elə bilirdim, mahnı
oxuyub üç günə geri qayıdacam. Amma
yaxşı demişlər, sən saydığını say, gör fələk
nə sayır...

Araya çökən ani sükutdan sonra:

– İcazə verin, mən gedim, – deyib ayağa
durdum. Aşıq qəmli-qəmli gülümsündü:

– Bir fincan da çayımızı içəydiniz, –
dedi.

– Sağ olun, yorğunam... Səhər obaşdan
yola çıxmalıyam, – dedim.

Ev sahibinin icazəsini gözləmədən üç
pilləkəni düşüb darvazacıqdan çıxdım.

Sazın qəmli səsi mehmanxananın qa-
pısına qədər arxamca süründü.

NƏZƏRDƏ TUTULMAYAN DÖNGƏ

Atamın acı taleyi, yəqin, sənə İmir
Məmmədlinin “Simusid”indən tanışdır. Ya-
dındadırsa, həmin novellasında İmir Stali-
nin konsert zamanı necə səksənməsindən və
atamın, yəni aşıq Novruzun böyük rəhbərin
səksənməsinin yeganə canlı səbəbi kimi bu
Simusid qəsəbəsinə, daha doğrusu, Sibirə
sürgün edilməsindən, burada evlənilib mə-
skunlaşmasından yazır.

Xatırlayırsan, İmir həmin yazısında
əslən Gədəbəydən olan aşıq Novruzun Si-
birdəki çoxsaylı külfətindən də bəhs edir.
Bax atamın ona dediyi kiçik oğul, yəni
yeni yurdda aşığın soy-kökünün davamçısı
mənəm.

Nə başını ağrıdım, haqqında oxuduğun
həmin o sürgünlər məskəni Simusid qəsəbə-
si mən böyüyüb boya-başa çatanda siyasi
sürgünlərin və onların törəmələrinin hesa-
bına artıb ətrafa xeyli qol-budaq atmışdı.

Keçmiş şura dövlətində elə millət tapılmazdı ki, onun bu qəsəbədə bir-iki sürgünü, ümumi axardan kənara sapanı yaşamasın. Çoxluğu ruslar, xaxollar, latışlar və gürcülər təşkil edirdi. Beş-üç azərbaycanlı, bir o qədər də erməni ailəsi var idi. İndi onların sayı artıb ona, on beşə çatıb.

Açığını deyim, qəsəbəmizin say-seçmə kişilərindən olan azərbaycanlı Əhmədin qızını məktəbdə ikən gözəltləmişdim. Qız məndən iki sinif aşağı oxuyurdu.

Anamız rus olsa da, Gədəbəy havasından mayalanan atam millət barədə, Azərbaycan haqqında, güllü-çiçəkli, qaynar bulaqlı Gədəbəy dağları barədə o qədər danışmışdı ki, daha nə bilim. Aşığın dilinə dil gəlməz, kişinin sözlərinin, çeşidli xatirələrinin təsiri altında əvvəl başdan, hələ lap uşaq ikən qərarlaşdırdım ki, Sibirə də olsa, yalnız öz millətimin qızı ilə evlənəcəm. Əhməd kişinin qızını məktəbdə görüb, aşıqlar demişkən, dəli-divanə kimi vurulandan sonra bu qərarım lap qətiləşdi. Əhməd əmi əslən gəncəli idi.

Günlərin bir günü qızla tanış oldum. Mən də azərbaycanlı olduğumu dedim.

Dedi, bilirəm, aşıq Novruzun oğlusan.

Dedim, belə qərara gəlmişəm ki, arvad alanda yalnız azərbaycanlı alım.

Qız qızardı, başını aşağı saldı. Dərstdən sonra evə qayıdırdıq.

Bir azdan sükutu pozub dedi, mən də yalnız azərbaycanlıya getmək fikrindəyəm, papam deyir, qızıldan oğlan olsun, azərbaycanlı olmasa, vermərəm.

Araya yenə sükut çökdü.

Bu dəfə sükutu mən pozdum. Dedim, ver sumkanı, aparım.

Dedi, sağ ol, ağır deyil, çərşənbə axşamları dərslərimiz az olur...

Xülasə, qızla beləcə dostlaşdıq, gah məktəbdə görüşdük, gah da məktəbdən kənardə.

Bir gün gördüm, ətrafımız xeyli xəlvətdi.

Dedim, səni sevirəm.

Dinmədi. Başını aşağı saldı. Yanaqları odəfəki kimi qızardı.

Araya gərgin sükut çökdü. Ayaq səslərimiz apaydın eşidilirdi. Cəsarətimi topladım, sükutu pozub “mənə gələrsənmi?” – dedim.

– Burada səndən başqa kim var, kimə gedim? – dedi.

Doğrudan da, azərbaycanlı uşaqların içərisində nə onun babı var idi, nə də mənim. Hamısı bizdən yaşca da, boyca da balaca idi. Amma qızın bir növ məcburiyyət qarşısında qalıb mənə gəlməyə razılıq verməyi bəndənizi qane etmədi.

– Azərbaycanda olsa, mənə gəlməzdinmi? – deyə soruşdum.

– Bəs kimə gedəcəkdin? – qız sualımı sualla qarşıladı.

– Orda azərbaycanlı oğlan azdı? Məməyeyəndən pəpədeyəne hamısı azərbaycanlıdır, – dedim.

– Mən başa düşmürəm, – dedi, – kimi nəzərdə tutursan?

– Məsələn, – dedim, – Polad Bülbüloğlu gedərdin, ya mənə?

Azərbaycanlılardan yalnız Polad Bülbüloğlunun adını eşitmişdim, üzünü (televizorda) görmüşdüm. Odur ki, sevdiyim qızı uşaq qısqançlığı ilə yalnız ona qısqaqna bilərdim.

Qız çiynlərini çəkdi:

– O mənə tanımır, almazdı, – dedi.

– Yox, sən de görüm, alsaydı, Polad Bülbüloğlu gedərdin, ya mənə gələrdin? – höcətliklə soruşdum.

Qız yenə çiynlərini çəkdi:

– Polad Bülbüloğlu məndən böyük olar, – dedi.

– Demək, yenə də mənə gələrdin? – sevincək səslə soruşdum.

Gəncəli balası dinmədi, amma razılıq əlaməti olaraq başını tərpətdi.

O gündən əhd-peyman etdik, ölsək, Sibir torpağının, qalsaq, bir-birimizin olacağımızı dedik.

Uzun sözün kəsəsi, orta məktəbi bitirdim, Mordovada instituta girdim. Qız da məktəbi bitirən kimi illərcə ürəyimdə gəzdirdiyim fikrimi açıb atama dedim.

– O kimin qızıdır? – soruşdu.

– Yuxarı məhəllədə yaşayan Əhməd var ha... onun qızıdır, – dedim.

– Ayə, – dedi, – gəncəli Əhmədimi deyirsən?

– Bəli, – dedim.

Kişi bir sevinmək sevindi, bir sevinmək sevindi, daha bilmədi, nə desin.

Neçə vaxtdır telinə barmaq dəyməyən sazın köynəyini soyundurdu, basdı sinəsinə, o gün axşama qədər çalib-oxudu. Dediklərindən bəziləri yadımda qalıb:

Mən ala bilmədim öz ellimizi,
Rusa doğuzdurdum, ay bala sizi.
Yuxumda çırpınır Xəzər dənizi,
Azəri qızını al, qadan alım.

Bizə lazım deyil nə rus, nə xaxol,
Bala, ermənindən, çalış, uzaq ol.
Gedək, elçi gedək, bizə yaxşı yol,
Azəri qızını al, qadan alım.

Qoy qapı-bacada öz qanım gəzsin,
Mənə plov bişirsin, əriştə kəssin.
Yeddi oğul doğsun, hay-küyə dözsün,
Azəri qızını al, qadan alım.

Beləcə söz tamam olunca gün axşam oldu. Səhər atam Əhmədi gördü. Danışdılar, vədələşdilər ki, qışağzı qıza elçi gedək, Gəncədən də qızın qohumları, nəslin ağsaqqalları gəlsin, el adəti ilə “hə” desinlər. Sonra da toy eyləyək, qızı versinlər, gətirək evimizə.

Həmin qışı elə gözlədim, elə gözlədim, heç bir baharı elə gözləməmişdim.

Söz vaxtına çəkər, o gün də Sibir qışının qarlı-şaxtalı bir günü idi. İtləri qoşduq xizəyə. Xonçaları bağladığ. Geyindik, kecin-dik, bərtəndik. Başımızda bir neçə qohum-simuzar xizəklərdə oturub əmrimizi səbirsizliklə gözləyən qoşqu itlərini elçilik niyyəti ilə Əhmədin evi olan istuiqamətə hayladığ.

Sanki xizəklərə qoşulan itlər də qəlbi-mizdəki şadyanalıqdan, Əhmədgildə gedən hazırlıqdan xəbərdar idilər, quyruqlarını qaldırıb hürüşə-hürüşə yola ceyran kimi düşdülər.

Bizim evdən Əhmədgilin qapısındanək cəmi on-on beş dəqiqəlik yol olsa da, mənim gözlərimdə bu məsafə xeyli uzandı. Arada bir “heey” qışqıraraq itləri ruhlandırırıdım ki, bir az sürətlə getsinlər. Atam sazı da götürmüşdü ki, qızgildən “hə” cavabını alandan sonra çalib-çağırsın, məclisi şənləndirsin. O, yol boyu da boş durmurdu, itlərin sürətinə uyğun “Cəngi” çalırdı. Yəqin, yel kimi gedən itləri bu saz havası da ruhlandırır.

Elçilik səfərimizin belə gözəl getdiyi bir məqamda qəflətən, daha doğrusu, tərs kimi qənşərimizə pişik çıxdı. Adam-adama qarğıyanda gərək desin ki, səni görüm elçi gedəndə qarşına pişik çıxsın...

Bilmirəm, mənə kim qarğımışdı.

İtlər ani olaraq duruxdular, sanki gözlərinə inanmadılar, sonra hürüşə-hürüşə pişiyin dalınca elə götürüldülər, az qala sərxoş dayım Vanya xizəkdən aşmışdı.

Köpəklərin başını nə qədər çəkdik, olmadı. Bir an içində hara getdiyimizi də unutdular, bayaqkı şənliyimizi də.

Pişik hayana, itlər də o yana. Hürüşə-mırıldaşa yoldan döndülər, pişiyin ardınca, necə deyərlər, davanbasma, orada yaxınlıqda yerləşən Karapetin həyətinə ildırım sürəti ilə girdilər.

Tərs kimi, darvaza, yəni “kalitka” həmin an qarğa balasının ağzı kimi taybatay açıq idi.

Karapetin qızı mənim sinif yoldaşım olmuşdu. Özü də yuxarı siniflərdə məni əməllicə gözlətilmişdi. Deyirdi, atamın səndən bərk xoşu gəlir.

Erməni olsa da, bu kişi atamın dostlarından idi.

Pişik qarşıdakı hasardan aşan kimi elə bil kimsə xizəyin tormozunu basdı, itlər hasara dirənib mırıldaşa-mırıldaşa dayandılar.

Bizi evin pəncərəsindən görən Karapet sevinə-sevinə qənşərimizə çıxdı. Atamın əlindəki telli sazı görüb buraya nə məqsədlə gəldiyimizi lap yəqinlədi:

– Buyurun, buyurun! – təmtəraqlı səslə dedi, – xoş gəlmisiniz, səfa gətirmisiniz! Sizdən əziz kimim gələcək? Gəlin, gəlin,

gözüm üstdə yeriniz var!

Əvvəlcə dayılarım xizəkdən atıldılar. Onların dalınca atam naçar qalıb düşdü.

Mənim düşmədiyimi görən atam üzümə tər-tərs baxıb:

– Düş! – dedi.

Düşdüm.

Karapet əlisazlı, xonçalı qonaqları içəri dəvət etdi. Karapetin arvadı əlhəşirə düşdü:

– Niyə əvvəlcədən xəbərdarlıq etmədiniz, ay Novruz, – dedi, – biz də bir az hazırlıq görərdik...

– Nə hazırlıq?! Hər şey qaydasındadır... Belə daha yaxşıdır... – atam çar-naçar dilləndi.

– Buyurun, əyləşin, – Karapet sözə qarışdı, – qızım, Haykanuş, gəl bu xonçaları götür!

Keçmiş sinif yoldaşım üzündə azca cilovlanmış sevinc təbəssümü yandakı otaqdan çıxdı. Hamıya baş əydi. Mənə mənalı-mənalı gülümsünüb salam verdi və xonçaları götürüb mətbəxə apardı.

Mən başa düşdüm ki, dayılarım rus olduğundan onlar üçün elə bir fərqi yox idi, Əhmədin qızını alardım, ya Karapetin. Atam isə qəfil fakt qarşısında çarəsiz qalmışdı. Həm də dindar adam olduğundan, bəlkə də, bunu taleyin hökmü kimi qəbul edirdi.

Atam qapının ağzında yazıq-yazıq durduğumu görüb ayağa qalxdı, ev yiyəsindən üzr istəyib məni bayıra çəkdi:

– Bu həyatda heç nə elə-belə olmur, – dedi, – tale idi ki, bizi yolumuzdan döndərüb bura gətirdi. Bu kişilərin yanında məni rüsvay etmə... Karapetnən duz-çörək kəsmişik... Fələk ki belə istədi, qoy belə olsun. Haykanuş da pis qız deyil...

– Bəs orda, Əhmədildə bizi gözləyirlər axı! – təkcə bunu deyər bildim.

– Biz Allahın yazdığı yazını poza bil-mərik, – atam sözümü kəsdi, – neynim, ora gedirdim, amma bəxt məni bura gətirib çıxardı. Cinqirən çıxmasın! Düş qabağıma, kirmiş otur! Allahın əmrinə qarşı çıxsan, xeyir tapmazsan. Yaxşı bil ki, o pişiyi ora fələk göndərirdi...

Dinib-danışmadan atamın qabağına düşüb girdim otağa. Atama süfrənin başında, mənə ayağında yer göstərdilər. Oturduq. Atam:

– Karapet, – deyər sözə başladı, – sən bilirsən niyə gəlmişik, daha doğrusu, biz gəlməmişik... Allah bizi gətirib... Onsuz da bir qız bir oğlanındı...

– Hər şeyi bilirəm, – Karapeti sevinc üstələdi, atamın sözünü kəsdi, – Haykanuş sənə oğlun barədə mənə dəfələrlə deyib. Bilirəm, yaxşı gəncdir. Qızım da sizə qurban, evim də. Dost idik, nə deyirəm, indi də olaq qohum.

– Demək, “hə” deyirsən? – atam soruşdu.

– Əşşi, mən bu işə dünəndən “hə” demişəm. Bir sazını çal, bizi şənəndir – Karapet gülümsündü, – sözlə dediyimizi sazla da deyək.

– Allah mübarək eləsin!

– Qoşa qarısınlar!

– Bir yastıqda qocalsınlar! – süfrə arxasındakılar bir növ ardıcılıqla dedilər.

– Oxu, aşiq Novruz, oxu ömrümdə ən xoşbəxt olan bu günün eşqinə, – Karapet təkrarən dedi.

– Oxu deyirsiniz, oxuyum, – atam bunu deyib telli sazı basdı sinəsinə, aldı görək nə dedi:

– Gəl, a balam, heeey!

Başına döndüyüm Karapet qağa,
Bu gün iki ürək dönübdür dağa.
Oğlum qız istədi, getməm uzağa,
Erməni qızını almağa gəldik.

Azərbaycan dilini və mahnısını yaxşı bilən Karapet:

– Ayə, çal, gör mən nə deyirəm, – dedi.
Aldı Karapet:

Novruz, tüpürməyəm saqqala, bığa,
Arvad evə olar dirək, onurğa.
Qızım doğar sizə yeddicə dığa,
Azəri oğluna verirəm qızı.

Karapetin cavabında aldı atam, görək nə dedi:

Nə xaxol istərəm, nə rus, nə gürcü,
Erməni olsun qoy damımın bürcü.
Mənə kifayətdir evin bir küncü,
Erməni qızını almağa gəldik.

Söz bu yerdə tamam oldu. Alışdıq, verişdik. Əhmədin qızı üçün gətirdiyim nişan üzüyünü öz əlimlə Haykanuşun barmağına taxdım. Toy gününü təyin etdik. Xizəyimizə oturub itləri evimizə tərəf hayladıq. Sonra eşitdim, Əhmədgildə elçimizi gözləyiblər... gözləyiblər...

Gəlmədiyimizi görüb paltarlarını soyunmadan yatıblar. Səhər Haykanuşu nişanladığımızı biləndə sevgilimin qəzəblənən əmisi qızı götürüb Gəncəyə aparıb ki, orada əsli-nəcəbəti bəlli olan bir azərbaycanlıyaərə versin.

Qoy heç kəs heç kimi mühakimə etməsin. “Ya qismət”, deyib yola düşəndə kimin qənsərinə nəyin çıxacağını heç kəs əvvəlcədən bilmir.

Amma, necə deyərlər, ölümdən başqa hər şeyin çarəsi var. Mən də düz yeddi ay, yeddi həftə, yeddi gün, yeddi saat (bu, Haykanuşa nişanlı olduğum müddətdir) düşündüm ki, bu qara pişik nəməndir, onun mənəgənəsinə düşüm, mənə ömürlük buxovlasın. Odur ki, qara pişiyin qara xətti ilə yazını pozmaq, yəni qara pişiyin ətrafıma çəkdiyi qara cızıqdan çıxmaq fikrinə düşdüm. Düşdüm sözü dilimə gəlmişkən, deyim ki, sübh tezdən yola düşdüm, Simusiddən birbaşa Gəncəyə gəlib Əhmədin qızının izinə düşdüm.

Qız mənə görəndə həm sevindi, həm kədərləndi. Kədərləndiyini nədən bildim? Salamımın cavabında verdiyi sualdan:

– Haykanuş hanı? – deyə soruşdu.

– Bir bu boyda yolu o sualı eşitmək üçün qət etməmişəm! – dedim.

– Bəs nə üçün qət etmişəm? – dedi.

– Sənin üçün! – dedim.

– Bu gün mənə elçi gələcək, – dedi.

– Elçidən qabaq mən gəlmişəm, – dedim.

Dinmədi. Başını aşağı salıb susdu.

Bir addım irəli atıb əlini əlimə aldım. Yenə dinmədi.

– Gedək! – dedim. Bu dəfə də dinmədi, amma yanıma düşüb gəldi. Yaxınlıqda taksi tutub Gədəbəyə yola düşdük. Yasamal dağlarını aşdıq. Taksi düz Gədəbəyin mərkəzinə sürdü. Orada qənsərimizə çıxan ağsaqqaldan Aşıq Novruzun dədə yurdunu soruşduq. Kişi gözlənilməz suala təəcüblənsə də, bizi düz babalarımın yurduna yönəltdi...

Evliliyimizdən qırx gün, qırx gecə təzəcə keçmişdi ki, bir axşam Əhmədin qızı mavi gözlərini gözlərimin içinə zillədi.

Səndən bir şey soruşacam, soruşmasam, ürəyim partlayar, – dedi.

– İkisini soruş, – dedim.

– Atamgil sənin elçilərini gözlədiyi gün niyə Karapetgilə getdiniz? – deyə soruşdu.

Udqundum. Fikrə getdim. Bilmədim, nə cavab verim.

– Haykanuşdamı sənin elçini gözləyirdi? – cavabsız sualına bir sual da əlavə etdi.

– Yox, – dedim.

– Bəs niyə ora getdiniz? – deyə sualını təkrarladı.

– Biz sizə gəlirdik, – dedim və gərgin pauzadan sonra əlavə etdim, – qarşımıza qara pişik çıxdı, xizəyə qoşduğumuz itlər pişiyin arxasınca cumub yoldan sapdılar, pişik Haykanuşun pişiyi çıxdı...

Əhmədin qızı rahat nəfəs aldı. Anı sükutdan sonra:

– O pişiyi görmüşəm, – dedi.

İndi burdayıq, şükür, nə itdən qorxumuz var, nə də qara pişikdən.

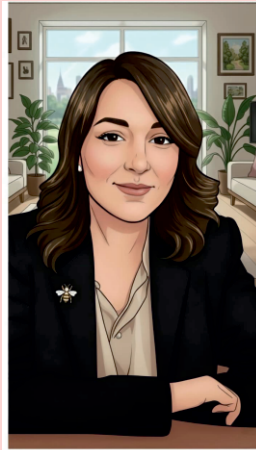
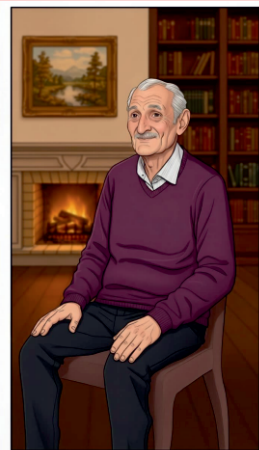
Amma bir daha deyirəm, “Ya Rəbb” deyib yola düşəndə qismətin insanı hara aparıb çıxaracağını heç kəs əvvəlcədən deyə bilməz.

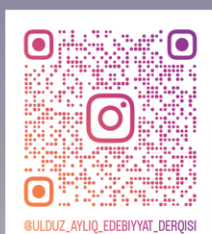
Bu müdrik kəlam atamın da dilindən düşmür.



Dərgidə Sərgi

Rəssam Anar Zahirovun dostluq şarjları





ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000
QİYMƏTİ: 2 AZN